

ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมการทำกลอง : กรณีศึกษาหมู่บ้านปากน้ำ
ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

ปริญญานิพนธ์
ของ
ประเสริฐ เล้ารัตนอารีย์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา

เมษายน 2546

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมการทำกลอง : กรณีศึกษาหมู่บ้านปากน้ำ
ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

บทคัดย่อ
ของ
ประเสริฐ เล้ารัตนอารีย์

29 ก.ค. 2546

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา

เมษายน 2546

๒ ๒๒๔๘๗๐

ประเสริฐ เล้ารัตนอารีย์. (2546). ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมการทำกลอง : กรณีศึกษา
หมู่บ้านปากน้ำตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง. ปรินิพนธ์ ตป.ม.
(มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
คณะกรรมการควบคุม : รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุณานนท์.
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เฉลิมพล งามสุทธิ

ปรินิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมาย คือ

1. เพื่อศึกษาประวัติ และสภาพแวดล้อม ของการทำกลอง บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง
2. เพื่อวิเคราะห์ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านทำกลอง บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง
3. เพื่อศึกษากรรมวิธีการผลิตกลอง คือ กลองยาว กลองเพลหรือกลองทัด กลองโตน ตะโพน รำมะนา กลองแขก กลองตุ๊ก กลองทอม กลองรำวง กลองยาวเล็ก กลองปोंงแป่ง

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประวัติความเป็นมาของการทำกลองของหมู่บ้านปากน้ำ แบ่งเป็น 3 ยุค คือ ยุคแรก เริ่มเมื่อประมาณ 70 ปีมาแล้ว (พ.ศ. 2475) โดย นายเพ็ญ ภูประดิษฐ์ เป็นผู้บุกเบิก ยุคที่สอง นายหงส์ฟ้า หยดย้อย เป็นผู้พัฒนา และสร้างชื่อเสียงมาสู่หมู่บ้านปากน้ำ และยุคที่สามเป็นยุคที่ยังมีการสืบทอดการผลิต และขยายวงการผลิตกว้างออกไปทำให้ชาวบ้านปากน้ำส่วนใหญ่หาเลี้ยงชีพด้วยการทำกลองและขายกลอง

2. ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของหมู่บ้าน พบว่ามีการสร้างความเข้มแข็งอยู่ในระดับที่ยั่งยืน โดยวิเคราะห์ตามแนวคิดทฤษฎีของ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ซึ่งสรุปได้ดังนี้

2.1 ด้านเศรษฐกิจ

ผู้ทำกลองมีรายได้โดยตรงจากการผลิตและจำหน่ายกลองอยู่ในระดับที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข

2.2 ด้านสังคม

ชาวบ้านปากน้ำมีการพบปะทางสังคม มีการไปมาหาสู่แลกเปลี่ยนความรู้และให้คำปรึกษาซึ่งกันและกัน

2.3 ด้านจิตวิญญาณ

การจัดงานพิธีไหว้ครูกลองซึ่งเป็นการรวมตัวกันของผู้ทำกลองทุกครอบครัว บ่งชี้ให้เห็นถึงการมีจิตวิญญาณที่ลึกซึ้งทางวัฒนธรรมกลอง

2.4 ด้านการปกครอง

มีการจัดประชุมกลุ่มในการผลิตกลองซึ่งนำไปสู่การร่วมมือในด้านการจัด

จำหน่าย การควบคุมราคากลางของกลองแต่ละชนิด

3. กรรมวิธีการผลิตของหมู่บ้านปากน้ำ มีการผลิตกลองทุกชนิด โดยกระทำอย่างเป็นขั้นตอนตั้งแต่ขั้นเตรียม อันได้แก่ การเลือกไม้ และคัดหนัง ขั้นผลิต อันได้แก่ การกลึงหุ่นกลอง การเตรียมหนัง ขึ้นประกอบ อันได้แก่ การนำหนังมาประกอบเข้ากับตัวหุ่นกลอง และขึ้นประดับตกแต่ง ซึ่งตกแต่งกลองด้วยผ้า และสี

โดยภาพรวมแล้วปรากฏว่าวัฒนธรรมการทำกลองในหมู่บ้านปากน้ำแห่งนี้ยังคงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงาม ดำรงความเป็นไทยได้อย่างแท้จริง อีกทั้งสามารถพยากรณ์ถึงความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

THE STRENGTH OF DRUM MAKING CULTURE: A CASE STUDY OF BAN PAK NAM,
TAMBON EKKARAJ, AMPOE PAMOKE, ANG THONG PROVINCE.

AN ABSTRACT

BY

PRASERT LOUNTRATTANA -ARI

Presented in partial fulfillment of the requirements
For the Master of Fine Arts degree in Ethnomusicology
At Srinakharinwirot University
april 2003

Prasert Iountrattana-ari. (2003). *The strength of drum making culture: A case study of ban pak nam, tambon ekkaraj, ampoe pamoke, ang thong province.*

Master Thesis, M.F.A. (Ethnomusicology). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University.

Advisor Committee: Assoc.Prof. Kanchana Intarasunanont,
Assist.Prof. Dr. Chalermpon Ngarmsutti.

The objectives of this ethnomusicological were:

1. to study the historical and environment of drum making at Ban Pak Nam.
2. to analyze the strength of drum making culture at Ban Pak Nam.
3. to study proceed method of Thai tradition drum producing follow as:

klong yao, klong pean or klong tad, tapon, ramana, klong tom, klong ramwong, klong yaolek, klong pong pang.

The findings of this study were:

1. Making drums of Ban Paknam which devided into 3 periods. Firstly it was started in 1932. by Mr. Perm Phupradit. Secondly Mr. Hongfa Yodyaoy was developed the method and became famous in community. After that Angthong province brought the famous of this community to be a slogan of Angthong. Thirdly local community produced the drums in general market.

2. The strength of culture in the community analyzed by Prof. Prawes Wasri's thoery found that;

2.1 Economic ways. Drum producers had got enough income of drum selling. And they could be happy in their life.

2.2 Social ways. Paknam villegers had more chances to exchange their knowledge to each other.

2.3 Spiritual ways. They had the ceremony of respectation to their teachers which shown their culture.

2.4 Political ways. They had got a community meeting for price control in drum selling.

3. The ways of drum production had a step of doing as follows; preparation namely wood and leather selecting. Production namely prepared and shapen model. Making namely how to fix leather with drum model and decoration with colourful clothes.

In conclusion, found that drum making culture of Ban Paknam still keeping perfectly Thai culture. By this reason can predict the way of drum making in the future.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมการทำกลอง : กรณีศึกษาหมู่บ้านปากน้ำ
ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

ของ
นายประเสริฐ เล้ารัตนอารีย์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. นภาพรณ์ หะวานนท์)
วันที่ 28 เดือน 12 พ.ศ. 2546

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

.....ประธาน
(รองศาสตราจารย์ กาญจนา อินทรสุนานนท์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เณลิ้มพล งามสุทธิ)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(อาจารย์ ดร. สมศักดิ์ เกตุแก่นจันทร์)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รังสี เกษมิสุข)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ชิ้นนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะในสำนักของพระคุณมารดา บิดา ที่ส่งเสริมให้ข้าพเจ้ามีแรงบันดาลใจให้ประพฤติปฏิบัติในด้านการศึกษา เพื่อจะนำผลของการศึกษามาพัฒนาองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดลงสู่ชนรุ่นหลัง

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณชาวบ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง เป็นอย่างสูงที่ให้ข้อมูลเป็นอย่างดีแก่ข้าพเจ้า อาทิ ผู้ใหญ่บ้าน แม่ทองล้วน หยดย้อย คุณลออง เกตุแจ่ม และทุก ๆ คน

ขอขอบพระคุณ ประธานกรรมการ รองศาสตราจารย์ กาญจนา อินทรสุนานนท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เฉลิมพล งามสุทธิ ขอขอบพระคุณ ดร. สมศักดิ์ เกตุแก่นจันทร์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รังสี เกษมสุข รองศาสตราจารย์ มานพ วิสุทธิแพทย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประทีป เล้ารัตนอารีย์ ที่ประทับใจประกอบ ผลักดัน สนับสนุน คอยชี้แนะอันเป็นแสงสว่างทางปัญญาแก่ข้าพเจ้า

ขอขอบคุณ เพื่อนร่วมเรียนวิชาเอกมานุษยวิทยาวทศ 41 ทุก ๆ คน ที่สร้างแรงบันดาลใจให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

ประเสริฐ เล้ารัตนอารีย์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้า.....	7
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	8
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า.....	8
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
ลักษณะของวัฒนธรรม.....	9
วัฒนธรรมไทย.....	12
ทฤษฎีตัวแปรทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม.....	13
ความเป็นมาของกลอง.....	17
เอกสารทางวิชาการ.....	26
เอกสารงานวิจัย.....	28
3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	36
วิธีการศึกษาค้นคว้า.....	36
ขั้นรวบรวมข้อมูล.....	36
วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม.....	36
อุปกรณ์และเครื่องมือในการเก็บข้อมูล.....	37
การจัดทำข้อมูล.....	37
ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล.....	37
4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	39
ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมกลอง.....	42
ตอนที่ 2 ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมกลอง.....	67
ตอนที่ 3 กรรมวิธีการผลิตกลอง.....	76

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	87
สรุปผล.....	88
อภิปรายผล.....	90
ข้อเสนอแนะ.....	90
 บรรณานุกรม.....	 91
 ภาคผนวก.....	 96
 ประวัติย่อผู้วิจัย.....	 130

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

มนุษย์สะสมประสบการณ์พัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตลอดเวลา แสวงหาซึ่งความเจริญ ความมั่งมี ความสะดวกสบาย และหลายสิ่งหลายอย่างเพื่อตอบสนองความต้องการความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ซึ่งส่งผลให้เกิดวิวัฒนาการ หรือวัฒนธรรมขึ้น

วัฒนธรรมอาจแบ่งได้เป็น 2 ประการ คือ วัฒนธรรมด้านวัตถุ และวัฒนธรรมด้านจิตใจ (พระยาอนุมานราชธน, 2515 : 111) วัฒนธรรมทางวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความสุขกาย เพื่อให้ได้อยู่ดีกินดี มีความสะดวกสบายในการครองชีพ วัฒนธรรมประเภทนี้ ได้แก่ สิ่งที่มีความจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต คือ ปัจจัย 4 และสิ่งอื่น ๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ ตลอดจนเครื่องอาวุธยุทโธปกรณ์ ที่เป็นเครื่องป้องกันตัว ส่วนวัฒนธรรมทางจิตใจ หมายถึง สิ่งที่ทำให้ปัญหาและจิตใจมีความเจริญงอกงาม ได้แก่ การศึกษาวิชาความรู้ เป็นการบำรุงความคิดทางปัญญา ศาสนา จรรยา ศิลปะ วรรณคดี กฎหมาย และระเบียบประเพณี

ดนตรีเป็นวัฒนธรรมทางด้านวัตถุซึ่งเป็นสิ่งที่ผูกพันกับมนุษย์มาช้านาน ดนตรีเป็นศิลปะที่ดำรงอยู่คู่กับมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย มนุษย์ได้ใช้ดนตรี เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดที่เกิดขึ้นจากการทำงาน เพื่อให้เกิดความสุขสนุกสนาน ความสำราญ บันเทิงใจ ดนตรีบ่งบอกถึงวัฒนธรรมของอาณาจักร แคว้น ประเทศ บ่งบอกถึงอารยธรรมของชนชั้นต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ดนตรีแสดงถึง ความสงบ ของกลุ่มชน ดังปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ ในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ซึ่ง พลตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (2515 : 7) ได้เขียนบทความตีพิมพ์ลงในหนังสือวารสารธรรมศาสตร์ ฉบับพิเศษ พ.ศ. 2515 ได้พรรณนาถึงความสุขของชาวกรุงศรีอยุธยาเมื่ออดีตไว้ว่า

“ทั้งพิธีเดือนคีนวัน สารพันจะมีอยู่อัตรา
ฤดูใดก็ได้เล่นเกษมสุข แสนสนุกทั่วเมืองहरรรษา”

ดนตรีนั้นได้มีการพัฒนามาตลอดโดยเป็นไปตามกาลเวลาจากอดีตสู่ปัจจุบัน จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งในแต่ละยุคแต่ละสมัยต่างเรียนรู้จากสภาพแวดล้อม ดังคำกล่าวของ นที สว่างดี (2542 : 2) ว่า “ดนตรีเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่รับใช้มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาและทุกชนชั้น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในความเชื่อทางสังคมศาสตร์ มนุษย์ยังกำหนด

ให้ดนตรีเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับพระเจ้า เช่น ดนตรีในพิธีกรรมทางศาสนาของชาวตะวันตก และดนตรีในความเชื่อเรื่องผีหรือภูตทางดนตรีของไทย"

ด้วยดนตรีเป็นประติมากรรมจากฝีมือของธรรมชาติสร้างสรรค์โดยส่งผ่านมายังมนุษย์ได้ใช้สติปัญญา จากผลของการสังเกต การทดสอบ การลองผิดลองถูก มีความงดงามอยู่ในตัวเอง สอดคล้องกับสังข์ ภูเขาทอง (2532 : 8) กล่าวว่า "ดนตรีเป็นศิลปะที่มีความลึกซึ้ง สวยงาม มีความสัมพันธ์กับมนุษย์มาช้านาน ดนตรีไทยเป็นศาสตร์และศิลปะ" ในแต่ละชนชาติต่าง ๆ นั้นมีวัฒนธรรมดนตรีเป็นของตนเองเพื่อวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป เห็นได้จากวัฒนธรรมดนตรีของประเทศไทย

ดนตรีไทยเป็นวัฒนธรรมของชาติไทย คงไว้ซึ่งความมีเอกลักษณ์ประจำตัวที่ทรงคุณค่าแก่การอนุรักษ์ ในดนตรีไทยหากสังเกตสำเนียงของดนตรีจะเห็นได้ว่า เป็นดนตรีที่มีการบรรเลงที่นุ่มนวล อ่อนหวาน เป็นการระบายออกทางอารมณ์ของมนุษย์อย่างหนึ่ง โดยผู้ที่แสดง หรือผู้บรรเลงจะเข้าใจ เข้าถึง ในบทเพลงนั้น ๆ ศิลปะทางด้านดนตรีไทยเป็นวัฒนธรรมของชาติที่สำคัญอย่างยิ่ง เป็นส่วนหนึ่งทางมรดกวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยตลอดมา มีเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งได้แบ่งลักษณะไว้ 4 ประการ คือ เครื่องดี เครื่องเป่า เครื่องตีต เครื่องสี

มนุษย์นอกจากเล่นฟังดนตรีแล้ว มนุษย์ยังจะต้องหาปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต โดยจำเป็นจะต้องหาเงินเพื่อการเลี้ยงชีพ มนุษย์ได้ใช้ดนตรีเพื่อการประกอบอาชีพด้านต่าง ๆ นอกจากมนุษย์จะเล่นดนตรีเพื่อการหาเลี้ยงชีพแล้ว มนุษย์ยังหาเลี้ยงชีพโดยวิธีการผลิตเครื่องดนตรี ดังนั้นมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับดนตรีโดยการหาเลี้ยงชีพมีอยู่สองกลุ่ม ได้แก่ มนุษย์ที่เล่นดนตรีเป็นอาชีพ กับมนุษย์ที่ผลิตเครื่องดนตรีเป็นอาชีพ ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้มุ่งวิจัยทางวัฒนธรรม โดยการสำรวจความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของการทำกลอง ณ บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

สำหรับบ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง มีชาวบ้านทำกลองทั้งหมู่บ้าน มีการทำกลองหลายชนิดและหลายขนาด เป็นแหล่งผลิตกลองแหล่งใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

ในจังหวัดอ่างทองอยู่เป็นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพหลักทางเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ชาวอ่างทองจัดได้ว่ามีคณะลิเก วงปี่พาทย์ อยู่เป็นจำนวนมาก

เมืองอ่างทองมีเนื้อที่ 963 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มไม่มีป่าไม้ และภูเขามีแม่น้ำไหลผ่านสองสายคือ แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำน้อย

สำหรับอาชีพของชาวอ่างทองส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำไร่ ทำสวนและการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ส่วนอุตสาหกรรมในครอบครัวมีผู้ประกอบการเพิ่มขึ้น เช่น การจักสาน การทอผ้า การทำตุ๊กตาชาววัง และการทำกลอง เป็นต้น ในปัจจุบันมี

การลงทุนก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในพื้นที่เขตจังหวัดอ่างทอง ดังนั้นจึงเป็นการเพิ่มอาชีพให้แก่ชาวอ่างทอง

การปกครองของจังหวัดอ่างทองแบ่งเป็น 7 อำเภอด้วยกันคือ อำเภอเมือง อำเภอวิเศษไชยชาญ อำเภอแสวงหา อำเภอโพธิ์ทอง อำเภอไชโย อำเภอสามโก้ และอำเภอป่าโมกโดยมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดสิงห์บุรี ลพบุรี สุพรรณบุรี และพระนครศรีอยุธยา

อ่างทองเป็นเมืองที่ศิลปวัฒนธรรมมากมาย ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหากกล่าวถึงเพลงพื้นบ้านภาคกลาง อ่างทองนับเป็นเมือง ๑ แห่งที่ให้กำเนิดและเป็นที่อยู่อาศัยของพ่อเพลงแม่เพลงมาหลายชั่วอายุคน เพลงพื้นบ้านมีมากมายหลายบทเพลงไม่ว่าจะเป็นเพลงน้อย เพลงอีแซว เพลงเรือ เพลงเกี่ยวข้าว และรำโทน ล้วนหลากหลายมีให้ฟังทุกเทศกาลและทุกสถานที่ ดังคำขวัญของจังหวัดอ่างทอง คือ “พระนอนองค์ใหญ่ วีรไทยใจกล้า ตุ๊กตาชาววัง โด่งดังจักสาน ถิ่นฐานทำกลอง”

การทำกลองที่บ้านเอกราช นับเป็นการพัฒนาชนบทโดยภูมิปัญญาชาวบ้านแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการผลิต และการทำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยผ่อนแรงในการทำงาน ล้วนแล้วแต่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้าน ทั้งนี้ก็เพราะชาวบ้านมีความรักท้องถิ่น มีรากฐานความรู้ทางช่างมาหลายชั่วอายุคน และการทำกลองยังเป็นอาชีพที่สามารถทำให้พวกเขาอยู่กินดีมีความสุข

กาญจนา อินทรสุนานท์ (2542 : 45) ได้ให้ความเห็นว่า “วัฒนธรรมซึ่งบ่งความเป็นชาติและความมั่นคงของชาตินั้นขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ชนในชาติล้วนดำเนินชีวิตตามกระแสของวัฒนธรรมซึ่งแต่ละชนเผ่าได้สร้างสม สืบสาน ตกทอดมาถึงลูกหลาน” การศึกษากรณีของหมู่บ้านทำกลอง ณ บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง นั้น ผู้ศึกษาได้นำทฤษฎีของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ที่กล่าวว่า “วัฒนธรรม คือ พลังแห่งการพัฒนา” มาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้วัดสังคม ดังนั้นสังคมหรือชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมต้องมีคุณลักษณะ 8 ประการ คือ

1. มีความหลากหลายกระจายอำนาจ
2. กระจายรายได้และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น
4. มีความบูรณาการ
5. สร้างความบรรสานสอดคล้อง (Harmony) และความสมดุลยั่งยืน
6. มีการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง
7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม
8. เป็นการผดุงศีลธรรมของสังคม

ซึ่งท่านได้ให้คำอธิบายไว้ดังต่อไปนี้

1. มีความหลากหลาย กระจายอำนาจ จึงส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย

ในขณะที่อำนาจรัฐและอำนาจเงินพยายามรวมศูนย์และทำลายความหลากหลาย วัฒนธรรมจะมีลักษณะหลากหลายไปตามชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ถ้าเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมก็ต้องส่งเสริมความเป็นตัวเองทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ก็เท่ากับเป็นการกระจายอำนาจ และส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย

2. กระจายรายได้ และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

ถ้าอยากพูดเรื่องการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ก็ต้องคิดว่าการแข่งขันที่เราเอาชนะได้ง่ายคือ แข่งขันจากจุดแข็งของเราเอง ถ้าแข่งขันในจุดแข็งของคนอื่นก็ยากที่จะชนะ ทุนและเทคโนโลยีไม่ใช่จุดแข็งของเรา จุดแข็งของเราที่คนอื่นไม่มีคือ วัฒนธรรมไทย ควรคิดเรื่องเศรษฐกิจกับวัฒนธรรมให้เชื่อมต่อกัน เรื่องกระจายได้พูดกันมานานแล้วแต่ไม่มีมาตรการ และถ้าคิดมากจากมุมมองทางเศรษฐกิจไม่ค่อยออก เพราะเศรษฐกิจในรูปแบบปัจจุบันมีลักษณะกระจุกรายได้สูง วัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการกระจายรายได้

เรื่องความเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจกับวัฒนธรรมมีดังต่อไปนี้

2.1 อาชีพของชาวบ้าน

สิ่งใดที่ประชาชนเป็นอันมากปฏิบัติอยู่ ถือเป็นวัฒนธรรมอาชีพที่ชาวบ้านเป็นอันมากปฏิบัติอยู่ก็เป็นวัฒนธรรม ถ้ามีการศึกษาสำรวจให้ทราบว่าชาวบ้านทำอะไรกันอยู่บ้าง ศึกษาวิจัยให้มีความรู้ในสิ่งนั้น ๆ ดีขึ้น ทำให้สามารถดัดแปลงปรับปรุงให้ดีขึ้นในทางที่ชาวบ้านจะได้ประโยชน์ การอุตสาหกรรมถ้าพัฒนาขึ้นมาจากสิ่งที่ชาวบ้านทำหรือมีฐานอยู่ในวัฒนธรรม ประโยชน์ก็จะตกอยู่กับคนจำนวนมาก ตรงข้ามกับอุตสาหกรรมที่ขาดฐานทางวัฒนธรรมที่ประโยชน์ตกอยู่กับคนจำนวนน้อยและต่างประเทศ

2.2 ศิลปวัตถุและศิลปกรรม

ในวัฒนธรรมไทยมีศิลปวัตถุและศิลปกรรมที่สวยงามต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้าหรือหัตถกรรมอื่น ๆ ดนตรี ภาพวาด ถ้าสังคมไทยเห็นคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ พยายามศึกษาและพัฒนาให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น ก็ให้มูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างมาก

2.3 อาหารไทย

อาหารก็เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง อาหารไทยนอกจากอร่อย จัดให้สวยงามได้ ยังมีคุณค่าสูงทางสุขภาพ เพราะเป็นอาหารที่ได้ดูแลและมีส่วนประกอบที่เป็นยา ถ้าศึกษาให้เข้าใจสิ่งเหล่านี้ก็จะสื่อคุณค่าของอาหารไทยได้ดีขึ้น ถ้าเห็นคุณค่าและพัฒนาอาหารไทยจะก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ

2.4 สมุนไพรและการแพทย์แผนไทย

สมุนไพรและการแพทย์แผนไทยเป็นวัฒนธรรมไทย ปีหนึ่ง ๆ ประเทศไทยใช้จ่ายเกี่ยวกับสุขภาพกว่า 100,000 ล้านบาท ในจำนวนนี้หลายหมื่นล้านบาทใช้ไปเพื่อเทคโนโลยีจากต่างประเทศ หลายอย่างไม่จำเป็น ไม่มีประสิทธิผล หรือมีโทษ ถ้าส่งเสริมพัฒนาสมุนไพรและการแพทย์แผนไทย นอกจากจะประหยัดเงินตราเป็นหมื่นล้านบาทต่อปีแล้วยังกระจายรายได้ให้ชาวบ้านที่ปลูกสมุนไพร และมีส่วนในกระบวนการเตรียมและกระจายยาและบริการ

2.5 ข้าวของเครื่องใช้แบบชาวบ้าน

ขณะนี้พลาสติกซึ่งเป็นของนอกวัฒนธรรมได้เข้ามาตีตลาดข้าวของเครื่องใช้ตามวัฒนธรรมมาแต่เดิม การใช้พลาสติกเป็นการกระจุกรายได้ และก่อปัญหาสิ่งแวดล้อม เพราะย่อยสลายได้ยาก กับอาจปล่อยสารพิษถ้านำไปใส่อาหารร้อนจัด ถ้าใช้ใบตองกันให้มากจะกระจายรายได้เพราะชาวบ้านปลูกต้นกล้วยได้ง่ายทั่วไป เดียวนี้ชาวบ้านไปตลาดหรือพระไปบิณฑบาตจะได้ถุงพลาสติกกลับมาจำนวนมาก

2.6 การท่องเที่ยว

มักกล่าวกันว่าการท่องเที่ยวจะทำลายสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ควรจัดการให้การท่องเที่ยวทนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ประเทศเรามีวัฒนธรรมที่ดี นักท่องเที่ยวมาเที่ยวประเทศไทยควรจะได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่ดีติดตัวไปด้วย เรามีครอบครัวและชุมชนที่ดีติดตัวไปด้วย เรามีครอบครัวและชุมชนที่อบอุ่นซึ่งฝรั่งไม่มี เราควรอนุรักษ์ความอบอุ่นของครอบครัวและชุมชนไว้สอนโลก เรามีวัดวาอาราม และวัตถุอันเนื่องด้วยพุทธศาสนาเป็นอันมาก เราควรอนุรักษ์ไว้ให้ดี และฝึกอบรมคนไทยให้เข้าใจความหมายอันลึกซึ้งของพระพุทธศาสนาสามารถอธิบายถ่ายทอดให้คนอื่นเข้าใจคุณค่าอันสูงส่ง ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย คนไทยมีความรู้มากขึ้น ได้รายได้จากความรู้ นักท่องเที่ยวได้อรรถประโยชน์จากพุทธศาสนา

ความมีการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในทุกท้องที่ในทุกจังหวัด เพื่อให้เข้าใจคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง เมื่อเข้าใจคุณค่าอันลึกซึ้งก็จะหวงแหนและอนุรักษ์ การท่องเที่ยวก็จะมีคุณภาพแห่งการพัฒนามากขึ้น

2.7 ความเป็นชุมชน

วัฒนธรรมต้องมีชุมชนที่มีชีวิตเป็นผู้ปฏิบัติจะยั่งยืน และมีพัฒนาการ ไม่ใช่เป็นเพียงการแสดงเท่านั้น อย่างคนชาวท่าสายชุมชนอินเตียนแดงไปหมด เหลือวัฒนธรรมอินเตียนแดงแต่การแสดงซึ่งนับเป็นวัฒนธรรมที่ตายแล้ว ถ้าต้องการรักษาวัฒนธรรมไทยต้องส่งเสริมความเป็นชุมชน

องค์กรชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน คือหัวใจของการพัฒนายั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป โดยสรุป ถ้านิยมไทย จะก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจแก่ประชาชนไทยอย่าง

มหาศาล นักเศรษฐศาสตร์น่าจะเข้ามาคำนวณมูลค่าทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการ “นิยมไทย” เพื่อให้สาธารณะได้รับรู้และเกิดจิตสำนึก

3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น

วัฒนธรรมคือภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีรากย้อนไปไกล ถ้าเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นย่อมมีศักดิ์ศรีในสภาพที่อำนาจรัฐและอำนาจเงินรวมศูนย์ ชุมชนท้องถิ่นจะไม่มีศักดิ์ศรีเป็นเพียงบ้านนอกหรือบริวารของกรุงเทพฯ และกรุงเทพฯ เป็นบริวารของลอนดอน นิวยอร์ก โตเกียว ฯลฯ การที่ผู้คนจะมีความสุขจะขึ้นอยู่กับเงินอย่างเดียวก็หาไม่ แต่ขึ้นกับศักดิ์ศรีด้วย ถ้าชุมชนท้องถิ่นมีศักดิ์ศรี คนทั้งประเทศก็มีเกียรติ มีความสุข เป็นการเปิดทางเลือกกว้างขวางอยู่ให้ผู้คนลดความเครียดและความขัดแย้งในสังคมลง

4. มีความเป็นบูรณาการ

ปัญหาของการพัฒนาเกิดจากการคิดและการกระทำแบบแยกส่วน และนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวในข้อ 2 วัฒนธรรมเป็นเรื่องของความเชื่อมโยงอย่างเป็นบูรณาการทุกมิติ วัฒนธรรมเป็นเรื่องของคนทั้งหมดในชุมชนหรือสังคม ที่มีความเชื่อและระบบคุณค่าและการปฏิบัติร่วมกัน การปฏิบัติเป็นทั้งเรื่องของเศรษฐกิจร่วมกัน การปฏิบัติเป็นทั้งเรื่องของเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม พร้อมกันไปหมดเป็นเรื่องเดียวกัน

5. สร้างความบรรสานสอดคล้อง (Harmony) และความสมดุลยั่งยืน

เพราะความเป็นบูรณาการและความที่มีรากลึกยาวนาน วัฒนธรรมจึงมีลักษณะผสานหรือมีความบรรสานสอดคล้องระหว่างมนุษย์ทั้งกายและใจ กับสังคม และกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามธรรมชาติ ธรรมชาติหมายถึงความหลากหลายและทั้งหมด (Holism) ความหลากหลายและความเป็นทั้งหมดก่อให้เกิดความสมดุลเมื่อสมดุลก็ยั่งยืน

สังคมแต่เดิมซึ่งดำเนินไปตามพื้นฐานวัฒนธรรมจึงมีความยั่งยืน แต่การพัฒนาในปัจจุบันแบบแยกส่วนได้ก่อให้เกิดความไม่บรรสานสอดคล้อง (Disharmony) และความไม่ยั่งยืน

6. มีการพัฒนาจิตใจ และจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง

การพัฒนาทางวัตถุไม่คำนึงถึงคุณค่าทางจิตใจ และจิตวิญญาณ วัดวาอาราม และสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ไม่มีความสำคัญเท่าบารมี ในวัดคลับ อาบอบนวด ศูนย์การค้า คอนโดมิเนียม ฉะนั้นจึงสร้างตึกสูงค่าโบสถ์ คำพระเจดีย์ บัณฑิตนัยภาพของพระธาตุดอยสุเทพ นำเอาบารมี ในที่คลับ อาบอบนวดเข้ามาประชิดโบสถ์ ประชิดพระเจดีย์ เป็นต้น

วัฒนธรรมคำนึงถึงเรื่องจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้งสุนทรียกรรมให้ความสุขทางจิตใจ ศาสนาที่ประชาชนยอมรับนับถือและปฏิบัติก็เป็นวัฒนธรรมซึ่งก่อให้เกิดคุณค่าอันสูงส่งลึกซึ้งเป็นการยกระดับจิตใจให้สูง การเป็นมนุษย์ต้องมีจิตใจสูง ไข่จะมีเพียงแต่วัตถุดิบธรรมจึงเป็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์

7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม

ตามที่กล่าวถึงในตอนที่ 3 ว่าต้นเหตุของความเสื่อมเสียทางศีลธรรมอยู่ที่อำนาจในสังคมไม่สมดุล ต้องส่งเสริมให้สังคมเข้มแข็งจึงจะถ่วงดุลอำนาจและฟื้นฟูบูรณะศีลธรรมได้ วัฒนธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม เพราะวัฒนธรรมมีชุมชนท้องถิ่น ได้กล่าวแล้วในข้อ 2.7 ว่า วัฒนธรรมต้องมีความเป็นชุมชน ความเป็นชุมชนต้องมีองค์กร ชุมชน การมีองค์กรชุมชนทำให้ชุมชนหรือสังคมเข้มแข็ง

8. การผดุงศีลธรรมของสังคม

เมื่อวัฒนธรรมมีลักษณะทั้ง 7 ประการดังกล่าวข้างต้น คือ เป็นเรื่องของการส่งเสริมอธิปไตย เป็นเรื่องของเศรษฐกิจแบบกระจายรายได้ เป็นเรื่องส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น เป็นเรื่องบูรณาการที่ก่อให้เกิดความบรรสานสอดคล้อง และความสมดุล เป็นเรื่องของการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้งและเป็นเรื่องของการสร้างความเข้มแข็งให้สังคม จึงเป็นการผดุงศีลธรรม

ศีลธรรมเป็นเรื่องของความถูกต้องทั้งหมดทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม จิตใจ และจิตวิญญาณ ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องวิชาจริยธรรมเท่านั้น

วัฒนธรรมเป็นเรื่องของวิถีชีวิตทั้งหมด จึงมีความสำคัญต่อการผดุงศีลธรรมของสังคม

จากแนวคิดดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในหมู่บ้านทำกลองซึ่งมีวัฒนธรรมหรือมีความสอดคล้องเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมดนตรีโดยรวมของประเทศ และเนื่องจากหมู่บ้านทำกลองเป็นหมู่บ้านผลิตกลองแหล่งใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ผลิตกลองที่ได้คุณภาพมาตรฐานเป็นที่น่าเชื่อถือในหมู่นักดนตรีทั่วไป อีกทั้งราคามีความสมเหตุสมผล อะไรที่เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านทำกลองในทิศทางใด อนาคตของวัฒนธรรมกลองนี้จะเป็นอย่างไร จึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาค้นคว้าอย่างยิ่ง

วัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาประวัติ และสภาพแวดล้อม ของการทำกลอง บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง
2. เพื่อวิเคราะห์ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านทำกลอง บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง
3. เพื่อศึกษากรรมวิธีการผลิตกลอง
 - 3.1 กลองยาว
 - 3.2 กลองเพลหรือกลองทัด
 - 3.3 กลองโพน
 - 3.4 ตะโพน
 - 3.5 กลองรำมะนา
 - 3.6 กลองแขก
 - 3.7 กลองตุ๊ก
 - 3.8 กลองทอม
 - 3.9 กลองร่ำวง
 - 3.10 กลองยาวเล็ก
 - 3.11 กลองปोंงแป่ง

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทราบถึงความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของการทำกลอง ณ หมู่บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง
2. ทราบถึงสภาพแวดล้อม ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของทำกลอง
3. ทราบถึงวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของสังคม หรือกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งที่ดำรงชีวิตด้วยการผลิตกลอง

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

วัฒนธรรมการทำกลอง บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

ขั้นตอน หมายถึง ขั้นตอนหลังจากการฆ่าหนังแล้ว จึงครอบหนังหน้ากลองก่อนทำให้ตึง

ขึ้นหนัง หมายถึง การเร่งหนังเรียดให้หนังหน้ากลองตึง เรียกอีกอย่างว่า “สาวกลอง”

ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม หมายถึง การนำทฤษฎีที่บ่งชี้ถึงความเข้มแข็งออกเป็น 8 ประการ ของ นายแพทย์ประเวศ วะสี มาใช้ตรวจสอบในกรณีของหมู่บ้านทำกลอง

ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมการทำกลอง หมายถึง การพิสูจน์ความยั่งยืนของ วัฒนธรรมชุมชนกลอง ณ หมู่บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

ฆ่าหนัง หมายถึง การนำหนังไปโขลกเครื่องแกง เพื่อเป็นการทำให้หนังอยู่ตัว เรียกอีกอย่างว่า ย่าหนัง

ตงหนัง หมายถึง ระดับเสียงที่แน่นอน หรือการทำให้หนังมีสภาพอยู่กับที่ไม่หย่อนลงอีก

เตาฟู่ หมายถึง เตาที่ใช้การสูบลมเป็นแรงนำเชื้อเพลิง เดิมใช้ในการเชื่อมโลหะส่วน ในการผลิตกลอง ช่างกลองจะใช้สำหรับลวกหุ่นกลอง ชื่อเรียกตามเสียงไฟที่ฟ่นออกมาดัง เสียงฟู่ ๆ

ท้ายหม้อ หมายถึง ส่วนด้านท้ายของกลองที่มีลักษณะเป็นกลองหน้าเดียว

ประจุกลอง หมายถึง การเอาของที่เชื่อว่าเป็นมงคล เช่น กระดุกครุ สันผม หรือ ฟันของครุบาอาจารย์ใส่ลงไปในตัวกลอง เพื่อให้เกิดสิริมงคลป้องกันเสนียดจัญไร

แป้น หมายถึง ฐานไม้หรือโลหะรูปกลมสำหรับขึ้นกลอง

ย่าหนัง หมายถึง เช่นเดียวกับ ฆ่าหนัง

สาแหรก หมายถึง ตะขอเหล็กที่ใช้เหนี่ยวหนังหน้ากลอง เพื่อเร่งให้หนังมีความตึง หมู่บ้านทำกลอง หมายถึง หมู่บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ที่ผลิตกลองเป็นอาชีพ

หนังเกินตัว หมายถึง หนังที่แช่น้ำจนอืดตัวแล้ว หรือหนังหน้ากลองที่เร่งจนตึงแล้ว ไม่สามารถเร่งให้ตึงอีก

หอน หมายถึง เสียงสะท้อนที่ไม่พึงประสงค์ของกลองแขกตัวเมีย มีลักษณะลอย ๆ ไม่หนักแน่นเท่าที่ควร

หนังเต้น หมายถึง ลักษณะของหนังหน้ากลองที่ดีแล้วมีความสันสะท้อนดี

แอ้ว หมายถึง ส่วนกลางของข้างในหุ่นกลอง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาค้นคว้าได้นำเอกสารและงานวิจัย วารสาร ข้อมูล ข่าวสารที่เกี่ยวข้องมาเป็นข้ออ้างอิงเพื่อขยายความต่าง ๆ ให้กระจ่างชัด ซึ่งมีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. ลักษณะของวัฒนธรรม
2. วัฒนธรรมไทย
3. ทฤษฎีตัวแปรทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม
4. ความเป็นมาของกลอง
5. ชนิดของกลอง
6. เอกสารทางวิชาการ
7. เอกสารงานวิจัย

ลักษณะของวัฒนธรรม

ยศ สันตสมบัติ (2537 : 11 - 12) ได้สรุปลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมได้ 6 ประการ ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วม (Shared Ideas) และค่านิยมทางสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรม คนในวัฒนธรรมเดียวกันจะสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ซึ่งทำให้พฤติกรรมของเขามีความสอดคล้องต้องกันกับผู้อื่น เช่น ค่านิยมอย่างหนึ่งในสังคมไทยคือการเคารพนับถือผู้ใหญ่ เมื่อเด็กพบผู้ใหญ่ที่ตนรู้จัก เด็กทราบดีว่าตนควรยกมือไหว้เพื่อทักทายและแสดงความเคารพ ขณะเดียวกันผู้ใหญ่ก็สามารถคาดคะเนได้ว่า เด็กจะไหว้ตนและตนควรจะรับไหว้

2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (Culture is Learned) ที่ละเล็กละน้อยจากการเกิดและเติบโตมาในสังคมแห่งหนึ่ง วัฒนธรรมเปรียบเสมือน "มรดกทางสังคม" ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ซึ่งรวมทั้งการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ครู อาจารย์ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์สามารถเข้าใจได้ว่าตนควรมีพฤติกรรมเช่นไรในสถานการณ์ต่าง ๆ พฤติกรรมเช่นไรที่คนยอมรับว่าดีงามและถูกต้อง มนุษย์จะรับเอาทัศนคติค่านิยมและความเชื่อที่สังคมยอมรับมาเป็นของตน

3. วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) พฤติกรรมของมนุษย์มีต้นกำเนิดมาจากการใช้สัญลักษณ์ ชีวิตประจำวันของเราเกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น

จะเป็นเงินตาม สัญญาณไฟจราจรหรือสัญลักษณ์ทางศาสนา เช่น พระพุทธรูป เป็นต้น สัญลักษณ์สำคัญที่มนุษย์ใช้คือ ภาษา ซึ่งเป็นเครื่องมือสื่อความหมายระหว่างกันและกัน นอกจากนั้นภาษาและระบบสัญลักษณ์อื่น ๆ ยังช่วยให้มนุษย์สามารถเก็บรวบรวมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติอย่างเป็นระบบและสามารถถ่ายทอดความรู้นั้นไปยังคนรุ่นหลังต่อไป

4. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา ในลักษณะนี้วัฒนธรรมมีหน้าที่สนองตอบความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เช่น สอนให้มนุษย์รู้จักหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ วางกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนเพื่อให้สังคมทำงานไปได้อย่างมีระบบ นอกจากนั้นวัฒนธรรมยังช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม เป็นพื้นฐานของการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีเพื่อความเจริญและความอยู่รอดของมนุษย์

5. วัฒนธรรม คือ กระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ตัวอย่างเช่น มนุษย์ทุกแห่งหนทั่วโลกพยายามกำหนดนิยามความหมายของชีวิตและกระบวนการกำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตอาจจะออกมาในรูปของความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม เทพปกรณัม จักรวาลวิทยา ฯลฯ เมื่อมนุษย์ในสังคมแห่งหนึ่งพยายามกำหนดนิยามความหมายของอำนาจ กระบวนการกำหนดความหมายดังกล่าวก็ย่อมกลายมาเป็นการสร้าง "แนวความคิด" พื้นฐานของระบบการเมืองการปกครองของสังคมนั้น

ในกระบวนการกำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่าง ๆ นี้เอง มนุษย์ได้สร้าง "สถาบัน" หรือ "องค์กร" ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่รองรับการตีความดังกล่าวข้างต้น เช่น เมื่อมีการกำหนดนิยามความหมายของอำนาจ ก็ย่อมมีการจัดตั้งองค์กรหรือสถาบันทางการเมืองขึ้นมาตามการตีความดังกล่าว การตีความในทุก ๆ ด้านย่อมมีการเปลี่ยนแปลงหรือการตีความใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบและเนื้อหาของสถาบันสังคมตามไปด้วย

6. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง หากแต่มีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีสาเหตุหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงอาจเป็นผลมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion) เช่น ความคิดและค่านิยมที่มาจากวัฒนธรรมอื่นและมีอิทธิพลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับในวัฒนธรรมของเรา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมยังอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีซึ่งเป็นการพยายามของมนุษย์ในการควบคุมธรรมชาติและใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อเทคโนโลยีทางการผลิตเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย หากเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงรวดเร็วเกินไปจนกระทั่งวัฒนธรรมและประเพณีปฏิบัติไม่อาจเปลี่ยนแปลงตามได้ทันก็อาจส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า "วัฒนธรรมล่า" (Culture Lag) และทำให้มนุษย์ในสังคมนั้นเกิดความรู้สึกแปลกแยก (Alienation) หรืออาจมีผลกระทบรุนแรงถึงขั้นทำให้วัฒนธรรมเกิดการแตกแยกสลายไป

วัฒนธรรมไทย

คณะกรรมการเฉพาะกิจ ได้จัดทำหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยสำหรับเยาวชน ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ พ.ศ. 2525 ได้จัดทำหนังสือ "เมืองไทยของเรา" และได้แบ่งวัฒนธรรมได้ 5 สาขา เพื่อความเข้าใจ คือ

1. วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี

ส่วนสำคัญของวัฒนธรรมคือ "ภาษา" ซึ่งเป็นสัญลักษณ์หรือเครื่องหมาย สามารถสื่อความให้คนในกลุ่มหรือคนในชาติเข้าใจกันได้ อันอาจรวมทั้งการกระทำใด ๆ หรือ สัญญาใด ๆ ที่ทำให้คนในกลุ่มหรือต่างกลุ่มสามารถเข้าใจกัน เช่น การทำท่าทาง หรือ สัญญาณไฟเครื่องหมายจราจร เป็นต้น

2. วัฒนธรรมทางวัตถุ

ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตอันมีอยู่มากมายหลายชนิด แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและความนิยมของท้องถิ่น ส่วนใหญ่อาศัยวัสดุที่หาง่าย หรือมีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ไม้ไผ่ หวาย ปอ ใบตาล กะลามะพร้าว และดินเหนียว เป็นต้น ภาชนะสิ่งของ อาทิ กระบุง ตะกร้า ชะลอม ตะกร้อเก็บผลไม้ ชาม โอ่ง ดุ่ม เคียวเกี่ยวข้าว มีด พร้า และผ้าทอต่าง ๆ เราเรียกของเหล่านี้ว่า หัตถกรรมพื้นบ้าน

3. วัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางจิตใจเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความคิดความเชื่อและความศรัทธาในศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการเป็นมนุษย์อันจำแนกเราให้แตกต่างไปจากสัตว์อื่น ๆ เนื่องจากเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญเป็นพิเศษ จึงได้แยกกล่าวไว้ในบทหนึ่งต่างหาก ว่าด้วยศาสนาและจริยธรรม

4. วัฒนธรรมทางจารีต หรือขนบธรรมเนียมประเพณีและการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ในสังคม

ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเครื่องผูกพันคนให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ทั้งที่เป็นกลุ่มใหญ่ เช่น ระดับชาติ และที่เป็นกลุ่มย่อย เช่น กลุ่มท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยที่สำคัญ ๆ ได้แก่

พระราชประเพณี คือ ประเพณีที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ซึ่งปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีพืชมงคล พระราชพิธีพืชมงคล และพระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นต้น

จารีตประเพณี คือ ประเพณีส่วนที่เกี่ยวกับศีลธรรมและจิตใจ เช่น การตอบแทนบุญคุณบิดามารดาและบุพการี โดยการเลี้ยงดูเมื่อท่านแก่เฒ่า การเคารพเชื่อฟังครูบาอาจารย์หรือการนับถือบรรพบุรุษ เป็นต้น

ขนบประเพณี คือ ประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปบางอย่างก็เป็นระเบียบบังคับให้คนในสังคมนั้น ๆ ยึดถือปฏิบัติตาม ซึ่งมีทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนโดยตรง เช่น กฎหมาย กฎระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม และส่วนที่ไม่มีความแน่นอนว่าจะต้องปฏิบัติตามเสมอไป เช่น ประเพณีการโกนจุก โกนผมไฟ หรือการทำบุญวันเกิด เป็นต้น

ธรรมเนียมประเพณี คือ ประเพณีที่เกี่ยวกับการปฏิบัติระหว่างบุคคลต่อบุคคลที่สังคมยอมรับ เช่น การทักทายด้วยการกราบไหว้ ลักษณะการกิน การอยู่ กิริยามารยาท และการแต่งกาย เป็นต้น

ขนบธรรมเนียมประเพณีก็เหมือนเรื่องอื่นใดที่มีวิวัฒนาการ ปัจจัยหลายอย่างที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง อาทิ วัฒนธรรมตะวันตก สภาพเศรษฐกิจ ความเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี และสภาวะแวดล้อม เป็นต้น

5. วัฒนธรรมทางสุนทรียะ

วัฒนธรรมด้านนี้อาจแบ่งได้เป็นทัศนศิลป์ส่วนหนึ่ง และศิลปะการแสดงอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

5.1 ทัศนศิลป์ คือผลงานสร้างสรรค์ด้านสุนทรียภาพที่รับรู้ด้วยประสาทตา จึงหมายรวมผลงานด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ในส่วนที่เน้นประยุกต์ศิลป์มากกว่าวิจิตรศิลป์ ก็หมายรวมไปถึงหัตถศิลป์และประณีตหัตถศิลป์ด้วย

5.2 ศิลปะการแสดง เน้นการสร้างสรรค์ด้านสุนทรียภาพที่ต้องแสดงออกหรือบรรเลง จึงหมายรวมนาฏศิลป์ การละคร และการดนตรีซึ่งมีวิวัฒนาการจากอดีต

5.2.1 นาฏศิลป์ แต่เดิมเป็นการระบำ รำ ฟ้อน ภายหลังมีการแสดงเป็นเรื่องราว จึงรวมการละครและโขนด้วย

5.2.2 ดนตรี ดนตรีไทยมีเครื่องดีด สี ดี เป่า และมีวงดนตรีไทยหลายประเภท เช่น วงเครื่องสาย วงมโหรี วงปี่พาทย์

5.2.3 เพลงกับดนตรีพื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้านและการละเล่น

ทฤษฎีตัวแปรทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม

เพื่อการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ได้รับอิทธิพลและเป็นแนวความคิดและทฤษฎีของนักสังคมศาสตร์และนักสังคมวิทยาชาวต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ดีทฤษฎีดังกล่าวสามารถจะนำองค์ความต่าง ๆ เหล่านั้นไปอธิบายวิเคราะห์และประยุกต์ใช้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมทั้งหลาย สำหรับการเสาะแสวงหาองค์ความรู้ แนวความคิด และทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมไทยนั้น กาญจนา อินทรสุณานนท์ (2542 : 151) ได้กล่าวว่า

"สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน ได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนหลายวัฒนธรรมในสังคมไทยนั้นมีนักวิชาการได้ทำการวิเคราะห์และได้เสนอแนวคิดและทฤษฎีที่จะเสนอ ซึ่งได้มีการพิสูจน์มาในระดับหนึ่ง ซึ่งย่อมจะนำไปอธิบายและวิเคราะห์ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยได้ตามสมควร และย่อมจะต้องมีการพัฒนาองค์ความรู้ดังกล่าว ตลอดจนคาดหวังว่าจะได้รับการเสนอแนะจากผู้ที้นำไปศึกษาพิสูจน์หาข้อเท็จจริงต่าง ๆ"

1. ข้อสมมติ

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้น มีข้อสมมติดังต่อไปนี้

1.1 สังคมไทยนั้นมีความต่างแบบกันทางวัฒนธรรม (Heterogeneous Culture) กล่าวคือ ลักษณะวิถีการดำเนินชีวิตและโครงสร้างหน้าที่ในสังคมไทยมีลักษณะที่แตกต่างกัน แม้แต่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประชาชนในแต่ละท้องถิ่นชุมชนมีลักษณะของภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไม่มากนัก

1.2 ความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย มีพื้นฐานมาจากความต่างแบบกันในแต่ละชุมชนชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาวภูไท ชาวข่า ชาวญ้อ และชาวย้าย เป็นต้น บางชุมชนชาติพันธุ์ยังคงรักษาภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด แต่บางชุมชนชาติพันธุ์จะพบว่า วัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์กำลังจะหายไปจากชุมชน

1.3 ความเป็นชาติพันธุ์เป็นพื้นฐานที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร ชุมชน และสังคมเป็นลำดับไป

2. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมไทย

การที่จะพัฒนาแนวความคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นจำเป็นจะต้องมีแนวความคิดตัวแปรต่าง ๆ เพื่อที่จะนำไปใช้เป็นหลักของการพัฒนาความรู้ และทฤษฎีใหม่ที่จะนำไปอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตัวแปรเหตุที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนหมู่บ้านหลายแห่งซึ่งได้ทำการวิจัยมาแล้ว ได้แก่ นิเวศวิทยา การยอมรับสิ่งใหม่ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล สื่อสารมวลชน และการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ส่วนตัวแปรผลที่สำคัญได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1 ตัวแปรเหตุ

ตัวแปรเหตุที่มีอิทธิพลหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีอยู่หลายตัวแปร แต่ละตัวแปรสามารถแยกแยะเพื่อการวิเคราะห์ได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 นิเวศวิทยา

สภาพทางนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ สามารถกล่าวถึงสภาพนิเวศวิทยาที่อุดมสมบูรณ์พอสมควรและไม่อุดมสมบูรณ์

2.1.2 การยอมรับสิ่งใหม่

การยอมรับสิ่งใหม่นี้ กล่าวถึงการยอมรับและการไม่ยอมรับสิ่งใหม่ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเกษตรหรือไม่ใช้การเกษตร

2.1.3 การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมนี้จะกล่าวถึงระบบการศึกษา ระบบการค้าขาย และชีวิตแบบเมืองว่าชาวบ้านนิยมมากน้อยเพียงใด

2.1.4 ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล

หมายถึง ลักษณะความแตกต่างของปัจเจกบุคคลในด้านเพศ อายุ การศึกษา ประสบการณ์ต่าง ๆ ทักษะคติ ความเป็นผู้นำ และอื่น ๆ

2.1.5 การสื่อสารมวลชน

การสื่อสารมวลชนนี้เป็นการพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่จะรับการสื่อสารต่าง ๆ การสื่อสารมวลชนนี้มีความสำคัญจากปัจจัยภายนอก ซึ่งรัฐบาลมีส่วนที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1.6 การสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน

การสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานนี้ เป็นการพิจารณาถึงความเป็นไปได้หรือประโยชน์ที่ได้มีโอกาสได้ใช้สาธารณูปโภคต่าง ๆ นั้น

2.2 ตัวแปรตาม

ตัวแปรตาม คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ในที่นี้จะไม่แยกความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมแต่อย่างใด โดยจะกล่าวควบคู่กันไประหว่างความสัมพันธ์ทางสังคมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคม ตัวแปรนี้สามารถแยกได้เป็นอัตราของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อาจเป็นไปได้ในด้านช้าและเร็ว และตัวแปรนี้ยังประกอบด้วยการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ว่าได้มีการพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่มากน้อยเพียงใด และการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ซึ่งสามารถแยกพิจารณาเป็นทางด้านวัตถุและด้านจิตใจว่ามีความทันสมัยหรือไม่

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเหตุและตัวแปรตาม

2.3.1 นิเวศวิทยากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ถ้าหากชุมชนใดอยู่ในสภาพที่มีสิ่งแวดล้อมที่ไม่อุดมสมบูรณ์ ย่อมจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอัตราช้ากว่าชุมชนที่อยู่ในสภาพสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ นักสังคมวิทยาได้

กล่าวว่า ความแห้งแล้งของชุมชนทำให้เกิดการย้ายถิ่นไปทำงานภายนอกชุมชน โดยเฉพาะพวกเยาวชนไปทำงานเป็นกรรมกร คนรับใช้ หรือเป็นโสเภณีในกรุงเทพฯ และในภาคใต้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ได้มีการส่งเงินมาที่บ้าน ทำให้ฐานะความอยู่ดีกว่าเดิม ในทางสังคม ปรากฏว่าพวกเยาวชนกลับมามีพฤติกรรมที่ทันสมัยที่พ่อแม่ยังไม่ยอมรับในทันที แต่ต้องใช้เวลาานาน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าการที่ย้ายถิ่นกลับมาไม่ได้ทำความเจริญต่อชุมชนกลับสร้างความรำคาญ

นอกจากนี้ปัจจัยด้านนิเวศวิทยายังมีผลต่อการพัฒนาชีวิตของประชากรให้ดีขึ้นอีกด้วย หมายความว่า ถ้าสิ่งแวดล้อมในด้านภูมิศาสตร์ดี มีที่ดินทำกินที่อุดมสมบูรณ์ก็ส่งผลให้มีรายได้ดีขึ้น นำรายได้มาปรับปรุงความเป็นอยู่ต่าง ๆ ให้ดีขึ้น ทำให้แตกต่างไปจากเดิม

จะเห็นได้ว่าปัจจัยด้านนิเวศวิทยายังมีผลต่อการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยต่าง ๆ และใช้เทคโนโลยีการเกษตรใหม่ ๆ มาปรับปรุงการเกษตรของตน และด้านที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่าง ๆ ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพทางนิเวศวิทยา ซึ่งสามารถทำให้ชาวบ้านมีแนวทางที่จะปรับปรุงวิถีชีวิตให้เจริญยิ่งขึ้น

2.3.2 การยอมรับสิ่งใหม่กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเกษตรหรือไม่ใช้การเกษตรก็ตาม ย่อมเป็นการกระตุ้นและสนับสนุนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนและครอบครัวให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม ซึ่งแน่นอนจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยอีกด้วย

2.3.3 การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การที่รัฐบาลได้กระจายความเจริญต่าง ๆ เข้าไปสู่ชุมชนหมู่บ้าน โดยการใช้ระบบการศึกษาเพื่อให้ชาวบ้านได้รับการศึกษากันทั่วถึง พ่อค้าได้มีการค้าขายเข้าไปซื้อผลผลิตการเกษตรในชุมชนหมู่บ้านชาวชนบทได้เข้ามาในเมืองเพื่อมาค้าขาย ซื้อสินค้า หรือขายผลผลิตการเกษตรหรือการท่องเที่ยว ทำให้อิทธิพลความเป็นอยู่แบบเมืองได้เข้าไปสู่ชนบทมากยิ่งขึ้น สิ่งเหล่านั้นเราอาจกล่าวได้ว่าเป็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ซึ่งแน่นอนจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในอัตราที่เร็ว มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกชุมชนอย่างมาก นอกจากนี้ย่อมจะทำให้ชาวบ้านได้มีการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิมเพราะสิ่งที่ได้รับจากเมือง อันได้แก่ ความสะดวกสบาย ฟ้าใหม่ ไม่ต้องทอด้วยตนเอง แต่สามารถที่จะซื้อที่ตลาดได้ นอกจากนี้ยังเป็นการนำไปสู่ความทันสมัยอีกด้วย กล่าวคือ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

2.3.4 ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลมีความแตกต่างกันอยู่บ้างไม่มากนักน้อย ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดความแตกต่างและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ผู้ที่มีการศึกษาสูงย่อมจะรับสิ่งใหม่ ๆ และย่อมจะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เป็นการ

พัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น และการเปลี่ยนแปลงจะมีอัตราที่เร็วกว่าผู้ที่มีการศึกษาดำกว่า นอกจากนี้ยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยตามแนวคิดแบบตะวันตก ลักษณะบุคลิกภาพนี้ยังมีเพศ อายุ ประสบการณ์การทำงาน ความเป็นผู้นำ และอื่น ๆ เป็นตัวแปรที่สำคัญที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2.3.5 การสื่อสารมวลชนกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อิทธิพลของวิทยุ โทรทัศน์ และเครื่องมือสื่อสารอื่น ๆ มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจุบันมีการนำวิทยุ โทรทัศน์มาใช้ และมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นเรื่อย บางครั้งมีวิดีโอภาพยนตร์ไปฉายตามหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านได้ชมกัน นอกจากนี้เวลาที่ชาวบ้านจัดงานสำคัญ ๆ ก็มีการฉายภาพยนตร์ทำให้ชาวบ้านได้รับความรู้ต่าง ๆ ทั้งนี้ทำให้ยิ่งจะมีอัตราการเปลี่ยนแปลงได้เร็วขึ้น ได้มีการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนเองให้ดีขึ้นกว่าเดิม และเป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตไปสู่ความทันสมัยอีกด้วย

2.3.6 การสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน นับตั้งแต่รัฐบาลได้มีการสร้างสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานด้านการสาธารณูปโภคนี้ ซึ่งได้แก่ถนนหนทาง โรงเรียน ไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อัตราของการเปลี่ยนแปลงได้เพิ่มมากขึ้นกว่าที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง และย่อมเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วย

ความเป็นมาของกลอง

เครื่องดนตรีชนิดแรกที่มีมนุษย์รู้จักคือ เครื่องดนตรีประเภทตี เป็นเครื่องมือที่ดีกระทบกันเป็นเสียง อาจใช้ไม้ ฝ่ามือ หรือใช้เครื่องมือที่ทำเสียงดนตรีนั้นตีกระทบกันเอง ในระยะแรกอาจใช้ในการสื่อสารก่อน แล้วค่อยพัฒนามาสู่ความบันเทิงใจ เห็นได้ชัดเจนจากเครื่องดนตรีประเภทเครื่องหนัง

กลองมีบทบาทความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ มีอยู่ทั่วทุกมุมโลก ทุกชาติ ทุกภาษา ทุกวัฒนธรรม ซึ่งใช้ประโยชน์จากเสียงกลองในการบอกอาณัติสัญญาณ หรือการแสดงการเล่นต่าง ๆ มีลีลา ลักษณะรูปร่าง รูปทรง วัสดุที่สร้าง การประดิษฐ์ การใช้ และการตีความตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ความเชื่อ อารยธรรม และวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ แม้กระทั่งการรบกวนกันในสมัยโบราณกลองก็เป็นเครื่องสัญญาณ แผนการรบ การเตรียมพร้อมระดมพล รวมไปถึงการให้กำลังใจแก่ทหารหาญ การข่มขวัญข้าศึกศัตรู ประการสำคัญ กลองมีบทบาทมีความสัมพันธ์ และสำคัญยิ่งในการพิธีกรรมทางศาสนา (พิทักษ์ คชวงษ์ 2541 : 24 – 28)

ไพศาล เปลี่ยนข (2541 : 41 – 43) ได้ให้ทัศนะว่า “บรรดาเครื่องดนตรีที่กำเนิดมาแต่ครั้งโบราณกาลเก่า นอกจากการใช้ไม้เคาะตีกันเป็นจังหวะแล้วนั้น กลองอาจจะถือได้ว่าเป็นเครื่องดนตรีในยุคแรก ๆ ของมนุษย์เลยทีเดียว มิใช่เพียงเพื่อตีให้เสียงสนุกสนานเท่านั้น

มันยังใช้เป็นเครื่องบอกสัญญาณความหมายต่าง ๆ ไล่ไปจนถึง เพื่อบูชาเทพเจ้าในพิธีกรรม ศักดิ์สิทธิ์ของมนุษย์ในสมัยโบราณ”

กลองเป็นเครื่องดนตรีที่คุ้นเคยกับมนุษย์อย่างยิ่ง เป็นเครื่องดนตรีที่บรรเลงโดย ลักษณะการตี ซึ่งใช้หนังชนิดต่าง ๆ มาซึ่งให้ตั้ง บนวัสดุทรงกระบอก โดยบทบาทของกลอง คือ

1. ใช้เป็นเครื่องประดับบารมีของผู้มีอำนาจ
2. เป็นสัญลักษณ์ของความสูงเกียรติและร่ำรวย
3. ใช้สำหรับส่งอาณัติสัญญาณ
4. ใช้เป็นเครื่องดนตรีในแวงบ้านเกิด

ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงดนตรีมีองค์ 5 ปัญจกิกคิริยัง คือ

1. อาตคฺ นาม จัมปรีโยนทเรสุ เภริอาทิสฺส เอกคฺลตริยํ
ในดนตรีมีกลองเป็นต้น ที่หุ้มหนัง ดนตรีที่หุ้มหนังหน้าเดียว ชื่อว่า อาตตะ
2. วิตคฺ นาม อุกฺยตลํ
ดนตรีที่หุ้มหนังทั้งสองหน้า ชื่อว่า วิตตะ
3. อาตตวิตคฺ นาม สัพพโด ปรีโยนทมฺ มหาติวัลลภิ อาทิกํ
ดนตรีมีพิณใหญ่เป็นต้น ที่หุ้มหนังทั้งหมด
4. สฺสสิรํ นาม วสาทิกํ
ดนตรีมีปี่เป็นต้น ชื่อว่า สฺสสิระ
5. ฆนํ นาม สัมมตาลาทิกํ
ดนตรีมีฆมतालเป็นต้น ชื่อว่า ฆนะ

อวนัททะ (Avanaddha) หมายถึง สิ่งที่ถูกรัดตรึงแล้ว หรือรัดลงแล้ว ในลักษณะของการร้อยผูกในการซึ่งให้ตึงจากสิ่งที่นำมาปิด (Covered) รากศัพท์เดิมว่า “นหฺ” (Nah) คือ การรัด, การผูกให้แน่น (Tight, Stretched) ดังนั้นจึงหมายถึง กลองชนิดต่าง ๆ ที่มีลักษณะอาโตชชะ เป็นประเภทเครื่องทำจังหวะ (Instruments of Percussion) และเสียงไม่ตาย (Indefinite Pitch) หมายความว่าในหน้าหนึ่งของกลองนั้น สามารถตีให้เกิดเสียง (Sound Effects) ได้หลายเสียง ไม่ว่าจะเป็นการตีด้วยมือ หรือเคาะด้วยนิ้วก็ตาม (Both Hands and Fingers are – Used in the Tapping) หรืออาจใช้ตีด้วยไม้ (Stick) ก็ได้ (อุดม อรุณรัตน์, 2529 : 54 - 55)

นับว่า กลองมีความสำคัญมาก ซึ่งแม้แต่ในพระไตรปิฎกก็ยังคงมีบันทึกเกี่ยวกับ กลอง นอกจากนี้ในสมัยสุโขทัยยังพบจารึกบนศิลา (ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 17 – 22 พ.ศ. 1835) ความว่า

“...เมื่อจักเข้ามาเรียง เรียงกันแต่อรัญญิก พุ่นเท้าหัวล้าน คมบงคมกลอง ด้วยเสียงพาทย์เสียงพิณ เสียงเลื่อน เสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมัก

เลื่อน เลื่อน เมืองสุโขทัยมีสี่ปากประตูหลวง เที้ยรย้อมคนเสียดกันเข้ามาดูท่านเผาเทียนเล่นไฟ...”

ศิลาจารึกวัดบางสนุก พ.ศ. 1882 บรรทัดที่ 15 – 16 กล่าวถึง กลองซึ่งขณะทำพิธีหล่อพระพุทธรูปมีการประโคมกลองเพื่อเป็นพุทธบูชา ความว่า

“...ขันหมากทอง จ้อง ฆ้องรอบขอบด้วยเสียงพาทย์ เสียงกลอง แลข้าวตอกดอกไม้ได้...”

ศิลาจารึกเขาสุมนกฎ พ.ศ. 1912 ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 10 – 23 กล่าวถึงงานฉลองรอยพระพุทธรูปบนเขาสุมนกฎ มีการใช้กลองประโคมประกอบงานฉลองด้วย ความว่า

“...เผาธูปหอมตระหลบทุกแห่ง ปลุกธงปฎากทั้งสองปลาก หนทางย้อมเรียง ขันหมาก ขันพลู บูชาพิมละบำเต็นเล่นทุกฉัน... ด้วยเสียงอันสาธุการบูชา อีกดุริยา พาทย์ พิณ ม้อง กลอง เสียงดังลือพองดังดินจึกหล่มอันไซรั...”

ศิลาจารึกวัดเขมา จังหวัดสุโขทัย พ.ศ. 2075 กล่าวถึงอำแดงผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา สร้างเครื่องดนตรี ซึ่งมีกลอง ถวายให้เป็นเครื่องสักการะถวายแด่พระพุทธเจ้า ความว่า

“...อำแดงแสนบุขามหาเวสสันดร จารสำหรับหนึ่งบาทหนึ่ง เพดานธรรมมาสสอง คำสั่ง ไม้ประดับดาตุมทองเหล็กรอบ แต่นี้อำแดงหยาด สร้างไว้บูชาพระเป็นเจ้า ม้องดวงหนึ่ง ด่าหน้าศอกหนึ่ง คำสองคำสั่ง กลองลูกหนึ่ง...”

ศิลาจารึกวัดพระยืน พ.ศ. 1913 กล่าวถึงกษัตริย์แห่งล้านนา คือ พระเจ้ากือนา เสด็จพระราชดำเนินมาอัญเชิญพระมหาสุมนเถระ ซึ่งมาจากกรุงสุโขทัย เพื่อนำพระบรมสารีริกธาตุและพระพุทธรูปศาสนาธิลลังกาวงศ์ มาประดิษฐานยังล้านนา ที่เมืองหริภุญชัย ในขบวนแห่จะมีการใช้เครื่องดนตรีประโคม ซึ่งมีกลองอยู่ในขบวนแห่ด้วย ความว่า

“...วันศุกร์ วันท่านเป็นเจ้าจักเถิง วันนั้นตนท่านพญาธรรมิกราชบริหารด้วยฝูงราชโยธามหาชนพลลูกเจ้าลูกขุน มนตรีทั้งหลาย ย้ายกัน ให้ถือกระทงข้าวตอกดอกไม้ได้เทียนดีพาทย์ดังพิณม้องกลองปี่สรไน พิสนัญชัย ทะเทียด กาทล แตรสังข์ฆ้องมังกังดาล มรทงค์ดงเดือด เสียงเลิศเสียงก้อง อีกทั้งคนร้องโห่ฮือดาสะท้านทั่วทั้งนครหริภุญชัยแล จึงไปรับพระมหาเถระเป็นเจ้า อัญเชิญเข้ามา...”

นับได้ว่าศิลาจารึกทั้ง 5 ศิลาเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาร่องกลองกับพิธีกรรม รวมถึงวิถีชีวิตของวัฒนธรรมได้อย่างดี

ในประเทศไทยได้พบว่ามีการใช้กลองชนิดต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น ผู้ศึกษาจึงพบว่ากลองในเมืองไทยมีมากมายหลายชนิด มีแหล่งที่มา วัดอุประสงค์ที่ใช้ลักษณะรูปร่าง น้ำเสียง วิธีการตี อุปกรณ์ที่ใช้ตี มีความแตกต่างกัน ผู้ศึกษาจึงขอยกตัวอย่างชนิดของกลองมาพอสังเขป ดังนี้

1. มโหระทึก เป็นกลองที่หล่อด้วยโลหะผสมทั้งใบ มีหน้าเดียว ใช้ตั้งกับพื้นหรือแขวน รูปร่างทรงกระบอก คอดตรงกลาง ด้านในกลองและมีหูหิ้ว ประดับลวดลายมากมาย

ทั้งใบเป็นรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ วัสดุที่ใช้ทำรูปกลองหลอมจาก ทองแดง ดีบุก ตะกั่ว ที่เรียกว่า “สัมริด” มีการประดับลวดลายเล็กละเอียดเป็นวงรัศมี แผ่นเงินเต็มหน้ากลองที่ใกล้ขอบกลอง มักจะมีกบหรือเขียด ประดับอยู่ด้านบนประจำอยู่ 4 ทิศ บางใบทำเป็นกบซ้อนกัน 3 – 4 ตัว ชาวบ้านที่พบกลองเหล่านี้จึงมักเรียกว่า “กลองกบ”

กลองมโหระทึกสัมฤทธิ์เก่าแก่ที่สุดอยู่ในวัฒนธรรมโลหะของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อราว 3,000 ปีมาแล้ว เรียกว่า “วัฒนธรรมดองซอน” ซึ่งพบในประเทศเวียดนาม จีน พม่า ลาว กัมพูชา มาเลเซีย อินโดนีเซีย

ในประเทศไทย มีการพบกลองมโหระทึกในยุคโลหะที่จังหวัดอุดรธานี อุบลราชธานี กาญจนบุรี และสุราษฎร์ธานี เป็นต้น ชาวเขาบางเผ่า ใช้กลองมโหระทึกตีในพิธีสำคัญ ๆ และพิธีศพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อขอฝน ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ กบหรือเขียดเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีการประดับไว้บนหน้ากลองจึงนิยมเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า “กลองกบ”

มโหระทึก ใช้อยู่ในราชสำนักของไทยตั้งแต่อดีต โดยใช้ในพิธีเกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดิน และความอุดมสมบูรณ์ของราชอาณาจักร

การตีกลองมโหระทึก ใช่มั้ตีที่หน้ากลอง บางกลุ่มบางเผ่าใช้มั้ตีที่เอวกลองด้านข้าง ในขณะที่อีกมือหนึ่งใช้มั้ตีที่ด้านบนของกลอง

เสียงจากการตีมโหระทึก มีเสียงดังกึกก้องมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นกลองที่ใช้พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของมนุษย์อย่างแท้จริง

2. บัณเฑาะว์ เครื่องดนตรีชนิดนี้นำมาจากอินเดีย ตามตำนานกล่าวว่า เป็นเครื่องดนตรีของพระศิวะปางนาฏราช คือพระศิวะที่อยู่ในลักษณะกำลังร่ายรำ ถือกลอง “ทมรุ” หรือ บัณเฑาะว์” ไว้ในหัตถ์ขวา

ลักษณะของบัณเฑาะว์ ตัวกลองทำด้วยไม้ขนาดเล็กไม่ใหญ่มากนัก สามารถถือด้วยมือข้างเดียวได้ หัวและท้ายใหญ่ ตรงกลางคอด มีสายขึงด้านหน้ากลองทั้งสองด้านเป็นสายโยงปรับเสียง มีสายรัดตรงกลางที่คอดนั้น มีหลักยาวทำด้วยไม้หรืองาช้างที่ปลายหลักผูกเชือกและที่ปลายเชือกมีลูกตุ้ม สำหรับใช้ในการตี

การตีกลองบัณเฑาะว์ คือการใช้มือแกว่ง พลิกข้อมือกลับไปกลับมา ทำให้ลูกตุ้มที่ผูกไว้กับหลักเหวี่ยงตัวกระทบหน้ากลองทั้งสองด้าน ในการตีกลอง บางครั้งใช้เพียงลูกเดียว บางครั้งใช้ทั้งสองลูกและแกว่งทั้งสองมือพร้อมกันไปเป็นจังหวะในการบรรเลงประกอบการขับในงานพระราชพิธี เช่น ขับกล่อมสมโภชพระมหาเศวตฉัตร สมโภชพระยาช้างเผือกหรือช้างสำคัญ เป็นต้น

บัณเฑาะว์ เป็นเครื่องดนตรีที่นำมาจากอินเดียในสมัยโบราณจึงเป็นเครื่องดนตรีชั้นสูงที่ปรากฏอยู่ในราชสำนักไทย สำหรับใช้ประกอบพิธีศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ โดยไม่แพร่หลายในหมู่ประชาชนทั่วไป

3. กลองทัด เป็นกลองที่ใช้เป็นเครื่องดนตรีร่วมกับวงปี่พาทย์มาตั้งแต่สมัยโบราณ ตัวกลองทำด้วยไม้เนื้อแข็ง คว้านข้างในจนเป็นโพรง ตรงกลางป่องออกเล็กน้อย ขึ้นหน้าทั้งสองด้านด้วยหนังควาย เพราะเป็นหนังที่ค่อนข้างหนา ตึงขอบด้วยหมุดที่เรียกว่า “เส้น” ทำด้วยไม้ งาข้าง กระดุกสัตว์หรือโลหะ ขนาดกลองมาตรฐานยาวประมาณ 50 เซนติเมตร หน้ากลองเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 45 เซนติเมตร

ในอดีต วงปี่พาทย์คงใช้กลองทัดเพียงลูกเดียว แต่ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 2 สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นิยมใช้ 2 ลูก ลูกหนึ่งเสียงสูง เรียกว่า ตัวผู้ ดีเสียงดัง “ดุม” อีกลูกหนึ่งเสียงต่ำ เรียกว่าตัวเมีย ดีเสียงดัง “ด้อม” การวางกลองในเวลาบรรเลงนั้นจะวางตะแคงขอบไว้บนหมอนหนุน และมีขาหยั่งสอดค้ำตรงหูจับให้หน้ากลองตะแคงมาทางผู้ตีในแนวที่สามารถตีกลองได้สะดวก ใช้ท่อนไม้ 2 ท่อน ทำด้วยไม้รวก ยาวประมาณ 50 เซนติเมตร ดีเป็นจังหวัดต่าง ๆ

ที่หน้ากลองมีวงสี่เหลี่ยมทำด้วยยางรัก เพื่อเป็นที่หมายในการตีและรักษาหน้ากลองให้มีการใช้งานที่ยาวนานขึ้น ในปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นการทำสี่เหลี่ยม ส่วนการใช้ข้าวสุกผสมซีเก๋ปิดตรงกลาง ก็เพื่อปรับระดับเสียงของกลองให้ได้เสียงทุ้ม นุ่ม ตามต้องการ

4. กลองชาตรี ใช้บรรเลงร่วมกับวงปี่พาทย์ ประกอบในการแสดงละครชาตรี เรียกว่าปี่พาทย์ชาตรี กลองที่ใช้จึงเรียกว่ากลองชาตรี แต่มีชื่อเรียกตามเสียงกลองอีกอย่างว่า “กลองตุ๊ก” และมีชื่ออีกว่า “กลองปาห์”

ลักษณะรูปร่างและวิธีการตีเป็นเช่นเดียวกับกลองทัดทุกอย่าง เพียงแต่มีขนาดเล็กกว่าครึ่งหนึ่ง คงทำขึ้นเพื่อสะดวกในการขนย้ายเพราะแสดงร่วมกับละครชาตรี ซึ่งเป็นละครเร่ในภาคใต้ของประเทศไทย

5. ตะโพน มีต้นกำเนิดมาจากอินเดีย เครื่องดนตรีที่เรียกว่า “มูทิงค์” หรือมฤทิงค์ หรือมัททลหะ รูปร่างตรงกลางป่องออกเล็กน้อย ปลายทั้งสองด้านเล็กเรียวยาว ขึงด้วยหนังวัวหรือหนังอื่น ๆ เวลาตีใช้วางบนตักหรือมีสายสะพายเมื่อยืนตี ตามตำนานกล่าวว่า พระพรหมได้สร้างมูทิงค์หรือมัททลหะนี้ เพื่อประกอบเป็นจังหวะในการรำรำของพระศิวะ เมื่อทรงมีชัยเหนือนครไตรपुरะ และกล่าวว่า พระคเณศวรโอรสของพระศิวะ เป็นผู้ตีเป็นองค์แรก ที่เรียกว่ามฤทิงค์ หรือมัททลหะนั้น เพราะเดิมตัวกลองทำด้วยดิน มฤทิงค์ คือความหมายของดิน

ตะโพนที่รู้จักในเมืองไทย แต่เดิมเรียกว่า “สะโพน” แบ่งออกเป็น ตะโพนไทย และ ตะโพนมอญ

ตะโพนไทย มักทำด้วยไม้สักหรือไม้ขนุน ขุดคว้านให้กลวงด้านใน แล้วขึ้นหนังทั้งสองด้าน ดึงด้วยสายหนังโยงปรับแรงเสียง เรียกว่า “หนังเรียด” หน้าหนึ่งกว้างราว 25 เซนติเมตร เรียกว่า “หน้าเท่ง” และต้องติดข้าวสุกผสมซีเก๋ถ่วงเสียง ส่วนอีกด้านหนึ่งเรียกว่า “หน้ามัด” กว้าง 22 เซนติเมตร และตัวกลองยาวประมาณ 50 เซนติเมตร

รอบขอบหนังทั้งสองด้าน ถักด้วยหนังเป็นเกลียวเส้นเล็ก ๆ เรียกว่า “ไส้ละมาน” แล้วจึงเอาหนังเรียด ร้อยในช่องไส้ละมานทั้ง 2 ด้าน โยงไปโยงมาโดยรอบจนไม่เห็นตัวกลอง แล้วใช้หนังพันตรงกลางเรียกว่า “รัดอก” ตรงรัดอกด้านบนทำเป็นหูหิ้ว

เวลาบรรเลง ใช้วางลงบนที่วางซึ่งทำด้วยไม้รองรับตัวตะโพนตามแนวยาว แล้วใช้ฝ่ามือตีทั้งซ้ายและขวา สลับกันไปตามจังหวะทั้งสองหน้า ใช้บรรเลงผสมอยู่ในวงปี่พาทย์ กำกับจังหวะเพลงต่าง ๆ และถือว่า เป็นเครื่องดนตรีที่เป็นครูในวงดนตรีไทย

นอกจากนี้ตะโพนยังถูกดัดแปลงนำมาใช้เป็นกลองตะโพนโดยที่ฐานรองตะแคงกลองให้เอียงในลักษณะเดียวกันกับกลองทัด ใช้ไม้ฉวัดที่ีระนาดเป็นไม้ตี สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงนำมาใช้ในการบรรเลงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ในราชปละยรัชกาลที่ 5 เพื่อใช้แทนกลองทัดในการบรรเลงในอาคารไม่ให้เสียงดังกึกก้องเกินไป

ตะโพนมอญ มีลักษณะเหมือนกับตะโพนไทยทุกอย่าง แต่ขนาดใหญ่กว่า แต่ละด้านมีขนาดประมาณ 42 เซนติเมตร และ 35 เซนติเมตรตามลำดับ ตัวกลองยาวประมาณ 70 เซนติเมตร ใช้บรรเลงในวงปี่พาทย์มอญ และวงปี่พาทย์ไทยเมื่อต้องบรรเลงเพลงมอญ

6. โทนหรือทับ เป็นเครื่องดนตรีที่มีหน้าเพียงหน้าเดียว ตัวกลองด้านในกลอง มีรูปร่างคล้ายดอกไม้ โทนหรือทับแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ โทนชาตรี และโตนมโหรี

6.1 โทนชาตรี ตัวโทนทำด้วยไม้ เช่น ไม้สัก ไม้ขนุน หือไม้กระทอน ขนาดยาวประมาณ 35 เซนติเมตร หน้ากลองหน้าราว 17 เซนติเมตร มีสาย “หนังเรียด” โยงปรับแรงเสียงตลอดทั้งใบ

การตีโทนใช้มือข้างหนึ่งตี อีกข้างหนึ่งคอยปิดเปิดท่อลำโพงที่ด้านท้าย เพื่อช่วยให้เกิดเสียงต่าง ๆ ตามต้องการใช้ตีร่วมในวงปี่พาทย์ชาตรี ประกอบในละครโนราห์และหนังตะลุง หรือใช้ร่วมบรรเลงในวงปี่พาทย์ วงเครื่องสายหรือวงมโหรี ที่บรรเลงเพลงภาษาเขมรหรือเพลงตะลุง

6.2 โตนมโหรี ตัวโทนทำด้วยดินเผา ขึงหนังเพียงหน้าเดียวและขนาดหน้ากลองกว้างกว่าโตนชาตรี สายโยงไม่ใช่หนังเรียด แต่ใช้เส้นหวายหรือเส้นไหม ผืนเป็นเกลียวปรับแรงเสียง หนังที่ใช้เป็นหนังอย่างดี เช่น หนังลูกวัว หนังลูกแพะ หนังงูเหลือม หรืองูจงอางตัวโทนทำอย่างประณีตสวยงาม เขียนลวดลายสวยงามต่าง ๆ ส่วนตอนหางของโตนมโหรีบางลูกประดับมุก เคลือบเงินลงยา หรือประดับกระจกสี

การตีโตนมโหรี เป็นเช่นเดียวกับโตนชาตรีและใช้ในวงเครื่องสายและวงมโหรีโดยเฉพาะ

โทนทั้งสองชนิดนี้ใช้ในการประกอบเป็นจังหวะในการฟ้อนรำ เรียกว่า “รำโทน” ซึ่งนิยมเล่นและแพร่หลายมากในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดัดแปลงการร่อนเล่นรำโทนนี้ใหม่ กลายเป็น “รำวง” ที่รู้จักกันโดยทั่วไป

7. รำมะนา เป็นเครื่องดนตรีซึ่งหนึ่งเพียงหน้าเดียว ตัวกลองสั้นมาก แต่หน้ากลองมีขนาดกว้าง มีความเข้าใจกันว่า น่าจะเป็นเครื่องดนตรีของทางมลายู ซึ่งรวมทั้งชื่อ รำมะนา นี้ด้วย รำมะนามี 2 ประเภท คือระมะนามโหรีและรำมะนาลำตัด

7.1 รำมะนามโหรี เป็นรำมะนาขนาดเล็ก หน้ากลองกว้างราว 25 เซนติเมตร ตัวรำมะนามีขนาดประมาณ 7 เซนติเมตร หนึ่งที่ขึ้น ใช้หมุดตอกโดยรอบ ทำให้ปรับแรงหรือลดเสียงไม่ได้ แต่มีเชือกเส้นหนึ่งเรียกว่า “สนับ” หนุนข้างในรอบหน้ากลอง ช่วยให้เกิดเสียงไพเราะได้

ใช้บรรเลงในวงมโหรีและวงเครื่องสาย ดีด้วยฝ่ามือ ใช้ตีคู่กับโทนมโหรี ตัวรำมะนามโหรีมักจะประดิษฐ์ให้สวยงาม เช่น ทำด้วยงาช้าง ประดับมุกหรือกระจกสีให้มีความงดงามเท่าเทียมกับโทนมโหรี

7.2 รำมะนาลำตัด เป็นรำมะนาขนาดใหญ่ หน้ากลองกว้างราว 48 เซนติเมตร ตัวรำมะนายาวประมาณ 12 เซนติเมตร ซึ่งหนึ่งหน้าเดียว แล้วใช้หวายผ่าซีกโยงระหว่างขอบหน้ากลองกับวงเหล็กซึ่งยึดอยู่ที่กันอีกด้านหนึ่ง ซึ่งมีลิ้มเหล็กตอกระหว่างกันและวงเหล็กเพื่อใช้ปรับแรงเสียง

รำมะนาเข้ามาสู่ประเทศไทย เมื่อสมัยรัชกาลที่ 5 น่าจะมาจากเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการร้องเพลง “บันदन” จากชาวหรืออินโดนีเซีย แล้วนำมาใช้ตีประกอบการร้องลำตัด โดยการนั่งล้อมวงตีก็ลูกก็ได้ และผู้ตีจะร้องลำตัดเป็นลูกคู่ไปด้วย

8. กลองแขก มีรูปร่างยาว ทรงกระบอก ทำจากไม้เนื้อดี เช่น ไม้ชิงชัน ไม้มะริด แต่ปัจจุบัน ไม้ดังกล่าวเป็นสิ่งที่หายาก จึงหันมาใช้ไม้ชนิดอื่น ๆ แทน ซึ่งหนึ่งทั้งสองด้าน ด้านหนึ่งใหญ่กว่ากว้างราว 20 เซนติเมตร เรียกว่า “หน้ารุ่ม” อีกด้านหนึ่งเล็กกว่า กว้างราว 17 เซนติเมตร เรียกว่า “หน้าดวน” กลองแขกใบหนึ่ง ขนาดยาวประมาณ 5 เซนติเมตร หน้ากลองขึ้นหนึ่งด้วยหนังลูกวัว หรือหนังแพะแล้วใช้เส้นหวายหรือสายหนังโยงปรับแรงเสียง โดยการโยงห่าง ๆ กัน

กลองแขกชุดหนึ่งมี 2 ลูก ลูกหนึ่งเสียงสูงเรียกว่า ตัวผู้ อีกลูกหนึ่งเสียงต่ำ เรียกว่า ตัวเมีย เวลาบรรเลงตีสลับกันเสียงสูง ต่ำทั้งสองลูก

กลองแขก บางทีเรียกว่า กลองขวา กลองแขกใช้บรรเลงในวงปี่พาทย์ ดีกำกับ จังหวะแทนตะโพน หรือบรรเลงร่วมกับวงปี่พาทย์ชาในการเล่นกระปี่กระบอก และใช้แทน โทนกับรำมะนาในวงเครื่องสาย

9. กลองมลายู มีรูปร่างลักษณะเดียวกับกลองแขก แต่สั้นและอ้วนกว่ากลองแขก หน้ากลองก็กว้างกว่าด้วย ใช้ตีด้วยไม้อง ๆ ที่ด้านหน้าที่ใหญ่ ส่วนหน้าเล็กใช้มือตี

ใช้กลองมลายูในขบวนแห่งานพระบรมศพและศพเจ้านาย หรือใช้ร่วมกับวงปี่พาทย์ นางหงส์ในงานศพ

10. กลองชนะ รูปร่างลักษณะเช่นเดียวกับกลองมลายู แต่ตัวกลองสั้นและอ้วนกว่า ใช้ไม้โด้งงอที่ปลายตีเช่นเดียวกัน ตัวกลองทาสีปิดทอง เขียนลายที่หน้ากลอง หรือปิดด้วยทองหรือเงินทำเป็นลวดลายต่าง ๆ โดยใช้ในงานพระราชพิธี โดยมีระเบียบกำหนดการทาสีปิดทองและเขียนลวดลายต่าง ๆ

กลองชนะ เดิมใช้ในกระบวนทัพโบราณ เช่น ใช้ตีเป็นจังหวะในการฝึกหัดอาวุธ ในสมัยต่อมาจึงใช้เป็นเครื่องประโคมในขบวนเสด็จพยุหยาตราและใช้ประโคมในงานพระบรมศพ และพระศพเจ้านาย โดยมีการกำหนดชนิดของกลองและจำนวนไว้ตามฐานันดรของศพและของงานเอาไว้ จำนวนกลองชนะที่ใช้กำหนดตั้งแต่ 2 ลูก ถึง 200 ลูกทีเดียว

11. เปิงมาง เป็นภาษามอญ คือ เครื่องดนตรีที่ซึงหนังแล้วใช้ตีเช่นเดียวกับกลอง รูปร่างยาวเป็นทรงกระบอก ตรงกลางป่องออกเล็กน้อย ตัวกลองทำด้วยไม้ เจาะด้านในกลอง ซึงหนังทั้งสองด้านแล้วใช้เชือกหนังเป็นสายโยงปรับแรงเสียง เรียงกันตี ๆ จนไม่เห็นเนื้อไม้ กลอง หน้ากลองทั้งสองด้าน มีขนาดใกล้เคียงกัน

เปิงมางคอก มีจำนวน 7 ลูก มีขนาดลดหลั่นกันไป ใช้ข้าวสุกผสมขี้เถ้าปิดที่หน้ากลองเพื่อเทียบเสียงให้สูงต่ำ แล้วแขวนเรียงตามลำดับเสียง โดยมีคอกสำหรับแขวนเปิดมางสูงราว 60 เซนติเมตร เป็นรูปครึ่งวงกลมกล้อมตัวดนตรี เวลาบรรเลงใช้ดีดสอดประสานกับตะโพนมอญในวงปี่พาทย์มอญ

12. สองหน้า เป็นการสร้างเลียนแบบเปิงมาง แต่มีขนาดใหญ่กว่าเปิงมาง แล้วติดข้าวสุกผสมขี้เถ้า เพื่อถ่วงเสียงให้ต่ำจนคล้ายเสียงตะโพน ใช้บรรเลงในวงปี่พาทย์ ประกอบการขับเสภา

13. ตะโไลด์โปัด รูปร่างลักษณะเป็นเช่นเดียวกับเปิงมาง แต่มีขนาดยาวกว่าเปิงมาง และสองหน้า และมีหูผูกห้อยซึ่งด้วยหนังอยู่ตรงขอบทางด้านหน้ากลองเล็กและใช้ตีทางด้านนี้

14. กลองตะโไลด์โปัด นิยมใช้ตีในทางภาคเหนือของประเทศไทย ใช้ตีคู่กับกลองแอว ในกระบวนแห่ ฟ้อน ร่วมกับเครื่องดนตรีอื่น ๆ เช่น ปี่แน ฉาบใหญ่ ฉิ่งโหม่ง ฉิ่งหุ่ย

ในกระบวนแห่ใช้กลองตะโไลด์โปัดร้อยหูกที่ขอบหน้ากลองด้านเล็กผูกห้อยติดกับกลองแอว ซึ่งมีคนหามและเดินตีตามไปด้วย

15. กลองแอว เป็นกลองขึ้นหนังหน้าเดียว ลักษณะคล้ายคลึงกับกลองยาว แต่มีขนาดใหญ่และยาวกว่ากลองยาวมาก บางลูกมีความยาวถึง 3 เมตร และหน้ากลองกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร

กลองแอว หมายถึง กลองที่มีสะเอวตามลักษณะรูปร่างของกลองตามภาษาที่ใช้ในทางภาคเหนือ นิยมใช้ในทางภาคเหนือและมีประจำวัดทุกแห่ง คงใช้ตีเป็นสัญญาณ เช่น ตีกลองเพล ตีเพื่อนัดประชุม และนิยมนำมาใช้ตีประกวด เสียงทุ้มและเสียงดังแข่งกัน ในราวเดือน 3 เดือน 4 นอกจากนี้ยังใช้ตีร่วมกับกลองตะโไลด์โปัดในขบวนแห่พื้นเมือง งานฟ้อนงานบุญต่าง ๆ

เอกสารบทความ

มีผู้ศึกษาและแสดงบทความด้านดนตรีไทยโดยเฉพาะเรื่องของกลองลงในวารสารต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

บั๊กหนาน ถงกู่ (2538) ได้เขียนบทความ เรื่อง “มโหระทึกใช้ทำอะไร” ในวารสาร ศิลปวัฒนธรรม ฉบับที่ 12 เดือนตุลาคม อธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลองมโหระทึก ซึ่งได้ความว่า กลองมีบทบาทสำคัญ คือ 1. ใช้เป็นเครื่องประดับบารมีของผู้มีอำนาจ 2. เป็นสัญลักษณ์ของความสูงเกียรติและร่ำรวย 3. ใช้สำหรับส่งอาณัติสัญญาณ ใช้เป็นเครื่องดนตรีในแ่งบันเทิง ซึ่งผู้วิจัยได้ข้อมูลในด้านบทบาทที่สำคัญถึง 3 ประเภท และทราบถึงประวัติความเป็นมาของกลองโดยสังเขป ในลักษณะเดียวกันกับ บุญดา เขียนทองกุล (2538) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง การเปรียบเทียบวิวัฒนาการของดนตรีประกอบการแสดงแก๊สสินบน ในวารสารเพลงดนตรี ฉบับพิเศษ ความโดยสรุปว่า ดนตรีในช่วงแรกเป็นการบรรเลงถวายบำเรอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีเครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่ชวา ฉิ่งคู่ โทนชาตรี 2 ใบ กลองชาตรี เรียกว่า ปี่พาทย์เครื่องเบา โดยที่ผู้เล่นและผู้ร่วมเล่นในพิธีนั้น ๆ เพราะมีความเชื่ออย่างเดียวกันซึ่งเกิดความเกื้อกูลให้ความรู้สึกที่ดีต่อกันทั้งชุมชน ซึ่งสามารถแยกลักษณะวัฒนธรรมที่เน้นไปในด้านประเพณีความเชื่อ เรื่องการแก๊สสินบนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยการนำกลองบางชนิดมาใช้ประกอบ ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงวัฒนธรรมความเชื่อในด้านกลอง นอกจากนี้ยังมี ไพศาล เป็ลียนฯ (2541) ได้เขียนบทความ เรื่อง “คำภา เมืองโคตร สืบต่องานทำกลองแห่งมุกดาหาร” ในวารสารวัฒนธรรมไทย ซึ่งได้เขียนบทความเกี่ยวกับวัฒนธรรมการทำกลองในจังหวัดมุกดาหารซึ่งยังคงมีการสืบวิธีการทำกลองเหล่านี้ขึ้น ซึ่งผู้เขียนบทความได้เขียนจากการศึกษาในแบบภาคสนาม ทำให้ได้ข้อเท็จจริงของผู้ผลิตกลองในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทราบถึงการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพที่ใช้เครื่องดนตรีเป็นเครื่องมือ

ไม่เพียงแต่เครื่องดนตรีประเภทเครื่องขึงหนังให้ตึง หรือกลองมีความสำคัญในชีวิตประจำวันแล้ว ในทางศาสนาก็ยังมีความสำคัญต่อมนุษย์ เช่น พัทธกษ ธรรม (2541 : 24 – 28) เขียนบทความในวารสารพุทธจักร กล่าวว่ากลองมีบทบาทความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ มีอยู่ทั่วทุกมุมโลก ทุกชาติ ทุกภาษา ทุกวัฒนธรรม ซึ่งใช้ประโยชน์จากเสียงกลองในการบอกอาณัติสัญญาณ หรือการแสดงการเล่นต่าง ๆ มีลีลา ลักษณะรูปร่าง รูปทรง วัสดุที่สร้าง การประดิษฐ์ การใช้ และการตีความตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ความเชื่อ อารยธรรม และวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ แม้กระทั่งการรบฟุ้งกันในสมัยโบราณกลองก็เป็นเครื่องสัญญาณ แผนการรบ การเตรียมพร้อมระดมพล รวมไปถึงการให้กำลังใจแก่ทหารหาญ การข่มขวัญข้าศึกศัตรู ประการสำคัญ กลองมีบทบาท

มีความสัมพันธ์ และสำคัญยิ่งในการพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงกลองในด้านศาสนาพุทธ ในลักษณะเดียวกับ พัทยา สายหู (2542) ได้เขียนบทความ เรื่อง “ชาติพันธุ์วิทยา” ในวารสารสถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรม อธิบายถึงความหมาย ลักษณะของเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ กำเนิดตระกูล วงศ์วาน เทือกเถา เหล่ากอ เชื้อสาย รูปพรรณสัณฐานของร่างกาย ซึ่งนำมาซึ่งแนวคิดใหม่ที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมของมนุษย์ โดยผู้วิจัยมีทัศนะแนวกว้างต่อวิถีชีวิต การดำรงชีวิตตั้งแต่การเกิด การตาย การย้ายถิ่น อิทธิพลต่าง ๆ ต่อวัฒนธรรมมนุษย์ การสืบทอดเผ่าพันธุ์มนุษย์ที่ส่งผลต่อความเจริญขึ้น ความเสื่อมลงของอารยธรรมมนุษย์โดยเฉพาะด้านดนตรี

อภิญญา ดันศิริ (2539) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง แนะนำเครื่องดนตรีไทยประเภทดี ในหนังสือ ร่มไทรทอง ของมหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ ความโดยสรุปว่า เครื่องดนตรีชนิดแรกคือ เครื่องดนตรีประเภทดี สามารถแบ่งย่อยออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. เครื่องดีที่ทำด้วยไม้ 2. เครื่องดีที่ทำด้วยโลหะ 3. เครื่องดีที่ขึงด้วยหนัง และอธิบายรายละเอียด ลักษณะของเครื่องดนตรีประเภทเครื่องหนังไว้ คือ โทน(ทับ) โทนมโหรี โทนชาตรี รำมะนา รำมะนามโหรี รำมะนาลำตัด รำมะนาพื้นเมืองอีสาน กลองยาว กลองยาวคอดกลอง กลองหลวง กลองแฉวง กลองปู่เจ้า กลองหาง ตะโพนไทย ตะโพนมอญ กลองทัด กลองชาตรี กลองแขก เปิงมาง (คอก) กลองสะบัดชัย กลองกันตรึม

เอกสารทางวิชาการ

ภาควิชาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2537) ยังไม่สิ้นเสียงกลอง เป็นหนังสือที่ระลึกงานไหว้ครูดนตรีไทย ประจำปีการศึกษา 2537 มีบทความที่เกี่ยวข้องกับกลองชนิดต่าง ๆ มุมมอง แง่คิด ของนักวิชาการด้านดนตรี ได้แก่ นายอนันต์ นาคคง นายคมสันต์วรรณวัฒน์ สุทนต์ โดย อนันต์ นาคคง อธิบายถึงมุมมองเรื่องเมืองไทย เมืองกลอง มีทัศนะเกี่ยวกับกลองเสนอแนวคิดในด้านการศึกษาวัฒนธรรมกลอง ดังต่อไปนี้

1. โครงสร้าง ลักษณะของเครื่องดนตรีในฐานะเครื่องมือ (สื่อ) ที่ทำให้เกิดเสียงไพเราะ
2. ศึกษาพฤติกรรมความเชื่อของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องดนตรี วงดนตรี
3. ความหมาย บทบาทหน้าที่ของเครื่องดนตรีที่มีต่อสังคม
4. แบบแผนทางดนตรีลักษณะเสียง บันไดเสียง ท่วงทำนอง แนวการประพันธ์
5. พัฒนาการ การดำรงอยู่ การสืบทอดและอนาคตของดนตรีในสังคม
6. เรื่องราวของกลุ่มชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมดนตรีนั้น
7. การก่อเกิดและการแพร่กระจายของวัฒนธรรมดนตรีในสังคมและภูมิภาคต่าง ๆ
8. ความเกี่ยวโยงของดนตรีกับปรัชญา ศาสนา เศรษฐกิจ และศิลปวัฒนธรรมแขนงอื่น ๆ

ส่วนนายคมสันต์วรรณวัฒน์ สุทนต์ ได้จัดทำรายงานเรื่อง กระบวนการผลิตกลองของบ้านเอกราช จังหวัดอ่างทอง ถิ่นฐานทำกลองของเมืองไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขั้นตอนการผลิตกลองไทยที่บ้านเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ภูมิปัญญาชาวบ้านในการสร้างสรรค์งานศิลป์และการพัฒนาระบบอุตสาหกรรม

สาหรณมระดับหมู่บ้านคิปลวันธรรมทอถิ่นของจังหวัดอ่างทองและเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการส่งเสริมการท่องเทียว ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลตรงจากการศึกษาของทั้ง 2 ท่านมาประกอบการวิจัยในเรื่องของวัฒนธรรมกลองครั้งนี้ ในทำนองเดียวกันกับ วลัยศิริ ทรงลักษณ์ (2536) “คนทำกลอง” เขียนหนังสือเชิงสารคดี อธิบายถึงคนทำกลองที่หมู่บ้านทำกลอง ณ บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง โดยเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีทำกลอง อุปกรณ์ที่ใช้ทำกลอง ขั้นตอน วิธีทำกลอง และกลองในเมืองไทย

อุดม อรุณรัตน์ (2529) ได้ทำหนังสือเรื่อง ดุริยางคดนตรีจากพระพุทธศาสนา ได้อธิบายถึง ดนตรีที่นำมาจากพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับการกำเนิดเสียง กำเนิดวัชระ ฐาธิภาวะ สรภัญญะ สุสิระ อวณัฑะ อาตตะ วิตตะ อาตตะสิตตะ ตตะ ดิการะ ณะะ ระบบเสียง ซึ่งเป็นข้อมูลภาษาบาลีทำให้สามารถให้ความกระจ่างด้านดนตรีไทยที่ครอบคลุมเรื่องของกลองได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยสามารถเข้าใจถึงจิตวิญญาณของวัฒนธรรมกลองต่ออิทธิพลความเชื่อในด้านศาสนาซึ่งน้อมนำมาซึ่งความเข้าใจอย่างถ่องแท้ภายใต้จิตวิญญาณของมนุษย์ ความต้องการในด้านความสงบสุข ความสรรเสริญต่อสิ่งที่นำมาซึ่งมงคลสูงสุดของชีวิต นอกจากนี้ สัจด์ ภูเขาทอง (2532) ได้เขียนหนังสือเรื่อง การดนตรีไทยและทางเข้าสู่ดนตรีไทย เป็นหนังสือที่ให้ความรู้ในการศึกษาดนตรีไทยด้านวิชาการ ตั้งแต่ขั้นพื้นฐานจนถึงขั้นที่ให้ความรู้อย่างกว้างขวาง ศึกษาถึงเรื่อง ความหมาย องค์ประกอบ การวิเคราะห์ การประพันธ์ กล่าวถึงดนตรีไทยที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ มีการวิเคราะห์ในบางบทเพลง ประกอบไปด้วยตัวอย่างอันเป็นพื้นฐานของการศึกษาดนตรีไทย โดยเนื้อหาในแต่ละบทเป็นพื้นฐานในการทำ ความเข้าใจต่อผู้อ่านและผู้วิจัยเป็นอย่างมากในด้านดนตรีไทย นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงเรื่องของกลองในทางวิเคราะห์ สอดคล้องกับ มานพ วิสุทธิแพทย์ (2533) การวิเคราะห์เพลงไทย โดยอธิบายถึงแนวทางการวิเคราะห์เพลงไทย โดยเน้นลักษณะการแปรทำนองจากทางฆ้องวงใหญ่ เป็นระนาดเอก การเคลื่อนที่ของลูกตกใด ๆ ไปลูกตกใด ๆ อธิบายถึง รูปแบบทำนอง รูปแบบจังหวะ รูปแบบ นำเสนอทั้งโน้ตไทยและโน้ตสากล ช่วยให้เข้าใจได้ดี มีการประกอบความคิดเห็น แสดงรายละเอียดของบทเพลงตัวอย่างที่สามารถให้ความกระจ่างชัด นับเป็นหนังสือที่มีความชัดเจนเพื่อใช้ในการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัย

นายแพทย์ประเวศ วะสี (2537) จัดทำหนังสือ “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” อธิบายถึงวัฒนธรรมว่า เป็นรากฐานของสังคม ซึ่งมีทฤษฎีที่บ่งชี้ถึงความเข้มแข็งออกเป็น 8 ประการ คือ 1. มีความหลากหลายกระจายอำนาจ จึงส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย 2. กระจายรายได้และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ 3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น 4. มีความเป็นบูรณาการ 5. สร้างความบรรสานสอดคล้อง (Harmony) และความสมดุลยั่งยืน 6. มีการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง 7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม 8. เป็นการผดุงศีลธรรมของสังคม ซึ่งคุณลักษณะ 8 ประการนี้ สามารถทำให้วัฒนธรรมเกิดการดำรงอยู่และพัฒนาต่อไป สอดคล้องกับ รศ. กาญจนา อินทรสุวรรณ์ (2540) “พื้นฐานมานุษยวิทยา

ภาควัฒนธรรม" ได้สร้างทฤษฎีทางวัฒนธรรมขึ้นมา 1 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีรากแก้วทางวัฒนธรรม มีหัวข้อ ดังนี้ 1. อยู่อย่างไทย 2. ใฝ่ใจศึกษา 3. เสาะหาความรู้ 4. เข้าสู่ค่านิยม 5. สร้างสมอุดมการณ์ 6. สืบสานวัฒนธรรม 7. จดจำประเพณี 8. ขงดีศาสนา ซึ่งผู้ศึกษาได้ประโยชน์จากทฤษฎีนี้เพื่อการค้นคว้าวิจัยอย่างยิ่ง

เอกสารงานวิจัย

มนตรี แยมกสิกร (2522) ได้อธิบายถึงความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับดนตรีไทย ซึ่งใช้ประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ กล่าวคือ ได้ศึกษา ถึง เครื่องดนตรีไทยและหน้าที่ การจำแนกวงดนตรีไทยและโอกาสการบรรเลง คุณลักษณะของดนตรีไทย ฯลฯ ทำให้ได้ข้อมูลเปรียบเทียบกับดนตรีพื้นบ้านเป็นอย่างดี ผู้วิจัยได้รับความรู้พื้นฐานบางประการเพื่อขยายความรู้ต่อการจัดทำเขียนวิจัยเรื่องความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมกลองนี้ สอดคล้องกับ โดม สว่างอารมณ์ (2540) ได้ศึกษาชีวประวัติและวิเคราะห์ผลงานการประพันธ์เพลงของจางวางทั่ว พาทยโกศล โดยทำการศึกษาค้นคว้าชีวประวัติ การวิเคราะห์ผลงาน วิเคราะห์เพลงที่จางวางทั่วประพันธ์ วิเคราะห์ถึงรูปแบบ ลีลา องค์ประกอบในการสร้างแนวทำนองเพลง ผู้ศึกษาได้ศึกษาระเบียบแบบแผน และวิธีการประพันธ์เพลงภาษาเขมร คือ เพลงเขมรพวง เขมรปากท่อ เขมรเหลือ่ง เขมรเอวบาง และเพลงเขมรใหญ่ วิมาลา ศิริพงษ์ (2538) ได้ศึกษาเรื่อง การสืบทอดวัฒนธรรมไทยในสังคมไทยในปัจจุบัน ศึกษากรณีสกุลพาทยโกศลและสกุลศิลปบรรเลง ได้ศึกษาลักษณะและวิธีการที่วัฒนธรรมดนตรีไทยดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบัน ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม โดยเลือกกลุ่มนักดนตรีไทยที่ยังคงดำเนินกิจกรรมทางดนตรีไทยสืบทอดต่อกันมาบรรพบุรุษของตนอยู่ในปัจจุบันสองกลุ่ม คือ สกุลพาทยโกศล และสกุลศิลปบรรเลงซึ่งเป็นตระกูลนักดนตรีไทย มีการเปรียบเทียบประเด็นหลัก 3 ประเด็น คือ 1. การจัดองค์กรทางดนตรี 2. ลักษณะทางดนตรี 3. พิธีกรรมและโลกทัศน์ ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ว่า ทั้งสองสกุลมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน คือ สกุลพาทยโกศล เป็นองค์กรลักษณะบ้านพินพาทย ประกอบด้วยสมาชิกภายในบ้าน ญาติ เป็นกลุ่มทำงานดนตรีไทยในบทบาทเดิม คือ บรรเลงประกอบพิธีกรรมเป็นหลักเพื่อหารายได้ การถ่ายทอดวิชาจะได้วิธีการบอกเล่า ซึ่งพยายามรักษารูปแบบให้คงอยู่ ส่วนสกุลศิลปบรรเลงมีองค์กรอยู่ในรูปของมูลนิธิหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ซึ่งประกอบกิจกรรมด้านการอนุรักษ์และเผยแพร่ดนตรีไทย เปิดสอนดนตรีไทยแก่บุคคลทั่วไปและพัฒนาวิธีการบันทึกโน้ตเพลงไทยด้วย จรินทร์ เทพสงเคราะห์ (2540) ได้ศึกษา เรื่อง การศึกษาบทเพลงดนตรีกาหลอในจังหวัดสงขลา โดยเนื้อหากล่าวถึงดนตรีกาหลอว่าเป็นดนตรีประเภทผสมของชาวใต้ที่ค่อย ๆ สูญหายไปจนปัจจุบันแทบไม่มีให้เห็นในงานศพหรืออาจจะฟังได้จากเทปที่เปิดในงานศพ เนื่องจากนักดนตรีมีอายุมาก และไม่ได้อสืบทอดต่อเนื่องตลอดจนคนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจ อิทธิพลของดนตรีกาหลอที่มีต่อวิถีชีวิตชาวบ้านจึงค่อย ๆ หดไป และความเสื่อมของกาหลอนั้นมีเหตุผลหลายประการ คือ 1.

ความเชื่อ ความยึดมั่น และความเคร่งครัดในธรรมเนียมการเล่น 2. การปฏิบัติตนที่เข้มงวดเกินไป และการไม่ปรับปรุงหรือพัฒนารูปแบบการเล่นให้ทันยุคทันสมัย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไม่เข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรี

กฤษฎา แสงทอง (2540) ได้ศึกษา เรื่อง เพลงปฎิพากย์ : วัฒนธรรมการดนตรี และภาพสะท้อนทางสังคมของชาวตำบลทอง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครสวรรค์ โดยผลการศึกษาพบว่าได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิม รวมทั้งสภาพชีวิตการทำมาหากินและค่านิยมต่าง ๆ บทบาทของเพลงได้เปลี่ยนไปจากเดิมโดยมีหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องจากความเจริญทางเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ เช่น เทคโนโลยีทางการเกษตร อุตสาหกรรม การสื่อสารบันเทิง การคมนาคม การศึกษาที่สังคมไทยได้รับอิทธิพลความเจริญด้านต่าง ๆ มาจากตะวันตก รวมทั้งองค์ประกอบของเพลงพื้นบ้าน ทำให้บทบาทของเพลงในปัจจุบันจึงเปลี่ยนไปจากสิ่งที่ศิลปินเจตนาสร้างสรรค์ให้เป็นสิ่งบันเทิงแก่ชีวิตมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งนำมาแสดงเพื่อการอนุรักษ์มากกว่าเล่นเพื่อความสนุกสนาน การเล่นเพลงปฎิพากย์ในปัจจุบันส่วนใหญ่เล่นเฉพาะโอกาสที่ได้รับเชิญไปแสดง และการสร้างสรรค์เพลงแทบไม่มี มีเพียงการจดจำของเก่ามาว่ากันเท่านั้น

พรรณศิริ จุลภาพ (2542) ได้ศึกษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของคนตรีไทยคณะสุดประเสริฐ ในตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ โดยใช้ทฤษฎีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของศาสตราจารย์ประเวศ วะสี ซึ่งผู้ศึกษาได้สรุปได้ 3 ข้อ คือ 1. ด้านเศรษฐกิจ มีการกระจายรายได้ โดยบริหารเงินอย่างมีระบบและยุติธรรม 2. ด้านจิตใจ มีความประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบศีลธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นการสร้างเกียรติศักดิ์ศรี และความภูมิใจในหมู่คณะ 3. สอดคล้องกับการปกครองระบบประชาธิปไตย คือมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจ

จิรชัย สินทอง 2543 ได้จัดทำวิทยานิพนธ์ เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง : กรณีศึกษาดำบลบ้านกลาง อำเภอบางพลี จังหวัดนครราชสีมา วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชนตำบลบ้านกลาง อำเภอบางพลี จังหวัดนครราชสีมา รวมถึงศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวต่อชุมชน บ้านกลางด้วย การศึกษาใช้วิธีค้นคว้าข้อมูลและศึกษาเชิงมานุษยวิทยา โดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมถึงการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของกรณีศึกษาที่เป็นชาวบ้านที่มีอายุ มากกว่า 50 ปี ทั้งชายและหญิง ที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านกลางมากกว่า 20 ปี จำนวน 15 คน นอกจากนั้นยังมีผู้นำท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ของชุมชนอีกจำนวน 8 คน ผลการศึกษาพบว่า ในแผนการพัฒนาประเทศ ด้านสาธาณูปโภคถือเป็น ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านกลางทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ดังจะอธิบายต่อไปนี้ 1. ผลของการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคมมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ชาวบ้านมี

ความเป็นอยู่แบบพึ่งตัวเอง ลักษณะของสังคมเป็นแบบธุรกิจมากขึ้น มีการว่าจ้างแรงงานแทน การแลกเปลี่ยนแรงงาน แต่ชาวบ้านมีการศึกษาที่สูงขึ้น 2. ผลของการเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรมความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับวัดลดลง ชาวบ้านเข้าวัดน้อยลงเพราะต้องไปทำงาน บางคนเลือกที่จะฟังธรรมะจากรายการทางวิทยุโทรทัศน์แทนการเข้าวัดฟังธรรม แม้ในด้านการพักผ่อนหย่อนใจชาวบ้านก็พอใจการใช้เวลากับครอบครัวมากกว่าการสังสรรค์กับเพื่อนบ้าน 3. ผลของการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจชาวบ้านมีงานทำมากขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องประกอบอาชีพตามบรรพบุรุษเพราะการมีการศึกษาที่สูงขึ้น ทำให้มีความสามารถในการทำงานได้หลากหลายยิ่งขึ้น ในด้านการเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชนก็มี การเปลี่ยนแปลงเช่นมีการนำปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และเครื่องจักรกลมาใช้ในการเพิ่มผลผลิต ถึงแม้ว่าจะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นก็ตาม

ธนรัชต์ อนุกุล (2543) ได้จัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง กลองสะบัดชัยในสังคมและวัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่ กล่าวว่า การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของกลองสะบัดชัย ลักษณะทางกายภาพ ความเชื่อและบทบาทของกลองสะบัดชัยและวิเคราะห์ลักษณะทางดนตรี ด้านจังหวะ ประวัติความเป็นมาของกลองสะบัดชัยมีการใช้กลองสะบัดชัยมาตั้งแต่สมัยอดีต ไม่มี หลักฐานแน่ชัดว่ามาจากที่ใด แต่พบในบันทึกตั้งแต่สมัยพระยามังราย ประมาณ พ.ศ. 1800 และมีการสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ชื่อของกลองเรียกแตกต่างกันตาม การเปลี่ยนแปลงของ สังคมและวัฒนธรรมคือ กลองจ้อย กลองปู่จา กลองสะบัดชัยโบราณ และกลองสะบัดชัยประยุกต์ ลักษณะทางกายภาพเป็นกลองซึ่งหนึ่งสองหน้าขนาดใหญ่ มีกลองขนาดเล็ก 2-3 ลูกอยู่ด้านข้าง ความเชื่อในกลองสะบัดชัยแบ่งเป็นความเชื่อทางศาสนาเพื่อใช้กลองสะบัดชัยสำหรับ การบูชาศาสนา ความเชื่อด้านความศักดิ์สิทธิ์ของกลอง เชื่อว่ากลองสะบัดชัยมีความ ศักดิ์สิทธิ์และเป็นของสูง สามารถบันดาลให้เกิดสิ่งมงคลต่าง ๆ บทบาทของกลองสะบัดชัย ในอดีตใช้ดีเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่นักบวชยามทำศึกสงคราม เป็นอาณัติสัญญาณในการ ทำยุทธวิธีการรบ เป็นเครื่องประโคมฉลองชัยเมื่อเสร็จจากการรบ ต่อมาย่านเมืองไร่ศึกสงครามกลองสะบัดชัยได้ใช้ดีเป็นพุทธบูชา เป็นเครื่องส่งสัญญาณต่าง ๆ ในชุมชน ปัจจุบันนิยมใช้ในการบันเทิงตามงานบุญงานวัด จนกลายเป็นการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมที่แพร่หลาย ใน ปัจจุบัน การวิเคราะห์ลักษณะทางดนตรีด้านจังหวะ พบว่า 1. โครงสร้างจังหวะ แบ่งเป็นลักษณะสองท่อนและลักษณะหลายท่อน 2. ประโยคจังหวะ มีรูปแบบประโยค ตั้งแต่ 4 รูปแบบขึ้นไป จนถึง 8 รูปแบบ โดยถ้า ประโยคจังหวะยาวรูปแบบประโยคมีน้อย ถ้าประโยคจังหวะสั้นรูปแบบประโยคมีมาก 3. การแปรจังหวะ จังหวะปู่จามีการแปรจังหวะจากกระสวนจังหวะหลักมากที่สุด 3 ลักษณะ จังหวัดสะบัดชัยมีการแปรจังหวะจากกระสวนจังหวะหลัก 2 - 12 ลักษณะ จังหวัดสะ มีการแปรจังหวะจากกระสวนจังหวะหลัก 4 ลักษณะ ลักษณะของการแปรจังหวะเป็นการแปรโดย เปลี่ยนระดับเสียงโน้ต ความสั้นยาวของโน้ต

ปรารภ มงคลวัช (2541) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง เอกลักษณะทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าม้ง บ้านห้วยน้ำไซ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก อธิบายว่า เอกลักษณะทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง ทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าม้ง บ้านห้วยน้ำไซ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก คือ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกช่วยรักษาเอกลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าม้ง และมีสมมติฐาน 10 ข้อ ตามกรอบแนวคิด ทฤษฎีสังคมและวัฒนธรรม การวิจัยครั้งนี้ใช้ เทคนิควิจัยทางมานุษยวิทยา เช่น การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสำรวจลักษณะทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน การสำรวจประชากร การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสัมภาษณ์ แบบเจาะลึก และอื่นๆ ผลวิจัยพบว่า จากสมมติฐาน 10 ข้อ มีอยู่ 8 ข้อที่เป็นไปตามสมมติฐาน (ผู้นำ ทางการเมือง ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการศึกษา ผู้นำทางเศรษฐกิจ ผู้นำทางศิลปะและ นันทนาการ และการเพิ่มประชากรของชาวเขาเผ่าม้ง ซึ่งเป็นปัจจัยภายในช่วยรักษา เอกลักษณะทางวัฒนธรรม ส่วนปัจจัยภายนอกช่วยรักษาเอกลักษณะทางวัฒนธรรม ได้แก่ นักท่องเที่ยว และหน่วยงานของราชการ)

สุพรรณ พิจารโชติ (2541) จัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของ ประเพณีชีวิตในจังหวัดขอนแก่น อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทาง ประเพณีชีวิต ในชุมชนจังหวัดขอนแก่น คือ การศึกษาสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงประเพณี ชีวิต 4 ด้าน คือ ประเพณีการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน และ ประเพณีการตาย โดยมีสมมติฐาน 8 ข้อต่อไปนี้ 1. นวัตกรรมทางวัตถุ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน 2. นวัตกรรมมิใช่วัตถุ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน 3. การติดต่อทาง วัฒนธรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน 4. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณี ชีวิตของชุมชน 5. การกลายเป็นเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน 6. การสื่อสาร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน ประเพณีชีวิตของชุมชน 7. การศึกษา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชุมชน 8. การย้ายถิ่น การศึกษานี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบมานุษยวิทยาและกำหนดเอาบ้านหนองสูง หนองสาร ตำบลหนองสูง หนองสาร อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เป็นแหล่งวิจัย ซึ่งข้อมูลประจักษ์ เหล่านี้ยืนยันว่าสมมติฐานทั้ง 8 ข้อมีความถูกต้อง ในบทสุดท้ายของวิทยานิพนธ์ หลังจากสรุป ผลการศึกษาแล้ว ผู้ศึกษาได้กล่าวถึงปัญหาต่างๆ ที่ได้พบในระหว่าง การ วิจัย พร้อมทั้งเสนอแนะทั้งด้านวิชาการและในทางปฏิบัติเพื่อใช้ประโยชน์จาก วิทยานิพนธ์นี้

วิทยา ศรีผ่อง (2541) จัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง วัฒนธรรมการบรรเลงฆ้องวงเล็ก อธิบายว่า ฆ้องวงเล็กเป็นผลผลิตจากความคิดของบรรพบุรุษไทย ที่ถ่ายทอดในอนุชนรุ่นต่อมา ได้ใช้ประโยชน์ มีวิวัฒนาการและพัฒนาต่อเนื่องจนเป็นวัฒนธรรมประจำชาติแขนงหนึ่ง พบว่า เริ่มสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จัดเป็นเครื่องดนตรี ประเภทดำเนินทำนอง ที่ทำมาจากโลหะ มีวิวัฒนาการโดยอาศัยโครงสร้างมาจากฆ้องวงใหญ่ แต่แตกต่างกันที่ขนาดซึ่ง จะเล็กกว่าและมีจำนวนของลูกฆ้องมากกว่า ทำให้เกิดเสียง ด้วยการตีโดยใช้ไม้ 2 ชนิด คือ ไม้

นวม และไม้หนัง มีบทบาทหน้าที่และวิธีบรรเลงคือ บรรเลงร่วมไปกับวงดนตรีและทำหน้าที่คอยเป็นผู้ช่วยให้กับระนาดเอกและฆ้องวงใหญ่ ใช้วิธีการบรรเลงโดยการแบ่งมือให้มีความสมดุลและเท่าๆ กัน ประกอบกับใช้กลวิธี พิเศษได้หลายชนิด เช่น กรอด กรุป ปรีบ โปรย เพื่อให้เกิดอรรถรสในการบรรเลง เพิ่มมากขึ้น จากการวิจัยพบว่าฆ้องวงเล็กมีระเบียบวิธีการแปรทำนอง โดยมีหลักให้แปรทำนอง โดยใช้การตีเก็บในลักษณะสับ-ชอย และสะบัด ขยี้ เป็นบรรทัดฐานในการสร้างทางของ ตนเอง การแปรทำนองสำนวนวรรณคดีและวรรณคดีต้องเป็นชนิดเดียวกันสามารถใช้ การแปรทำนองแบบขึ้นสุดลงสุด หรือแบบเกาะเกี่ยวไปกับเนื้อทำนองหลัก หรือแบบอิสระ ตามความเหมาะสมของประเภทเพลง ส่วนวิธีในการแปรทำนองของฆ้องวงเล็กพบว่า มีขอบเขตให้แปรทำนอง 1 วรรคต่อ 1 สำนวนกลอน การผูกกลอนในแต่ละวรรคใช้ สำนวนกลอนผูกขึ้น สำนวนกลอนผูกลง หรือสำนวนกลอนผูกขึ้นและผูกลง ตามโอกาสและ ความเหมาะสมกับทำนองของเนื้อทำนองหลักเป็นสำคัญ

ชโลมใจ กลั่นรอด (2541) ได้จัดทำวิทยานิพนธ์วิทยานิพนธ์ เรื่อง ทะแยมอญ : วัฒนธรรมการดนตรีของชาวมอญชุมชนวัดบางกระดี่ กล่าวว่า บางกระดี่เป็นชุมชนมอญแห่งหนึ่งในพื้นที่แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ที่ได้ชื่อว่ายังกษัตริย์ราชชนบธรรมเนียมประเพณีมอญไว้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะการละเล่น ทะแยมอญซึ่งมีเฉพาะที่บางกระดี่เท่านั้น วิทยานิพนธ์เรื่อง ทะแยมอญ : วัฒนธรรมการดนตรีของชาวมอญชุมชนวัดบางกระดี่ เป็นการศึกษารูปแบบองค์ประกอบของทะแยมอญ ประวัติความเป็นมา สภาพทางสังคม วัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนมอญวัดบางกระดี่ที่มีผลต่อวัฒนธรรมการดนตรี และการเล่น ทะแยมอญ และการศึกษาลักษณะทางดนตรีในทะแยมอญที่มีความสัมพันธ์กับ ดนตรีไทย วิธีการศึกษาใช้วิธีการทางมานุษยวิทยา ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการ ศึกษาจากข้อมูลเอกสารและศึกษาภาคสนาม ใช้เวลาศึกษาดังแต่เดือนพฤศจิกายน 2539 ถึงเดือนพฤษภาคม 2541 ผลการวิจัยพบว่าทะแยมอญเป็นการละเล่นของชาวมอญที่มีการด้นกลอนเป็นคำร้องประกอบดนตรีซึ่งมี 2 รูปแบบคือ รูปแบบโบราณและรูปแบบใหม่ ในด้านองค์ประกอบพบว่า บทร้องที่เป็นภาษามอญโบราณ และคำบาลีทำให้จำกัดผู้ชมอยู่ในกลุ่มชาวมอญผู้สูงอายุ เท่านั้น ส่วนชาวมอญหนุ่มสาวไม่ให้ความสนใจเนื่องจากไม่เข้าใจภาษาในบทร้อง จำนวน ผู้แสดงลดน้อยลงเพราะขาดการสืบทอดทำให้เพลงเก่าจำนวนหนึ่งต้องสูญไป ในปัจจุบัน การละเล่นทะแยมอญได้กลายมาเป็นการแสดงที่มีผู้จ้างวาน มีการประยุกต์เพลงสมัยใหม่ เข้าไปใช้ร้อง มีทั้งเนื้อร้องที่เป็นภาษามอญและภาษาไทย ส่วนดนตรีที่ใช้บรรเลงเรียกว่า วงโกรจยาม เป็นการบรรเลงคลอไปกับเสียงของคนร้อง เสียงของดนตรีมีลักษณะทุ้มต่ำ เพลงมีลักษณะเป็นทำนองสั้นๆ มีการซ้ำทำนองในขณะที่เนื้อร้องเปลี่ยนไป ด้านความ สัมพันธ์กับดนตรีไทยพบว่าโกรจยามมีพื้นฐานการผสมวง และการบรรเลงคล้ายวงเครื่อง สายไทย มีการนำทำนองเพลงไทยบางเพลงไปใช้ ส่วนในด้านเครื่องดนตรีมีการพัฒนา รูปร่างลักษณะของจายามให้มีลักษณะเหมือนจระเข้ของไทย ทะแยมอญมีบทบาทต่อชุมชน บางกระดี่โดยทำหน้าที่ให้ความบันเทิงและขัดเกลาสังคม

จากเนื้อร้องที่แฝงไว้ด้วยการ อบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยา ขนบประเพณี และการเกี้ยวพาราสี ของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง การพัฒนาของทะเลหมอยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจน และยังไม่ได้รับการดำเนินการอย่างเป็น รูปธรรม ซึ่งอาจมีผลต่อการสูญสิ้นของวัฒนธรรมการดนตรีมอญด้าน เครื่องสายแหล่งสุดท้าย ของชาวมอญในประเทศไทย

สนอง คลังพระศรี (2541) ได้จัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง หมอลำชิง : กระบวนการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดนตรีของหมอลำในภาคอีสาน กล่าวว่า การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาประวัติและพัฒนาการของหมอลำใน ภาคอีสาน องค์ประกอบดนตรีและการแสดงหมอลำ ชิง บทบาทหมอลำชิงในบริบทสังคม และวัฒนธรรมอีสาน กระบวนการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดนตรีของหมอลำในภาคอีสาน ปัญหาและแนวโน้มในการแสดงหมอลำชิง โดยใช้วิธีการ ทางมานุษยวิทยาในการเก็บรวบรวม ข้อมูลระหว่างปี พ.ศ.2537-2540 พร้อมทั้งตรวจสอบและ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยระเบียบ วิจัยเชิงคุณภาพ ผลจากการวิจัยพบว่า หมอลำมีประวัติและ พัฒนาการ 3 ทาง คือ พัฒนามาจากกลัทธิ บูชาแถนหรือผีฟ้า พัฒนามาจากประเพณีความเชื่อใน พระพุทธศาสนา และพัฒนามาจาก ประเพณีเกี้ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว ในด้านองค์ประกอบ ดนตรีและการแสดงหมอลำชิง พบว่า หมอลำชิงพัฒนาขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2529 โดยแนวคิดของหมอลำสุนทร ชัยรุ่งเรือง และ หมอลำราตรี ศรีวิไล ที่ได้นำเอาเครื่องดนตรีตะวันตก ประเภทวงสตริง มาบรรเลงและนำ หางเครื่องมาเดินประกอบการแสดงหมอลำกลอนทำนองขอนแก่น ส่วนบทบาทหมอลำชิง ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมอีสาน พบว่า มีบทบาทเฉพาะในด้านความบันเทิง เท่านั้น ใน ด้านกระบวนการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดนตรีของหมอลำพบว่า เกิดจากปัจจัย หลายด้าน โดยเฉพาะด้านความเชื่อและการเมืองการปกครองจากรัฐบาลส่วนกลาง มีผลต่อ กระบวนการ ปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดนตรีของหมอลำในภาคอีสาน ปัญหาและแนวโน้มของ หมอลำชิง พบว่าหมอลำชิงได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในกลุ่มผู้ฟัง คือกลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มผู้เฒ่า ผู้ แก่เนื่องจากทั้งสองกลุ่มมีรสนิยมไม่ตรงกัน ทำให้คาดการณ์ได้ว่าแนวโน้มของหมอลำชิง ใน อนาคตอาจจะไม่หลงเหลือร่องรอยของหมอลำกลอนตามแบบฉบับเดิม

นิทรพร ทิพา (2539) ได้จัดทำวิทยานิพนธ์ การวิเคราะห์เนื้อหาเพลงพื้นบ้านหมอลำ เพื่อการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม กล่าวว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเพลงพื้นบ้านหมอลำมีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของเพลงพื้นบ้านหมอลำที่สะท้อนถึง ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี การดำเนินชีวิต และความรู้ด้านต่าง ๆ ของชาวอีสาน เพลงพื้นบ้านหมอลำที่นำมาวิเคราะห์มีจำนวนทั้งสิ้น 25 ชุด รวม 267 เพลง โดยรวบรวมจากเทปเพลงพื้นบ้านหมอลำ ที่วางจำหน่ายในประเทศไทย ในช่วงเดือนมกราคม-ธันวาคม 2538 ผลการวิเคราะห์เนื้อหาเพลงพื้นบ้านหมอลำ พบว่า เนื้อหาของเพลงพื้นบ้านหมอลำประกอบด้วยสาระต่าง ๆ รวม 1,198 เรื่อง ซึ่งสามารถจัดกลุ่มเป็นหมวดหมู่ต่าง ๆ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ การดำเนินชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและความรู้ด้าน ต่าง ๆ ผลการวิเคราะห์ เพลงหมอลำแต่ละเพลง พบว่า ในเรื่อง การดำเนินชีวิตมีทั้งสิ้น 8 ประเภท การดำเนินชีวิตที่

ปรากฏ มากที่สุด ได้แก่ เรื่องความรัก ในเรื่องคำนิยามมีทั้งสิ้น 21 ประเภท คำนิยามที่มีการกล่าวถึงในบทเพลงหมอลำมากที่สุด ได้แก่ เรื่องความมั่นคงทางฐานะ ในเรื่องความเชื่อมี ทั้งสิ้น 11 ประเภท ความเชื่อที่ปรากฏในเพลงมากที่สุด ได้แก่ ความเชื่อในกฎแห่งกรรม ส่วนเรื่องขนบธรรมเนียม ประเพณีมีทั้งสิ้น 2 ประเภท ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ ปรากฏในบทเพลงมากที่สุด ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ส่วนความรู้ด้านต่าง ๆ มีทั้งสิ้น 8 ด้าน ความรู้ที่ถ่ายทอดในเพลงหมอลำมากที่สุด ได้แก่ เรื่องการเมืองการปกครอง

ณรงฤทธิ์ คงปิ่น (2539) ได้จัดทำวิทยานิพนธ์ เรื่องการศึกษาวัฒนธรรมดนตรีของปี่พาทย์มอญ กล่าวว่า ปี่พาทย์มอญ เป็นวงปี่พาทย์รูปแบบหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานทางด้านวัฒนธรรมดนตรีระหว่างมอญและไทย ซึ่งได้มีการสร้างสรรค์ สืบทอด และพัฒนาจากอดีตถึงปัจจุบัน มาโดยลำดับ ในการทำวิจัยฉบับนี้ เพื่อศึกษาถึงประวัติและความ เป็นมาของปี่พาทย์มอญ ตลอดทั้งวัฒนธรรมดนตรีมอญรูปแบบต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง ที่สำคัญคือทำการศึกษาวิชาการด้าน ต่าง ๆ อันเป็นองค์ประกอบทางด้านวัฒนธรรมดนตรีของปี่พาทย์ มอญที่ได้ก่อร่างสร้างตัวขึ้น เพื่อการปรากฏเกิดคุณภาพ เชิงเสียง อันเป็นผลมาจากแง่มุมเชิงประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา วิทยาแห่งเครื่องดนตรี และดนตรีวิทยา ในสาระของบริบท ทางดนตรีของไทย ซึ่งดำเนินการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิง คุณภาพด้วยการสัมภาษณ์ การวิจัยเอกสารและการสังเกตอย่างมี ส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่ามีวัฒนธรรมดนตรีมอญ 3 รูปแบบคือ มอญร้องไห้ มอญรำและตะแอมมอญ ที่มีความเกี่ยวข้องกับปี่ พาทย์มอญ ในแง่ของการผสมผสานวัฒนธรรมบางสิ่งบางอย่าง ที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน และนำมาบูรณาการจนเกิดเป็นรูปแบบในการนำเสนอร่วมกัน การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีของปี่พาทย์มอญ ส่อเค้าว่า จำเดิมเมื่อปี่พาทย์มอญเริ่มมีบทบาทและความสำคัญจนกลาย เป็นวงปี่พาทย์รูปแบบหนึ่งของวิทยาการดุริยางคศิลป์ไทยนั้น โบราณจารย์ ได้วางรูปแบบวิชาการต่าง ๆ อันเป็นองค์ประกอบ ทางด้านวัฒนธรรมดนตรี โดยปรากฏเป็นวัฒนธรรมดนตรี 2 ส่วน ประสมกัน คือ วัฒนธรรมดนตรีของมอญแต่โบราณและวัฒนธรรม ดนตรีของปี่พาทย์ไทย ซึ่งได้มีวิวัฒนาการมาโดยลำดับ ปี่พาทย์มอญ จึงเป็นรูปแบบงานทางศิลปะ ที่ถือว่าเป็น มรดกทางวัฒนธรรมดนตรีที่สำคัญรูปแบบหนึ่ง

วีเกียรติี มารคแมน (2539) จัดทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง จี๊แต่จี๊ กับภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมดนตรี : กรณีศึกษา คณะเหล่าบ่วงนี้ซุงปิง กล่าวว่า การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาวิจัย รูปแบบของดนตรีกับการแสดงจี๊แต่จี๊และภาพสะท้อนทาง วัฒนธรรมดนตรีจากจี๊ในแง่มุมต่าง ๆ ทำการศึกษาโดยใช้ วิธีการทางมนุษยวิทยา โดยได้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจาก สังเกตการสัมภาษณ์และการใช้ชีวิตร่วมกับจี๊แต่จี๊คณะ เหล่าบ่วงนี้ซุงปิง จากนั้นจึงทำการตรวจสอบและวิเคราะห์ ข้อมูลด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลจากการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่าดนตรี ในการแสดงจี๊แต่จี๊เป็นดนตรีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน ซึ่ง ปรากฏทั้งในเรื่องของเครื่องดนตรี การผสมวง การจัดวงดนตรี และแบบแผนทฤษฎี ซึ่งได้แก่ ระบบเสียง พบว่าเป็นระบบ 7 เสียงแบ่งเท่า (seven equidistant) ทำนองแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

ทำนองหนัก (ต้งลัก) ทำนองเบา (คิงลัก) ทำนองพลิกสาย (ฮวงลั่ว) และทำนองอัวะโหวง โดยประเภทของ ทำนอง ใช้แสดงออกทางอารมณ์ต่างกัน การกำหนดอัตราจังหวะ มี 3 อัตราใหญ่ คือ เต่าบั้ง หยี้บั้ง ซาบั้ง ซึ่งเทียบได้ กับอัตราจังหวะ 4/4 2/4 1/4 ในดนตรีตะวันตกตามลำดับประเภทของจังหวะแบ่งได้ 3 ประเภทใหญ่ คือ แคกล้อที่ โชวล้อที่ คิมเกียที่ การผสมผสานและการพลิกแพลงของ ประเภททำนอง, อัตราจังหวะและประเภทจังหวะ ก่อให้เกิด เพลงที่มีความหลากหลายที่สามารถแสดงออกทางอารมณ์อัน ซับซ้อน ในการบรรเลงให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดอารมณ์มาก เป็นพิเศษ เพลง ๆ หนึ่งสามารถบรรเลงได้หลายแบบแล้วแต่ สถานการณ์ของการแสดง ด้วยเหตุนี้ดนตรีของจิวแต้จิวจึง เป็นดนตรีที่เป็นหนึ่งเดียวกับการแสดงและมีพลังในการ แสดงออกอย่างมหาศาล พื้นที่ที่ปรากฏมีทั้งลักษณะที่เป็น monophonic texture, heterophonic texture, polyphonic texture, quasi-homophonic texture มีการใช้เพลงที่ เป็นแบบแผนและที่แต่งขึ้นใหม่ โดยบทร้องและลักษณะเฉพาะ ของภาษาแต้จิวมีผลอย่างมากต่อการสร้างเพลง ภาพสะท้อนด้านความคงอยู่และเปลี่ยนแปลง ดนตรีได้ แสดงให้เห็นชัดถึงความเปลี่ยนแปลงในการผสมวง และบทเพลง แต่ยังคงเอกลักษณ์หลายประการของดนตรีแบบแต้จิวไว้ได้ ในด้านบทบาทหน้าที่พบว่าดนตรีมีบทบาทมากทั้งในด้าน พิธีกรรม การสื่อสาร การแสดง การถ่ายทอดอารมณ์ การแสดงออก ของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความบันเทิง และยังแสดงออกถึง อำนาจในการควบคุมปกครองสมาชิกของคณะจิวอีกด้วย ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีในการแสดง จิวแต้จิวกับดนตรีไทย พบว่าจิวมีอิทธิพลต่อดนตรีไทย อย่างยิ่ง ทั้งที่นำไปบรรเลงทั้งเพลงและนำไปดัดแปลง นอกจากนี้ยังแผ่ขยายไปถึงเพลงไทยประเภทอื่น ๆ ด้วย ในการศึกษาครั้งนี้พบเพลงไทยถึง 4 เพลงที่ได้รับจาก จิวแต้จิว ได้แก่ เพลงโป๊ยกั๊กเหล้ง มีที่มาจากเพลง ก่วยกั๊กเล้ง, เพลงจีนไจ่ยอมีที่มาจากเพลงเจี๊ยะเจี๊ยะฮวย, เพลงเป๊ะฮวยฟ่งมีที่มาจากเพลงฮกเติกซื่อ และ เพลงหังอะฮี้จู้ ปรากฏเป็นเพลงทางเครื่องของดนตรีไทย และเพลงยอดนิยม ในมุขมกลับจิวแต้จิวไม่ได้รับอิทธิพลจาก เพลงไทยมากนัก มีการนำมาใช้แต่ไม่ได้รับการยอมรับ ทั้งนี้ เพราะปรัชญาในการสร้างเพลงที่แตกต่างกันของดนตรีไทย และดนตรีจีน ในด้านคตินิยม ดนตรีได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนใน ด้านคตินิยมอันเกิดจากการผสมผสานความเชื่อของศาสนาพุทธ มหายาน ศาสนาเต๋า ลัทธิขงจื้อ ความเชื่อมั่นในเทพเจ้า ต่าง ๆ ตลอดจนความยึดมั่นในเรื่องของสิริมงคล ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในหลาย ๆ ด้านอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้จิวแต้จิวใน ปัจจุบันมีบทบาทหน้าที่ในด้านพิธีกรรมตามความเชื่อมาก กว่าแสดงเพื่อความบันเทิงและทำให้มาตรฐานในทุก ๆ ด้านลดลง จึงสมควรที่ทุกฝ่ายควรจะให้ความสำคัญในการ ส่งเสริมสนับสนุนอย่างจริงจังเพื่อให้มีคุณภาพและเป็น ที่สนใจมากยิ่งขึ้น มิฉะนั้นเราคงต้องสูญเสียศิลปะการ แสดงอันล้ำค่าและมีบทบาทต่อสังคมวัฒนธรรมไทยมาเป็นเวลา ช้านานไปอย่างแน่นอน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัย ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของการทำกลอง : กรณีศึกษาบ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลภาคสนามและนำข้อมูลต่างๆ มารวบรวม เรียบเรียง เพื่อทำการศึกษาวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัยตามขั้นตอนและบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

วิธีการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาด้านมานุษยวิทยา ในการใช้วิธีการวิจัยภาคสนามเป็นหลัก และการศึกษาทางเอกสารเป็นส่วนประกอบ เพื่อนำข้อมูลมาประมวลให้ได้ข้อมูลภาพรวม และเชื่อถือได้ ดังรูปแบบ 2 ประการ คือ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการทำกลอง ณ บ้านปากน้ำ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง
2. ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษา จากเอกสารต่างๆ ได้แก่ บทความทางวิชาการ ตำรา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องต่างๆ

ขั้นรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลการทำวิจัยสามารถแบ่งที่มาได้ 2 ประเภท คือ

1. การเก็บข้อมูลทางภาคสนาม ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยวิธีการสังเกตและสัมภาษณ์
2. การรวบรวมจากเอกสาร เป็นการค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการต่างๆ จากแหล่งดังนี้
 - สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
 - หอสมุดแห่งชาติ
 - หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 - หอสมุดกลางสถาบันวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - ห้องสมุดศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ

วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

1. ติดต่อกับหน่วยงานราชการต่างๆ และเจ้าของบ้านที่มีการทำกลอง
2. ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการทำวิทยานิพนธ์

3. ขอความร่วมมือ และขออนุญาตเข้าไปศึกษาในเขตพื้นที่ต่าง ๆ
4. สร้างความสัมพันธ์อันดีกับบุคคลในหมู่บ้าน
5. บันทึกภาพ และสัมภาษณ์

อุปกรณ์และเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

1. เครื่องบันทึกเสียง
2. เครื่องบันทึกเทปวีดิทัศน์
3. กล้องถ่ายรูป และฟิล์มชนิดต่าง ๆ
4. สมุดบันทึกข้อมูล

การจัดทำข้อมูล

1. ผู้วิจัยได้ทำการถอดข้อมูลจากเทปวีดิทัศน์ และเทปบันทึกเสียงแล้วทำการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร
2. เรียบเรียงข้อมูล สภาพแวดล้อมของจังหวัด อำเภอดำบล และหมู่บ้านตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
3. นำข้อมูลทางเอกสาร และข้อมูลทางภาคสนามมาประมวล เปรียบเทียบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงที่สุด
4. นำข้อมูลที่ได้มาสรุปผล โดยตรวจสอบความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของการทำกลอง ณ หมู่บ้านปากน้ำ
5. อภิปรายผลที่ได้จากการออกภาคสนาม องค์กรมวลรวมแห่งความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมครั้งนี้

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ทำเอกสาร และข้อมูลทางภาคสนาม มารวบรวมแล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังหัวข้อต่อไปนี้

1. ศึกษาหมู่บ้านทำกลอง
 - 1.1 ประวัติ ภูมิหลังของหมู่บ้านทำกลอง
 - 1.2 สภาพแวดล้อมทางสังคม
2. ศึกษากรรมวิธีการผลิตกลอง จำนวน 11 ชนิด ซึ่งเป็นที่นิยม และมียอดจำหน่ายสูง ได้แก่
 - 2.1 กลองยาว
 - 2.2 กลองเพลหรือทัด

2.3 กลองโพน

2.4 ตะโพน

2.5 กลองรำมะนา

2.6 กลองแขก

2.7 กลองตุ๊ก

2.8 กลองทอม

2.9 กลองร่ำวง

2.10 กลองยาวเล็ก

2.11 กลองปोंงแป่ง

3. นำทฤษฎีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของนายแพทย์ประเวศ วะสี จำนวน 8 ประการ มาใช้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

1. มีความหลากหลาย กระจายอำนาจ จึงส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย

2. กระจายรายได้ และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น

4. ความเป็นบูรณาการ

5. สร้างความบรรสานสอดคล้อง (Harmony) และความสมดุลยั่งยืน

6. มีการพัฒนาจิตใจ และจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง

7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม

8. การผดุงศีลธรรมของสังคม

4. ขึ้นสรุปผล อภิปรายผล

4.1 นำข้อมูลที่ได้มาสรุปผล โดยตรวจสอบความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของการทำกลอง ณ หมู่บ้านปากน้ำ

4.2 อภิปรายผลที่ได้จากการออกภาคสนาม องค์กรมวลรวมแห่งความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมครั้งนี้

บทที่ 4

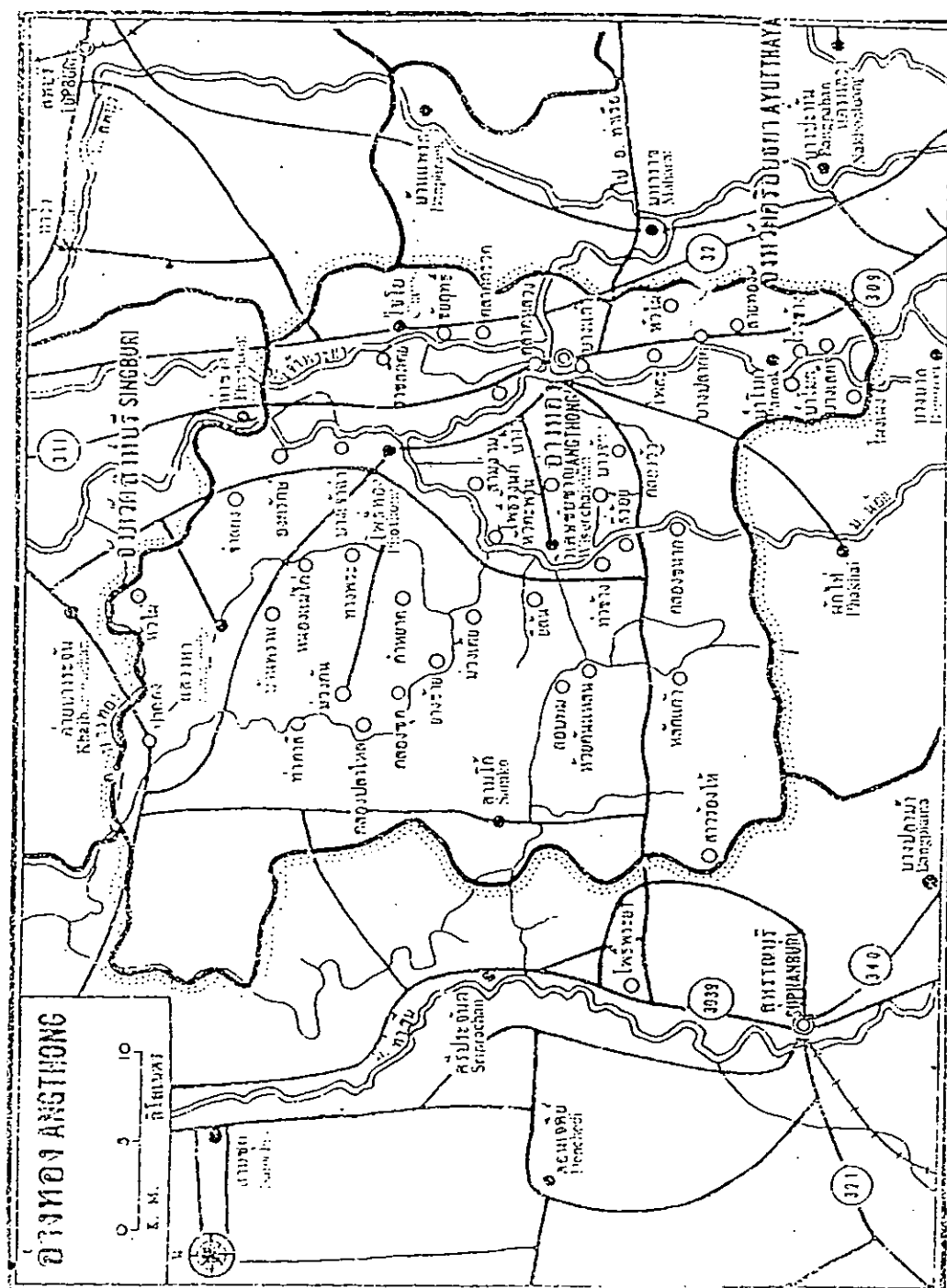
การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมกลอง ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อเพื่อให้
เกิดความง่ายต่อการวิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมกลอง

ตอนที่ 2 ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมกลอง

ตอนที่ 3 กรรมวิธีการผลิตกลอง

ภาพประกอบ 1 แผนที่จังหวัดอ่างทอง

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมกลอง

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมกลอง

อ่างทองในอดีต (หวน ทินรุพันธ์. 2513)

กล่าวว่า อ่างทองในอดีตนั้น นับว่ามีคนอาศัยอยู่มานานหลายร้อยปีแล้วทีเดียว เพราะท้องที่ของอ่างทองเป็นที่ราบลุ่ม มีลำน้ำไหลผ่านถึงสองสาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา และ แม่น้ำน้อย จึงเหมาะแก่การเพาะปลูกแก่คนที่มาอาศัยอยู่อย่างยิ่งและจากหลักฐานที่เหลืออยู่ในปัจจุบันนี้ เช่น คูเมือง วัดร้าง ลำน้ำที่ตื้นเขินขึ้นจนกลายเป็นคลอง หนอง เพราะลำน้ำเดิมเปลี่ยนดิน จึงพอจะสันนิษฐานได้ว่าอ่างทองจะต้องมีคนอาศัยอยู่มากมายพอสมควร เริ่มตั้งแต่สมัยทวารวดีหรืออาจจะก่อนหน้านั้นก็ได้ แต่ว่าในสมัยโบราณนั้นยังไม่เรียกชื่อว่า “อ่างทอง” เท่านั้น จะเรียกชื่ออย่างไรยังไม่พบหลักฐาน เรื่องราวของอ่างทองในอดีตนั้น พอจะกล่าวตามลำดับเริ่มตั้งแต่สมัยทวารวดีเป็นต้นมา ตามหลักฐานที่ค้นพบได้ดังนี้

สมัยทวารวดี

เข้าใจว่ามีคนมาอาศัยอยู่ในท้องที่ของอ่างทองแล้วและสร้างเป็นเมืองขึ้นด้วย แต่คงจะไม่ใช่เป็นเมืองใหญ่หรือเมืองสำคัญนักก็ได้ หลักฐานที่ยังเหลืออยู่ในปัจจุบันนี้ แสดงให้เห็นว่าท้องที่ของอ่างทองเป็นเมืองโบราณในสมัยทวารวดีก็คือ คูเมืองที่มีลำคูล้อมรอบ ที่บ้านคูเมือง ตำบลห้วยไผ่ อำเภอแสวงหา

สมัยสุโขทัย

เข้าใจว่าสมัยนี้มีคนอาศัยอยู่เช่นกัน แต่จะเป็นเมืองหรือไม่ ยังไม่พบหลักฐาน แต่หลักฐานที่ว่าสมัยนี้มีคนอาศัยอยู่มากก็คือ วัดร้างที่มีอยู่มากมายในท้องที่อ่างทองนี้ หลายวัดแสดงว่าจะต้องเป็นวัดในสมัยสุโขทัย และจากการสังเกตลักษณะของพระพุทธรูปสำคัญในท้องที่อ่างทอง ก็จะเห็นว่ามียุคของเป็นแบบสุโขทัยหลายองค์ เช่น พระพุทธรูปไสยาสน์ วัดขุนอินทประมูล อำเภอโพธิ์ทอง และพระพุทธรูปไสยาสน์ วัดป่าโมก อำเภอป่าโมก เป็นต้น นอกจากนี้จากการสังเกตลำน้ำโบราณที่ปัจจุบันนี้ได้ตื้นเขินกลายเป็นลำคลอง ลำห้วย ลำหนองหลายแห่ง ซึ่งมีวัดร้างตั้งอยู่ริมลำน้ำเหล่านี้ด้วยมากมาย ก็พอจะสันนิษฐานได้ว่า จะต้องเก่าถึงสมัยสุโขทัยอย่างแน่นอน

สมัยอยุธยา

เนื่องจากอ่างทองเป็นเขตติดต่อกับกรุงศรีอยุธยา จึงมีเรื่องราวที่กล่าวถึงท้องที่ในอ่างทองหลายตอนด้วยกัน แต่ในสมัยอยุธยาตอนต้นๆ ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีชื่อเมืองนี้ จึงเข้าใจว่าคงจะเป็นเพียงชายเขตแขวงของพระนครหลวงเท่านั้น แม้กระทั่งในแผ่นดิน

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีชื่อเมืองในท้องที่ของอ่างทองเลย ซึ่งจะเห็นได้จากหนังสือพระราชพงศาวดารกล่าวไว้ว่า เมื่อคราวพม่ายกทัพมาประชิดพระนคร ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดินั้น ได้มีการเกณฑ์กองทัพเพื่อรักษาพระนครจากเมืองใกล้เคียง และกล่าวถึงเมืองใกล้เคียงพระนครหลายเมือง เช่น เมืองสิงห์บุรี เมืองพรหมบุรี เมืองอินทบุรี เมืองสุพรรณบุรี เมืองชัยนาท เมืองลพบุรี เมืองนครนายก เป็นต้น แต่ไม่เคยกล่าวถึงชื่อเมืองอ่างทองหรือชื่อเมืองที่อยู่ในท้องที่อ่างทองเลย แต่ก็กล่าวไว้ตอนที่พม่ายกทัพเข้ามาว่า "...พม่ายกตามเข้ามาทางลำสามโก้ ป่าโมก ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาแถว บางโพงเพง เข้ามาหาพระนครทางทุ่งลุมพลีข้างด้านเหนือ" ตอนนี้องค์ที่ของอ่างทองได้ถูกกล่าวในพระราชพงศาวดารแล้วเป็นครั้งแรก คือ ลำสามโก้ ปัจจุบันเป็นชื่อตำบลและอำเภอสามโก้ ป่าโมกก็เป็นชื่อตำบลและอำเภอป่าโมกเช่นกันส่วนบางโพงเพงนั้นปัจจุบันเป็นชื่อตำบลโพงเพง ขึ้นกับอำเภอป่าโมก แต่พระราชพงศาวดารก็ไม่ได้กล่าวว่าตำบลทั้งสามนี้ขึ้นแขวงเมืองใดอาจจะรวมอยู่ในแขวงพระนครหลวงหรือเขตแคว้นพระนครศรีอยุธยาราชธานีนั้นเอง เพราะอยู่ใกล้พระนครหลวงมาก ยังไม่ได้ยกฐานะเป็นเมืองในสมัยนั้น

ต่อมาราว พ.ศ. 2122 ในแผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 1 (พระมหาธรรมราชา) ท้องที่ของอ่างทองก็ถูกกล่าวไว้ในพระราชพงศาวดารอีกตอนหนึ่งว่า "ในปีนั้นเกิดกบฏญานพิเชียรเป็นจลาจลในจังหวัดแขวงหลวง และญานพิเชียรนั้นเรียนคุณโกหกกระทำการอันพิริตล้ำแดงแก่ชาวชนบทประเทศนั้นๆ และช่องสุเมอาเป็นพวกได้มากยานพิเชียรก็มีช่องสุเมคนในตำบลบ้านยี่ล้นขุนสิมมงคลแขวงส่งกบฏนั้นเข้ามาถวายจึงสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหลวงก็มีพระราชของการตรัสใช้เจ้าพระยาจักรีให้ยกพลทหารออกไปจากญานพิเชียรซึ่งเป็นกบฏเจ้าพระยาจักรีและขุนหมื่นทั้งหลายยกออกไปตั้งทัพในตำบลบ้านมหาไถไทย . . ." ตำบลที่ถูกกล่าวถึงมี 2 ตำบลคือ ตำบลบ้านยี่ล้นปัจจุบันนี้เป็นตำบลบ้านยี่ล้น ขึ้นกับอำเภอวิเศษชัยชาญ และตำบลบ้านมหาไถไทย ปัจจุบันเป็นตำบลมหาไถไทย ขึ้นกับอำเภอเมืองอ่างทองมีเขตติดต่อกับอำเภอวิเศษชัยชาญ ซึ่งในสมัยนั้นก็ยังไม่ได้กล่าวอ้างว่าเป็นแขวงเมืองใด เป็นแต่กล่าวว่า "...ญานพิเชียรเป็นจลาจลในจังหวัดแขวงหลวง..." อาจจะรวมอยู่ในแขวงพระนครหลวง เช่นเดียวกับสามโก้ ป่าโมก และบางโพงเพงก็ได้ และในสมัยนั้นท้องที่ของอ่างทองก็ยังไม่ยกฐานะเป็นเมืองแต่อย่างใด

ต่อมาราว พ.ศ. 2127 ในแผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 1 (พระมหาธรรมราชา) เช่นกัน ท้องที่ของอ่างทองก็ถูกกล่าวในพระราชพงศาวดาร และตอนนี้ได้ยกฐานะขึ้นเป็นเมืองวิเศษชัยชาญแล้ว นับว่าเป็นการกล่าวถึงชื่อเมืองวิเศษชัยชาญเป็นครั้งแรกในพระราชพงศาวดารทีเดียว ซึ่งเป็นคราวที่สมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จยกกองทัพไปรบกับพญาพะสิมที่เมืองสุพรรณ ซึ่งข้อความตอนที่กล่าวถึงเมืองวิเศษชัยชาญนั้นมีตอนหนึ่งดังนี้ "...ครั้นถึงเดือนยี่ ขึ้น 2 ค่ำ สมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระเอกาทศรถก็เสด็จโดยกระบวนเรือจากกรุงศรีอยุธยาไปทำพิธีเหยียบชิงชัยภูมิ ฟันไม้ข่มนามที่ตำบลลุมพลี แล้ว

เสด็จไปประทับที่แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ อันเป็นที่ประชุมพล . . .” เมืองวิเศษชัยชาญนี้ก็คือเมืองอ่างทองเท่านั้นเอง ปัจจุบันนี้มีฐานะเป็นอำเภอวิเศษชัยชาญ เข้าใจว่าเวลานั้นยังเป็นแขวงกรุงฯ จะยกฐานะขึ้นเป็นเมืองวิเศษชัยชาญเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารเลยแต่จะต้องเป็นช่วงระยะจาก พ.ศ. 2122–2127 อย่างแน่นอน

นับตั้งแต่เริ่มปรากฏชื่อเมืองวิเศษชัยชาญในพระราชพงศาวดารแต่นั้นเป็นต้นมา เมืองวิเศษชัยชาญและท้องที่อ่างทองที่ขึ้นกับแขวงเมืองวิเศษชัยชาญในสมัยนั้นก็ถูกกล่าวในพระราชพงศาวดารอีกบ่อยครั้ง เช่น ป่าโมก ชะไว สระเกศ บางแก้ว เอกราช ฯลฯ จะกล่าวเป็นลำดับไปดังต่อไปนี้

พ.ศ. 2127 ซึ่งเป็นปีเดียวกับคราวรบพระยาพระสิมที่เมืองสุพรรณบุรีนั้น สมเด็จพระนเรศวรทรงทราบข่าวกองทัพพระเจ้าเชียงใหม่ยกลงมา ก็เสด็จยกกองทัพหลวงไปจับสมเด็จพระเอกาทศรถ ตั้งทัพหลวงที่บ้านชะไว แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ ปัจจุบันที่บ้านชะไวเป็นตำบลชะไว ขึ้นกับอำเภอไชโย

พ.ศ. 2128 คราวรบพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกศพระเจ้าเชียงใหม่ยกทัพมาแก้ตัวใหม่ โดยยกกองทัพมาตั้งที่บ้านสระเกศ ในแขวงเมืองวิเศษชัยชาญ สมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระเอกาทศรถยกทัพไปถึงตำบลป่าโมก ก็พบกองทัพมาที่ลงมาเที่ยวรังแกราษฎรทางเมืองวิเศษชัยชาญจึงเข้าโจมตีทัพพม่าล่าถอยไป พระเจ้าเชียงใหม่จึงจัดกองทัพยกลงมาอีก สมเด็จพระนเรศวรจึงดำรัสสั่งให้พระราชมนูคุมกองทัพขึ้นไปลาดตระเวนดูก่อน กองทัพพระราชมนูไปปะทะกับทัพพม่าที่บ้านบางแก้ว สมเด็จพระนเรศวรเสด็จขึ้นไปถึง บ้านแห จึงดำรัสให้ข้าหลวงขึ้นไปสั่งพระราชมนูทำเป็นล่าทัพถอยลงมา แล้วพระองค์กับพระอนุชา ก็รุกไล่ตีทัพพม่าแตกพ่ายทั้งทัพหน้าทัพหลวง จนถึงค่ายที่ตั้งทัพของพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกศ ทัพของพระเจ้าเชียงใหม่จึงหนีกระจัดกระจายไป ปัจจุบันที่บ้านสระเกศเปลี่ยนเป็นตำบลชัยภูมิ ขึ้นกับอำเภอไชโย บ้านบางแก้ว และบ้านแห ก็เป็นตำบลในอำเภอเมืองอ่างทอง

พ.ศ. 2130 ท้องที่ป่าโมกเป็นสนามรบในคราวพระเจ้าหงสาวดีล้อมกรุงฯ อีกคราวนี้ทัพไทยเอาปืนใหญ่ลงในเรือสำเภารุ่งขึ้นประชิดค่ายหลวงพระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีทนอยู่ไม่ได้ก็ต้องรีบถอยทัพหลวงกลับขึ้นไปตั้งอยู่ที่ป่าโมก สมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จโดยกระบวนทัพเรือตามตีกองทัพหลวงของพระเจ้าหงสาวดีขึ้นไปจนถึงป่าโมก จนกระทั่งพม่าเลิกทัพกลับไป

พ.ศ. 2135 คราวสมเด็จพระนเรศวรชนช้าง สมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระเอกาทศรถ เสด็จยกทัพจากกรุงศรีอยุธยาไปตั้งที่ทุ่งป่าโมกแล้วยกทัพหลวงออกจากทุ่งป่าโมกไปเมืองสุพรรณบุรีทาง บ้านสามโก้และไปทรงกระทำมหายุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาที่ตำบลตระพังตรุเมืองสุพรรณบุรีจนมีชัยชนะยุทธหัตถีในครั้งนั้น

พ.ศ. 2147 สมเด็จพระนเรศวรและพระเอกาทศรถเสด็จยกทัพไปตีเมืองอังวะโดยเสด็จเข้าพักพลในตำหนักป่าโมก ตามพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า “ก็มีพระราชโองการตรัส

ให้แต่งตั้งนักในตำบลป่าโมกครั้งเสร็จก็เสด็จด้วยพระชนวิมานโดยทางชลมารค เสด็จเข้าพักพลในตำหนักป่าโมกนั้นพระบาทสมเด็จพระบรมมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จกลับพยุหยาตราจากตำบลป่าโมกเสด็จโดยชลมารคขึ้นเหยียบชัยภูมิในตำบลเอกราช ให้ขุนแผนสะท้านฟันไม้ข่มนามโดยการพิธีพิชัยสงคราม" (ปัจจุบันนี้ตำบลเอกราชก็เป็นตำบลหนึ่งขึ้นกับอำเภอป่าโมก มีเขตติดต่อกับตำบลป่าโมก) สำหรับการสงครามครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายของสมเด็จพระนเรศวรเพราะพระองค์ได้สวรรคตเสียที่เมืองหาง หรือเมืองหางหลวงยังมีทันเสด็จถึงเมืองอังวะ สมเด็จพระเอกาทศรถได้เชิญพระบรมศพกับคินมายังพระนครศรีอยุธยา

ในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (พระเจ้าเสือ) พระเจ้าเสือได้เสด็จปลอมพระองค์ไปกับตำรวจมหาดเล็กข้าหลวงเดิม ในงานฉลองพระอารามและได้ทรงชกมวยกับคนมวยได้ชัยชนะถึงสองคนที่ที่ทรงเสด็จไปคือบ้านประจันตชนบท แขวงเมืองวิเศษชัยชาญตั้งข้อความในพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า "ขณะนั้นข้าราชการผู้มีชื่อคนหนึ่งกราบทูลพระกรุณาว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้าว่า ณ บ้านประจันตชนบท แขวงเมืองวิเศษชัยชาญเพลาพຸ່ງนี้ชาวบ้านทำการฉลองพระอาราม มีการมหรสพงานใหญ่" และอีกตอนหนึ่งว่า "ครั้นรุ่งขึ้นจึงเสด็จด้วยพระพาหนะแวดล้อมไปด้วยข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวงไปตามลำดับชลมารค ถึง ตำบลบ้านตลาดกรวดจึงให้หยุดประทับเรือพระที่นั่งเสด็จขึ้นบกในที่นั้น" ปัจจุบันนี้ตำบลบ่ตลาดกรวดก็คือตำบลตลาดกรวดขึ้นกับอำเภอเมืองอ่างทอง และตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาด้วย ส่วนบ้านประจันตชนบท แขวงเมืองวิเศษชัยชาญนั้นก็คือหมู่บ้านชนบท ที่อยู่นอกพระนครหลวงนั่นเอง มีผู้ให้ความเห็นว่าวัดที่เป็นพระอารามซึ่งมีการมหรสพในสมัยนั้น อาจจะเป็นวัดโพธิ์ถนนหรือวัดถนนก็ได้ ซึ่งปัจจุบันนี้เป็นวัดร้างอยู่ในตำบลตลาดกรวดนั่นเอง

ในแผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 9 (พระเจ้าท้ายสระ) ปี พ.ศ. 2269 พระเจ้าท้ายสระได้เสด็จไปควบคุมการชลอพระพุทธไสยาสน์ ณ วัดป่าโมก ตำบลป่าโมก เพราะพระพุทธไสยาสน์วัดป่าโมกนั้นน้ำกัดเซาะตลิ่งพังเข้าไปถึงพระวิหารอาจจะพังลงน้ำได้ เมื่อชลอพระพุทธไสยาสน์เสร็จแล้วพระเจ้าท้ายสระได้ทรงสร้างพระวิหารอุโบสถ พระเจดีย์หอไตร โดยปฏิสังขรณ์พร้อมกับสร้างขึ้นใหม่ด้วย

ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 (พระบรมโกศ) ก่อนที่พระบรมโกศจะได้ครองราชสมบัตินั้น พระเจ้าท้ายสระได้มอบราชสมบัติแก่เจ้าฟ้าอภัย พระบรมโกศไม่เต็มพระทัยให้ราชสมบัติแก่เจ้าฟ้าอภัย เมื่อพระเจ้าท้ายสระสวรรคต พระบรมโกศกับเจ้าฟ้าอภัยจึงรบกันกลางพระนคร เจ้าฟ้าอภัยแพ้ จึงหนีไปกับเจ้าฟ้าปรเมศร์ โดยลงเรือพระที่นั่งไปทาง ป่าโมก ครั้นถึง บ้านเลน จึงเสด็จขึ้นจากเรือพระที่นั่งหนีไปทางบก จนถึง บ้านเอกราช ผลสุดท้ายก็จับได้ที่บ้านเอกราช นั่นเอง และถูกประหารชีวิตทั้งสองพระองค์

และแผ่นดินสมเด็จพระบรมโกศนี้เอง ราวปี พ.ศ. 2277 พระองค์ได้เสด็จไปฉลองวัดป่าโมก และเมื่อปี พ.ศ. 2497 พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการ พระพุทธไสยาสน์ ณ วัดจักรสีห์ ประทับแรมอยู่วันหนึ่ง จึงล่องมาทางลำแม่น้ำน้อย เสด็จขึ้นนมัสการ

พระพุทธไสยาสน์ ณ วัดขุนอินทประมูล ซึ่งปัจจุบันนี้ วัดจักษ์ขึ้นกับจังหวัดสิงห์บุรี ส่วนวัดขุนอินทประมูลนั้น อยู่ในท้องที่ตำบลอินทประมูล อำเภอโพธิทอง จังหวัดอ่างทอง

ต่อมาราว พ.ศ. 2287 สมเด็จพระบรมโกศได้มีพระราชดำรัสให้นิมนต์พระอาจารย์วัดพันทาบแขวงเมืองวิเศษชัยชาญ ให้เข้านั่งสมาธิช่วยห่อมฝนตก สำหรับวัดพันทาบนั้นในปัจจุบันนี้ยังสำรวจไม่พบว่าอยู่ ณ ที่ใด ได้ดูจากรายชื่อวัดในหนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม 22 ภาคพิเศษ ก็ไม่มีชื่อวัดนี้ และได้ดูจากบัญชีวัดร้างในจังหวัดอ่างทองในหนังสือทำเนียบวัดในราชอาณาจักรไทย ฉบับการศาสนา พ.ศ. 2486 ก็ไม่มีชื่อวัดนี้เช่นกัน อาจจะตกสำรวจหรืออาจจะเปลี่ยนชื่อวัดเสียแล้วก็ได้

ในแผ่นดินสมเด็จพระที่นั่งสุริยารินทร์ เจ้าฟ้าอุทุมพรหรือกรมขุนพรพินิต หรือเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่าขุนหลวงหาวัด ซึ่งเป็นพระอนุชาธิราชของสมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์ได้เสด็จออกทรงผนวช ณ วัดโพธิทอง คำหยาด และทรงสร้างตึกประทับร้อนเรียกว่า ตึกคำหยาดขึ้นด้วย ปัจจุบันนี้วัดโพธิทอง และตึกคำหยาด ก็ยังมีอยู่โดยอยู่ในท้องที่ตำบลคำหยาด อำเภอโพธิทอง

และในแผ่นดินสมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์นี้เอง ที่กรุงศรีอยุธยาเสียกรุงแก่พม่าก่อนที่จะเสียกรุงแก่มานั้น พม่าก็ได้ยกทัพมาตั้งค่าย ณ แขวงเมืองวิเศษชัยชาญด้วย ข้าพวกพม่ายังเที่ยวค้นทรัพย์จับผู้คนทาง เมืองวิเศษชัยชาญอีก และตอนนั้นเองที่เกิดมีวีรบุรุษที่เป็นคนในท้องที่ของอ่างทองหลายคน เช่น นายแท่น นายโชติ นายอิน นายเมือง ทั้ง 4 คนนี้เป็นชาว บ้านสีบัวทอง (ในพระราชพงศาวดารกล่าวว่าบ้านสีบัวทองนั้นขึ้นกับแขวงเมืองสิงห์ แต่ปัจจุบันนี้ บ้านสีบัวทองเป็นตำบลหนึ่งขึ้นกับอำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง) และมีนายดอก บ้านกรับ นายทองแก้ว บ้านโพธิ์ทะเล ทั้ง 2 คนนี้เป็นชาวเมืองวิเศษชัยชาญ ทั้ง 2 คนนี้ร่วมกับชายฉกรรจ์กว่า 400 คน ตั้งค่ายบางระจันขึ้นเพื่อต่อสู้พม่า และมีหัวหน้าอีก 5 คน คือ ขุนสรรค์พันเรือง กำนัน นายทองเหม็น นายจันทร์หนวดเขี้ยว และนายทองแสงใหญ่ โดยมีพระอาจารย์ธรรมโชติให้มาอยู่คุ้มครองด้วย การต่อสู้กับพม่าครั้งนั้นได้ต่อสู้กันถึง 8 ครั้ง ค่ายบางระจันถึงแตก และสนามรบที่ต่อสู้กันส่วนใหญ่ก็คือท้องที่ของอำเภอแสวงหาในปัจจุบันนั่นเอง

สมัยกรุงธนบุรี

เข้าใจว่า ในตอนปลายสมัยกรุงธนบุรีนี้เองที่ได้มีการย้ายเมืองวิเศษชัยชาญมาตั้งใหม่ที่ตำบลบ้านแห ตรงวัดไชยสงคราม (วัดกะเขา) ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งอยู่ในท้องที่อำเภอเมืองอ่างทองในปัจจุบันนี้ และการย้ายเมืองครั้งนั้นก็เปลี่ยนชื่อจากเมืองวิเศษชัยชาญมาตั้งชื่อใหม่ว่า “เมืองอ่างทอง” สาเหตุที่ย้ายก็เข้าใจว่า เมืองวิเศษชัยชาญเดิมนั้นตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน้อย (ซึ่งปัจจุบันนี้ก็เข้าใจว่าอยู่เหนือที่ว่าการอำเภอวิเศษชัยชาญราว 2 กิโลเมตร) ในขณะนั้นแม่น้ำน้อยคงตื้นเขิน ฤดูแล้งเรือเดินไม่ได้ จึงย้ายมาตั้งที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

แต่อย่างไรก็ตามหลักในพระราชพงศาวดารก็ไม่ได้กล่าวไว้เลยว่า การย้ายเมืองวิเศษชัยชาญ มาตั้งใหม่และเปลี่ยนชื่อใหม่นั้น เมื่อใดหรือตอนใดแต่ในสมัยกรุงธนบุรีนี้ ก็มีข้อความเกี่ยวกับเมืองวิเศษชัยชาญอยู่ตอนหนึ่งในราว พ.ศ.2317 เมื่อถึงคราวรบพม่าที่เมืองแก้วราชบุรีคือ ก่อนสิ้นราชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี 8 ปี พระยาอินทรวชิตเจ้าเมืองวิเศษชัยชาญ ได้คุมกองทัพไปช่วยพระยายมราชรบกับพม่าที่แขวงเมืองราชบุรี มีผู้ให้ความเห็นว่า การย้ายเมืองครั้งนั้น จะเกี่ยวข้องด้วยในระหว่างระยะเวลาที่กล่าวนั้น และเพื่อสะดวกสบายในการส่งกำลังรบจากพระนครจากขึ้นไปยังหัวเมืองฝ่ายเหนือ การใช้เรือลำเลียงทางแม่น้ำน้อยอาจสะดวกในฤดูแล้งความ สะดวกสู่ทางแม่น้ำเจ้าพระยาไม่ได้จึงได้ย้ายเมืองเสียแต่ถ้าหากไม่ใช่ย้ายตอนปลายสมัยกรุงธนบุรีก็คงจะย้ายตอนต้นสมัยรัตนโกสินทร์ คือช่วงระยะเวลาจาก พ.ศ.2317 (ซึ่งได้กล่าวถึงเมืองวิเศษชัยชาญเป็นครั้งสุดท้ายในพระราชพงศาวดาร) จนถึง พ.ศ.2356 ในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เพราะตอนนั้นพระราชพงศาวดารได้กล่าวถึงการทำนบกั้นน้ำที่เมืองอ่างทอง (เป็นการกล่าวชื่อเมืองอ่างทองเป็นครั้งแรกในตอนนั้น)และก็ยังมีส่วนนิษฐานกันอีกว่า การย้ายเมืองนั้นอาจจะย้ายคราวเดียวกับเมืองสิงห์บุรีก็ได้

สำหรับการตั้งชื่อใหม่ว่า "เมืองอ่างทอง" โดยเปลี่ยนจากชื่อเมืองวิเศษชัยชาญนั้น พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) สมุหเทศาภิบาล มณฑลอยุธยา ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับชื่อเมืองใหม่ว่า

"ข้อที่จังหวัดนี้เดิมชื่อ เมืองอ่างทองนั้นเห็นด้วยเกล้าฯว่า น่าจะมาจากชื่อบางคำทองด้วยมีคำโคลงนิราศตอนนีวว่า

ลูถึงบางน้ำชื่อ	คำทอง
น้ำบัวบึงเป็นฟอง	คว่างคว้าง
แลลาญรำจวนสยอง	ฟุ้งพิษ
เร่งรีบพายพลก้าง	แม่น้ำนองสินธุ์ฯ

(นิราศนี้แต่งตั้งแต่ครั้งกรุงเก่าว่าด้วยตามเสด็จพระราชดำเนินเมืองนครสวรรค์)

อึ่ง ทางที่แยกแม่น้ำสายหลังศาลากลางนั้น ราษฎรก็ยังเรียกว่าปาก แม่น้ำ ประคำทอง ส่วนในเข้าไปเรียกว่าแม่น้ำสายทอง จนทุกวันนี้แต่เป็นลำน้ำที่ตื้นเขินใช้ไม่ได้แล้ว...

ข้อความข้างบนนี้เป็นข้อความกราบบังคมทูลถวายระยะทางที่จะเสด็จพระราชดำเนิน ประพาสลำแม่น้ำน้อย และลำแม่น้ำใหญ่ ฯ ของพระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ซึ่งก็น่าเชื่อถือได้ที่เดิยว่าชื่อเมืองทองนั้นอาจจะมาจากชื่อบางคำทอง และจากหนังสือชุมนุมพระราชนิพนธ์เรื่องสร้างเมืองของกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงไว้ตอนหนึ่ง "เมืองอ่างทอง ดูเหมือนจะตั้งเมืองเมื่อครั้งสมเด็จพระนเรศวรเดิมชื่อว่าเมืองวิเศษชัยชาญ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน้อยที่ลงมาจากเมืองสวรรค์ อยู่มาแม่น้ำน้อยตื้นเขิน ฤดูแล้งใช้เรือไม่สะดวก ย้ายเมือง

ออกมาตั้งริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่บ้านอ่างทอง จึงเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองอ่างทอง” ก็นำคิดว่าบ้านอ่างทองมีจริงหรือไม่ แต่ก็ยังมีผู้สันนิษฐานกันอีกทางหนึ่งว่า คำว่า “อ่างทอง” นั้นอาจจะเป็นเพราะว่าท้องที่ของอ่างทองเป็นที่ราบลุ่มทั้งยังเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติมีทรัพยากรในดินสินในน้ำ พื้นที่ก็คล้ายท้องทะเลหรือคล้ายอ่าง เมื่อข้าวออกรวงเหลืองอร่ามคล้ายทอง จึงเสมือนเป็นรูปอ่างทองที่รองรับโภคผล อันได้จากข้าวปลาอาหารเหล่านั้นจึงเรียกเมืองนี้ว่า “อ่างทอง”

สมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเมืองอ่างทองโดยตรงหลายตอน ดังนี้คือ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อ พ.ศ. 2356 พระองค์ได้โปรดฯ ให้เจ้าพระยาอมราช (น้อย) (ซึ่งได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาอภัยภูธรที่สมุหนายกเมื่อเจ้าพระยารัตนนิเบศร (กุน) ถึงอสัญกรรม) เป็นแม่กอง เกณฑ์คนเมืองนครราชสีมา ตลอดจนเมืองเวียงจันทน์ และหัวเมืองฝ่ายตะวันออกนอกเมืองนครราชสีมาออกไป เข้ามาระดมกันทำท่อบก้นลำน้ำที่เมืองอ่างทอง เพื่อให้สายน้ำไหลเข้าทางคลองบางแก้ว ซึ่งดินเขินขึ้นให้กลับใช้เรือเดินได้ตลอดปีดังแต่ก่อน แต่ท่อบก้นต้องพังทำลายลงเพราะทานกำลังน้ำไม่ได้ภายหลัง จากการปิดน้ำเพื่อให้ไหลเข้าคลองบางแก้วไม่สำเร็จแล้ว จึงย้ายตัวเมืองอีกครั้งหนึ่งจากตำบลบ้านแหที่วัดไชยมงคลไปตั้งที่ตำบลบางแก้ว ได้ปากคลองบางแก้วฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยามาจนถึงปัจจุบันนี้ คลองบางแก้วที่ว่าเป็นคลองที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่เหนือศาลากลางจังหวัดอ่างทองประมาณ 1 กิโลเมตรเศษ กล่าวกันว่าเดิมเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อขุดคลองหน้าเมืองอ่างทองที่กลายเป็นแม่น้ำ ณ บัดนี้ ขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ไปบรรจบลำแม่น้ำน้อยทางทิศตะวันออกของป่าโมก เนื่องจากป้องกันน้ำเซาะองค์พระพุทธรูปไสยาสน์วัดป่าโมกเป็นมูลเดิมแล้ว แม่น้ำเจ้าพระยาตอนนี้ดินเขินกลายเป็นคลองบางแก้วไป

เรื่องปิดลำน้ำและคลองบางแก้วนี้มีปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 2 พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ และพระองค์ทรงประทานพระอธิบายไว้ว่า เนื้อความที่กล่าวในพระราชพงศาวดารครั้งนี้ ผู้ที่ไม่ทราบเรื่องทางน้ำในประเทศนี้แต่โบราณมา แม้จะไปดูที่คลองบางแก้วในเวลานี้ น่าจะประหลาดใจว่า ทำไมจึงเกณฑ์คนเข้ามาทำท่อบก้นลำน้ำเจ้าพระยาในครั้งนั้น อันความจริงที่เป็นมาแต่เดิมนั้น ลำน้ำเจ้าพระยาไม่ได้ลงมาทางหน้าเหมืองกรุงเก่าลงทางวัดพุทไธสวรรย์มาออกตรงป้อมเพชรแม่น้ำตอนใต้คลองบางแก้วเดิมเป็นคลองขุดมาต่อลำแม่น้ำน้อย แต่สายน้ำมาเดินเสียทางคลองขุดนี้ กัดแผ่นดินกว้างลึกออกไปเป็นลำแม่น้ำ ทางบางแก้วจึงดินเขินขึ้นทุกทีจนใช้เรือไม่ได้ในฤดูแล้งด้วยเหตุนี้จึงไปทำท่อบก้นทางน้ำใหม่ซึ่งน้ำกัดประสงค์จะให้สายน้ำกลับไปเดินทางบางแก้วซึ่งทำเป็นลำน้ำเดิม แต่ท่อบก้นที่ทำเมื่อปีระกาเบญจศกนั้นทานกำลังน้ำไม่อยู่ ถึงฤดูน้ำเหนือหลากท่อบก้นก็พังไม่ได้ประโยชน์ดังคาด สายน้ำลำแม่น้ำเจ้าพระยาจึงลงทางเมืองอ่างทองจนทราบเท่าทุกวันนี้”

เฉพาะที่ตำบลบางแก้วดอนเหนือศาลากลางจังหวัดขึ้นไปเล็กน้อย ตรงที่ทำทำนบนั้น ยังมีหมู่บ้าน ๑ แห่ง เรียกกันว่า “บ้านรอ” ยังปรากฏจนทุกวันนี้

อนึ่งน้ำเบญจสุทธคงคาในแม่น้ำสำคัญทั้ง 5 ในราชอาณาจักรไทย ซึ่งแต่งเป็นน้ำสงพระมูรธาภิเษกสมเด็จพระกษัตริยาธิราช เป็นพระราชประเพณีมาแต่โบราณกาลนั้น น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งตกที่ “ตำบลบางแก้ว” ก็เป็นน้ำเบญจสุทธคงคาในแม่น้ำสำคัญทั้ง 5 ในราชอาณาจักรไทยด้วยแห่งหนึ่ง

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) ได้สร้างพระโตขึ้นที่วัดไชโย อำเภอไชโย

หนึ่งเมื่อ พ.ศ. 2394 ในรัชกาลนี้ในหนังสือราชการบางฉบับยังเรียกเมืองอ่างทองว่า “เมืองวิเศษชัยชาญ” ก็มี

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์มีพระราชอัธยาศัยโปรด ๔ ในการเสด็จประพาส และได้เคยเสด็จเมืองอ่างทองและท้องที่เมืองอ่างทองหลายแห่ง ดังนี้

พ.ศ. 2421 คราวเสด็จประพาสมณฑลอยุธยา ได้หนึ่งว่า “...จนถึงพรมแดนเมืองอ่างทอง พระวิเศษชัยชาญ ผู้ว่าราชการเมืองนำดอกไม้ธูปเทียนมาต้อนรับเปลี่ยนลงเรือมาด้วยจนถึงพลับพลาเหนือเมืองเลี้ยวหนึ่งประมาณบ่าย 4 โมง ได้ขึ้นไปยังโรงพิธีซึ่งมีพระสงฆ์ข้าราชการและราษฎรคอยพร้อมอยู่ในที่นั้น ผู้ว่าราชการเมืองอ่านคำต้อนรับ จันได้มอบพระแสงราชวุธเสด็จแล้ว...” วันรุ่งขึ้นเสด็จถึง วัดไชโย และต่อไปยังเมืองสิงห์บุรี และเมื่อเสด็จถึงวัดไชโย และต่อไปยังเมืองสิงห์บุรี และเมื่อเสด็จกลับชาล่ง ก็เสด็จเมืองอ่างทองอีกครั้งหนึ่ง รุ่งขึ้นได้เสด็จวัดป่าโมก เพื่อนมัสการพระนอนที่วัดป่าโมกด้วย

พ.ศ. 2449 ได้เสด็จนมัสการพระพุทธไสยาสน์วัดป่าโมกด้วยอีก รุ่งขึ้นเสด็จเมืองอ่างทอง และเสด็จต่อไปถึงวัดไชโยในวันเดียวกัน การเสด็จครั้งนี้เรียกว่าเสด็จประพาสต้นครั้งที่ 2

พ.ศ. 2451 คราวเสด็จประพาสลำน้ำมะขามเฒ่า คราวนี้ได้เสด็จอำเภอวิเศษชัยชาญ ดูกำหยาด และวัดขุนอินทประมูลด้วย

พ.ศ. 2459 คราวรัชกาลที่ 6 เสด็จประพาสลำแม่น้ำน้อยและลำแม่น้ำใหญ่ คราวนี้พระองค์ผ่านปลายเขตอำเภอป่าโมก ประทับร้อนวัดท่าสุพรรณใต้ที่ว่าการอำเภอวิเศษชัยชาญ แล้วเสด็จขึ้นไปประทับแรมพลับพลาหน้าวัดเกาะ หน้าที่ว่าการอำเภอโพธิทอง รุ่งขึ้นเสด็จประพาสบ้านโพธิทอง แล้วเสด็จกลับประทับแรมพลับพลาหน้าวัดเกาะอีกจากนั้นได้เสด็จต่อไปยังสิงห์บุรีและชัยนาท เทียวกลับได้เสด็จล่องทางแม่น้ำเจ้าพระยา ทรงประทับร้อนวัดไชโยแล้วเสด็จมาประทับแรมพลับพลาหน้าศาลากลางจังหวัดอ่างทอง

จะเห็นได้ว่ารัชกาลที่ 5 ได้เสด็จท้องที่ของอ่างทองถึง 5 ครั้ง และรัชกาลที่ 6 เสด็จ 1 ครั้ง ต่อมาเมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2498 และสมเด็จพระบรมราชินีนาถรัชกาลปัจจุบันได้เสด็จประพาสเยี่ยมพสกนิกรชาวอ่างทองด้วย

และในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นเอง คือราว พ.ศ. 2439 ได้มีการจัดระเบียบการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาลอยุธยา ซึ่งมีเมืองขึ้นกับมณฑลอยุธยาถึง 8 เมืองด้วยกัน ขณะนั้นเมืองอ่างทองแบ่งการปกครองเป็นอำเภอมี 4 อำเภอด้วยกันคือ อำเภอเมืองอ่างทอง อำเภอไชโย อำเภอไผ่จำศีล และอำเภอโพธิทอง (ส่วนอำเภอป่าโมกนั้นยังไม่จัดเป็นอำเภอ แต่รวมอยู่กับอำเภอเมืองอ่างทอง และอำเภอไผ่จำศีลนั้นก็คืออำเภอวิเศษชัยชาญในปัจจุบันนั่นเอง) ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2445 ได้ตั้งอำเภอป่าโมกขึ้นโดยแยกไปจากอำเภอเมืองอ่างทอง และในปี พ.ศ. 2451 ได้เปลี่ยนชื่ออำเภอไผ่จำศีลเป็นอำเภอวิเศษชัยชาญตามชื่อแขวงเมืองวิเศษชัยชาญเดิม

ต่อมา พ.ศ. 2476 ได้มีการยุบเลิกมณฑลเมืองอ่างทองก็เปลี่ยนเป็น จังหวัดอ่างทอง ไม่ขึ้นกับมณฑลอยุธยาอีกต่อไป

พ.ศ. 2491 ประกาศตั้งกิ่งอำเภอแสวงหาและยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอแสวงหา เมื่อปี พ.ศ. 2499

พ.ศ. 2505 ประกาศตั้งกิ่งอำเภอสามโก้และยกฐานะเป็นอำเภอสามโก้ เมื่อปี พ.ศ. 2508 จังหวัดอ่างทองจึงมีอำเภอรวม 7 อำเภอตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งก็คือว่า ชื่อหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และรวมไปถึงชื่อวัดในจังหวัดอ่างทองปัจจุบันนี้หลายชื่อมีคำว่า “ชัย” หรือ “ไชย” อยู่ด้วยก็แสดงว่า ท้องที่นั้น ๆ จะต้องมีความหมายเกี่ยวกับชัยชนะจากการสงครามอย่างแน่นอน เพราะท้องที่ของอ่างทองเคยเป็นสนามรบในสมัยอยุธยาบ่อยครั้งที่สุด ผู้ที่ตั้งชื่อขึ้นมาจะต้องเอาความหมายจากชัยชนะอย่างไม่มีปัญหา ชื่อที่มีคำว่า “ชัย” หรือ “ไชย” อยู่ด้วยนั้น เป็นอำเภออยู่ 2 ชื่อ คือ ไชโย กับวิเศษชัยชาญ เป็นตำบล 3 ชื่อ คือ ไชโย ชัยภูมิ และชัยฤทธิ์ ซึ่งทั้ง 3 ตำบลนี้อยู่ในท้องที่อำเภอไชโยทั้งสิ้น และยังมีวัดอยู่ 3 วัด คือ วัดไชยสงคราม วัดไชยมงคล และวัดสนามชัย ทั้ง 3 วัดนี้อยู่ใกล้ ๆ กัน ซึ่งขึ้นอยู่กับอำเภอเมืองอ่างทอง นอกจากนี้ยังมีตำบลหนึ่งชื่อตำบลตรีณรงค์ ขึ้นกับอำเภอไชโยก็มีความหมายเกี่ยวกับสงครามเช่นกัน

ท้องที่ของอ่างทองยังมีหมู่บ้าน และตำบลแปลก ๆ จนมีคนโบราณนำมาผูกเป็นกลอนคล้องจองกันอย่างไพเราะเพราะพริ้งอีกว่า

“บ้านช้าง บ้านตาล บ้านพราน แสวงหา บ้านโหลง องค์กรักษ์ โพธิ์ประจักษ์ โดกพุทรา”

สำหรับชื่อหมู่บ้าน และตำบลทั้งหมดนี้อยู่ในอำเภอโพธิทอง และอำเภอแสวงหา นอกจากโพธิ์ประจักษ์เท่านั้นขึ้นกับจังหวัดสิงห์บุรี แต่อย่างไรก็ตามก็มีเขตติดต่อและใกล้เคียงกันทั้งสิ้น

และยังมีชื่อของอำเภอที่ผูกเป็นกลอนอีกว่า

“ใครอยากมีเมียไปอยู่ป่าโมก
 ใครอยากมีโชคไปอยู่โพธิทอง
 ใครอยากมีน้องไปอยู่ไชโย
 ใครอยากเป็นนักแสดงโตไปอยู่วิเศษชัยชาญ”

นอกจากนี้ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 ก็ได้กล่าวถึงท้องที่ตำบลหมู่บ้านในจังหวัดอ่างทองไว้ในตอนที่ 43 ซึ่งเป็นตอนสุดท้ายของเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน สำหรับตอนที่ 43 เป็นเรื่องจระเข้เถรขวาด ซึ่งตามตำนานเสภาว่าเป็นบทแต่งแทรกในรัชกาลที่ 3 ผู้แต่ง คือ ครูแจ้ง ได้แต่งเกี่ยวกับเรื่องเถรขวาด คิดจะแก้แค้นพลายชุมพลที่กรุงศรีอยุธยา จึงได้แปลงเป็นแร้งบินจากเชียงใหม่มาถึงเมืองอ่างทอง แล้วจึงแปลงเป็นจระเข้เที่ยวจับคนตามตามตำบลหมู่บ้านต่าง ๆ ในท้องที่ไชโย อ่างทอง และป่าโมก ดังบทเสภาดังนี้

“ โผล่ตรงเหนือ เมืองอ่างทอง
 พอเยื้องคลองบางแมวเป็นแนวป่า
 แร้งหายกลายรูปเป็นหลวงดา
 ลงนั่งนั่งภาวนาร้อยแปดที
 เสกไม้เท้าต่อหางที่กลางตัว
 แล้วเอาบาตรสวมหัวเข้าเร็วรี
 แผ่นโผนโจนผางกลางนที
 ก็กลายเป็นกุมภีร์มหิมา
 เขี้ยวขาวยาวออกนอกปากโจ้ง
 ฟาดโผงร้องเพียงเสียงฟ้าผ่า
 โตใหญ่ตัวยาวสักเก้าวา
 ขึ้นวิ่งร่าหลังน้ำด้วยลำพอง
 ท่านผู้ฟังถ้วนหน้าอย่าสงสัย
 เดิมจะได้ตั้งย่านเป็นบ้านช่อง
 เพราะเถรขวาดแปลงกายร้ายคะนอง
 จึงเรียก บ้านจระเข้ร้อง แต่นั้นมา
 เดียวนี้มีหลักแหล่ง แขวงอ่างทอง
 บ้านช่องปึกแผ่นยังแน่นหนา

ตั้งนามตามนิทานเพราะขรัวตา
- จึงได้ปรากฏตำบลจนทุกวันนี้

ปัจจุบันนี้บ้านจระเข้ร้องเป็นตำบลจระเข้ร้องขึ้นกับอำเภอไชโย และเป็นที่ตั้งที่ว่าการ
อำเภอไชโยด้วย และอีกตอนหนึ่งบทเสภาที่ว่า

“พันบานตลาดกรวด รวดเร็วมา
ควายช้างขวางหน้าเข้าไม่ได้
ฟาดฟัดกัดตายกำยกันไป
เลยไล่ล่องน้ำรำลงมา
ครู่หนึ่งถึงหน้า เมืองอ่างทอง
โบกหางครางร้องคะนองรำ
พอชาวบ้านลงตะพานมาล้างปลา
เข้าคาบคร่าลงน้ำแล้วดำทวน”

สำหรับบ้านตลาดกรวดนั้น ปัจจุบันนี้ก็เป็นตำบลตลาดกรวดขึ้นอำเภอเมืองอ่างทอง
(แต่กลางแห่งเรียกตลาดกรวด)
ตอนต่อมาก็กล่าวไว้ว่า

“ถึงบ้านแหแร้ร้องก้องกระหึ่ม
รางควานพื้มพุดกันสนั่นอื้อ
ครั้นมาถึงหัวย่านบ้านสะตือ
ก็มุดน้ำดำที่อยู่อยุไต้หน้า”

ปัจจุบันนี้ บ้านแห เป็นชื่อตำบลบ้านแหอยู่ในท้องที่อำเภอเมืองอ่างทอง และบ้าน
สะตือก็เป็นหมู่บ้านในอำเภอเมืองอ่างทองเช่นกัน

“เที่ยวท่องล่องโธมาโพธิสระ
ปะหลวงดาบิณฑบาตฟาดดังผิง
ขบกัดสะบัดเกรขึ้นเลนตึง
บนดลิ่งวังอิงทั้งหญิงชาย
เรือแพไหญ่น้อยถอยเข้าคลอง
ไม่อาจล่องลอยน้ำระส่ำระสาย

พวงกันพันพัวด้วยกล้วยตาย
จรเข้ร้ายถึงย่านบ้านระกำ"

ปัจจุบันนี้โพธิสระ เป็นตำบลโพสะในเขตอำเภอเมืองอ่างทอง ส่วนบ้านระกำ เป็น
หมู่บ้านในเขตอำเภอป่าโมก
ต่อจากนั้นกล่าวไว้ว่า

“มาถึงบางทောท้ายป่าโมก
จรเข้โบกหางหันเข้าแฝงฝั่ง
ที่นั่นน้ำลึกลึกตระพักพิง
เข้าเพื่อยฟังแอมคายอยู่ท้ายวัด”

สำหรับป่าโมกนั้นปัจจุบันเป็นทั้งชื่อตำบลและอำเภอในเขตอำเภอป่าโมก ส่วนวัดที่
กล่าวถึงนั้น เข้าใจว่าเป็นวัดป่าโมกนั่นเองซึ่งเป็นวัดที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา หน้าวัดน้ำลึกและ
ดลิ่งพังอยู่เสมอเพราะน้ำไหลพุ่งเข้าหาดลิ่งตลอดเวลา และอีกตอนหนึ่งก็กล่าวว่า

“จรเข้ล่องมาทางบางโพงผาง
เห็นฝูงเป็ดฟาดเป้าลงตายปน
ผุดดำร่ำมาในสาชล
จนกระทั่งบ้านกุ่มชุมในรก”

ปัจจุบันนี้บางโพงผาง คือ ตำบลโพงผางอยู่ในเขตอำเภอบางบาล จังหวัดอยุธยา
ส่วนบ้านกุ่มนั้นอยู่ในเขตอำเภอบางบาล จังหวัดอยุธยา

ทั้งหมดนี้เป็นชื่อหมู่บ้านตำบลที่กล่าวไว้ในขุนช้างขุนแผน เข้าใจว่าผู้แต่งคงเคยเดิน
ทางผ่านแถบนี้บ่อย ๆ หรืออาจบ้านอยู่แถบนี้ก็ได้

อ่างทองในปัจจุบัน

ปัจจุบันอ่างทองเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย ตัวจังหวัดตั้งอยู่ริมฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ๙๙ กิโลเมตร โดยทางรถยนต์ (แต่ถ้าหากถนนสายใหม่ที่ตัดจากบางปะดิน เข้าอยุธยา – บางปะหัน – อ่างทอง เสร็จจะย่นระยะทางจากกรุงเทพฯ ๙๙ ถึงอ่างทองได้อีก ซึ่งขณะนี้กำลังก่อสร้างอยู่) และห่างจากกรุงเทพฯ ๙๙ ทางเรือ (แม่น้ำเจ้าพระยา) ประมาณ 120 กิโลเมตร

จังหวัดอ่างทองมีเนื้อที่ประมาณ 1,101.63 ตารางกิโลเมตร มีประชากรประมาณ 205,635 คน มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือจดเขตอำเภอบางระจัน อำเภอกำแพงและอำเภอพหลุมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
ทิศตะวันออก จดเขตอำเภอกำแพง และอำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี อำเภอ
มหาราช และอำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศใต้ จดเขตอำเภอบางบาลและอำเภอดักไห้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก จดเขตอำเภอเดิมบางนางบวช อำเภอสามชุก อำเภอศรีประจันต์ และ
อำเภอเมืองสุพรรณบุรี ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มไม่มีป่าไม้และภูเขาในฤดูน้ำ
หลาก น้ำจะไหลมาจากแม่น้ำลำคลองเข้าท่วมพื้นที่ทั่วไป มีแม่น้ำไหลผ่า 2 สาย คือแม่น้ำ
เจ้าพระยาและแม่น้ำน้อย คือ แม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านท้องที่อำเภอไชโย อำเภอเมือง
อ่างทอง และอำเภอป่าโมก ส่วนแม่น้ำน้อยไหลผ่านท้องที่อำเภอโพธิ์ทองและอำเภอวิเศษชัย
ชาญ

การปกครอง แบ่งการปกครองเป็น 7 อำเภอ คืออำเภอเมืองอ่างทอง อำเภอไชโย
อำเภอป่าโมก อำเภอวิเศษชัยชาญ อำเภอแสวงหาและอำเภอสามโก้

การคมนาคมจากกรุงเทพ ฯ มีรถยนต์ระหว่างกรุงเทพ ฯ – อ่างทอง และอ่างทอง –
กรุงเทพ ฯ ออกทุก 20 นาที ระยะทาง 117 กิโลเมตร (ถ้าหากทางสายใหม่ที่ตัดจากบางปะ
อินเข้าอยุธยาเสร็จจะย่นระยะทางได้อีกมาก) ถ้าจะเดินทางทางรถไฟก็ต้องลงที่สถานีรถไฟ
อยุธยา และต่อรถยนต์จากอยุธยา – อ่างทอง ระยะทาง 31 กิโลเมตร และถ้าหากเดินทาง
จากลพบุรี ชัยนาท สิงห์บุรี ก็มีรถยนต์จากสิงห์บุรีแล่นไปตามถนนคลองส่งน้ำชลประทาน
ระยะทางจากสิงห์บุรี – อ่างทอง เมืองวิเศษชัยชาญ คงจะมีบรรดาตักดีว่า “พระยาอินทรวชิต”
อีกชื่อหนึ่ง ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ไม่ปรากฏหลักฐานอีก แต่ก็คงจะมีบรรดาตักดี
ว่าพระยาวิเศษไชยชาญกับพระยาอินทรวชิตเช่นกัน เพราะในรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ผู้ว่าราชการ
การจังหวัดอ่างทองก็ยังมีการตักดีว่า “พระยาวิเศษไชยชาญ” อีกถึง 3 ท่านและมี
บรรดาตักดีว่า “พระยาอินทรวชิต” อีก 2 ท่าน ดังจะได้เรียงลำดับเท่าที่ปรากฏหลักฐานไว้
แน่นอนจนถึงปัจจุบันนี้ คือ

1. พระยาวิเศษไชยชาญ ปรีชาญาณยุติธรรมโกศล เกษตรวิไล ตั้งแต่ – ถึง พ.ศ.
2438

2. พระยาพิทักษ์เทพธานี ตั้งแต่ พ.ศ. 2438 - 2439

3. พระยาวิเศษไชยชาญ ตั้งแต่ 28 กันยายน พ.ศ. 2439 -2442

4. พระยาอินทรวชิต (อวบ เปาโรหิต) ตั้งแต่ พ.ศ. 2442 - 2446

5. พระศรีณรงค์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2446 - 2447

6. หม่อมอมรวงษ์วิจิตร (ม.ร.ว. ปฐม คเนจร) ตั้งแต่ พ.ศ. 2447 - 2450

7. พระยาอินทรวชิต (เต็ม บุนนาคป) ตั้งแต่ พ.ศ. 2450 - 2456

8. พระยาวิเศษไชยชาญ (ฉอ่ม อัมติริตน์) ตั้งแต่ พ.ศ. 2450 - 2462
9. พระยาวิเศษภักดี (ม.ร.ว. กมล นพวงศ์) ตั้งแต่ พ.ศ. 2462 - 2465
10. หม่อมเจ้าธงไชยศิริพันธ์ ศรีธวัช ตั้งแต่ พ.ศ. 2465 - 2470
11. กำแพงพราหมณ์ (ทองสุข รดาวาศุ) ตั้งแต่ พ.ศ. 2470 - 2473
12. พระยาวิจิตรสรไกร (เอี่ยม ชัมพานนท์) ตั้งแต่ พ.ศ. 2473 - 2474
13. หลวงวิโรจน์รัฐกิจ (เปรี๊ญ โรจนกุล) ตั้งแต่ พ.ศ. 2474 - 2478
14. พระประชากรบริรักษ์ (แอร่ม สุนทรสารทูล) ตั้งแต่ พ.ศ. 2478 - 2483
15. หลวงอรรถเกษมภาษา (สวีน ถาวรพันธ์) ตั้งแต่ 1 ก.ค. 2483 ถึง 24 ธ.ค.

2484

16. หลวงอังคณานุรักษ์ (ถวิล เทพาคำ) ตั้งแต่ 6 ม.ค. 2485 ถึง 8 เม.ย. 2486
17. หลวงบรรณสารประสิทธิ (สิทธิ บรรณสารประสิทธิ) ตั้งแต่ 6 ก.ค. 2486 ถึง

30 เม.ย. 2487

18. ขุนพำนัคนิคมคาม (สนธิ พำนัคนิคมคาม) ตั้งแต่ 22 พ.ค. 2487 ถึง 19

ก.พ. 2490

19. นายประกอบ ทรัพย์มณี ตั้งแต่ 19 ก.พ. 2490 ถึง 2 ธ.ค. 2492
20. หลวงธรรณัยพินิจ (นพ นัยพินิจ) ตั้งแต่ 2 ธ.ค. 2492 ถึง 31 ม.ค. 2495
21. นายพรหม สุตระสุนทร ตั้งแต่ 8 เม.ย. 2495 ถึง 31 ก.ค. 2500
22. นายแสง ทิมทอง ตั้งแต่ 3 ส.ค. 500 ถึง 21 ธ.ค. 2501
23. นายยรรยง สุนาลัย ตั้งแต่ 15 ม.ค. 2502 ถึง 1 ก.ค. 2503
24. นายพล จุฑาทูร ตั้งแต่ 1 ก.ค. 2503 ถึง 14 ม.ค. 2508
25. ร.ด.ท. เรือง สถานานนท์ ตั้งแต่ 12 ม.ค. 2508 ถึง 30 ก.ย. 2510
26. นายวิชาญ บรรณโสภีฐ ตั้งแต่ 7 พ.ย. 2510

อำเภอป่าโมก

ท้องที่ที่มีเขตติดต่อกับกรุงศรีอยุธยา เหตุที่ชื่อป่าโมกนั้น ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่นอน แต่ก็สันนิษฐานกันว่าจะมาจากชื่อของวัด คือ "วัดป่าโมก" ก็ได้ ดังนั้นวัดป่าโมกก็คงจะมีมาก่อน ต่อมาก็ตั้งเป็นชื่อ หมู่บ้าน ตำบล และอำเภอในที่สุด จึงมาถึงปัญหาที่ว่าทำไมวัดป่าโมก จึงชื่อว่า วัดป่าโมก จนนำมาตั้งเป็นชื่อตำบลและอำเภอในภายหลัง ซึ่งก็ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่นอนอีกเช่นกัน มีแต่เรื่องที่เล่ากันต่อ ๆ มา อันเกี่ยวข้องกับพระพุทธไสยาสน์วัดป่าโมก ดังนี้

พระพุทธไสยาสน์วัดป่าโมกนี้ เดิมทีไม่ใช่อยู่วัดป่าโมก แต่พลอยน้ำมาจากไหนเมื่อไรไม่มีใครทราบ เมื่อมาถึงหน้าวัดป่าโมกปัจจุบัน ก็ลอยน้ำวนอยู่ ประชาชนเป็นพัน ๆ คนทราบเข้าก็มาช่วยกันเอาเชือกผูกเพื่อลากขึ้นไว้บูชาแต่ก็ไม่สามารถเอาองค์พระขึ้นจากน้ำได้

ครั้นตกเวลากลางคืน พระพุทธไสยาสน์ได้ไปเข้าฝันเจ้าอาวาสวัดใต้ ซึ่งอยู่ใต้ที่พระพุทธไสยาสน์มาลอยวนอยู่ เรื่องที่เข้าฝันนั้นที่ว่า พระองค์เสด็จมา 2 องค์ องค์หนึ่งลอยเลยไปทางทิศใต้แล้ว (ทราบว่าเป็นอยู่ที่สามเสน) ส่วนพระพุทธไสยาสน์องค์นี้ต้องการจะอยู่ที่นี้ เพราะเห็นว่าเป็นป่าไม้โมก รื่นรมย์ดี จึงไม่ไหลไปไหน ถ้าประชาชนต้องการจะเอาพระองค์นี้ไว้เป็นที่สักการบูชา ขอให้ให้ทำพิธีบวงสรวง ปลุกเสกเพี้ยงตา เอาสายสิญจน์คล้องพระคอของพระองค์ เสร็จแล้วให้พระสงฆ์สวดไชยมงคลคาถา พระองค์ก็จะขึ้นจากฝั่งใต้โดยง่าย รุ่งขึ้นเจ้าอาวาสวัดใต้ จึงได้บอกเล่าความฝันให้ประชาชนทราบแล้วจึงทำตามความฝัน จึงจุดพระพุทธไสยาสน์ประดิษฐานอยู่ แล้วตั้งชื่อตามชื่อป่าไม้โมก ณ ที่นั้นเป็น “วัดป่าโมก” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ความจริงเรื่องนี้เป็นเรื่องเล่าที่เล่าต่อ ๆ มา ไม่มีหลักฐานที่แน่นอนว่าจะจริงหรือไม่ ยิ่งพระพุทธไสยาสน์องค์ใหญ่ลอยน้ำได้ก็จะเกิดความจริงไปมาก แต่อย่างไรก็ตามก็น่าสนใจพื้นฐานได้ว่า องค์พระพุทธไสยาสน์ อาจจะถูกน้ำพัดพามาจนมาติดอยู่ ณ ที่ดังกล่าวก็ได้ และถ้าวัดนี้ตั้งชื่อตามชื่อของป่าไม้โมกจริง ชื่อของตำบลและอำเภอก็คงนำชื่อของวัดมาตั้งในภายหลังก็ได้

ท้องที่ในอำเภอป่าโมกนี้ เคยเป็นสถานที่สำคัญในประวัติศาสตร์หลายครั้ง เพราะเป็นเขตติดต่อกับกรุงศรีอยุธยาเขตติดต่อกันเพียง 16 กิโลเมตร ในพระราชพงศาวดารก็ได้กล่าวถึงชื่อตำบล หมู่บ้าน ในท้องที่อำเภอป่าโมกบ่อย ๆ ดังจะได้กล่าวตามลำดับแต่แรกเริ่ม ต่อไปนี้

ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระราชพงศาวดารได้กล่าวถึง “ป่าโมก” เป็นครั้งแรก เมื่อคราวที่พม่ายกทัพมาประชิดกรุงศรีอยุธยา ที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า

“...พม่ายกตามเข้ามาทางลำสามโก้ ป่าโมก ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาแควบางโพงผางเข้ามาชนพระนครทางทุ่งลุมพลีข้างด้านเหนือ...”

สำหรับบางโพงผางนั้น ปัจจุบันนี้เป็นตำบลหนึ่งชื่อว่าตำบลโพงผาง ขึ้นกับอำเภอป่าโมก

พ.ศ. 2127 ตรงกับแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช พระราชพงศาวดารได้กล่าวถึง “ป่าโมก” อีกคือเมื่อคราวที่สมเด็จพระนเรศวรกับพระยาพะสิมที่เมืองสุพรรณ พระองค์ได้เสด็จไปประทับที่ป่าโมก ดังข้อความในพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า

“...ครั้นถึงเดือนยี่ขึ้น 2 ค่ำ สมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระเอกาทศรถก็เสด็จโดยกระบวนเรือจากกรุงศรีอยุธยาไปทำพิธีเหยียบชิงชัยภูมิพื้นไม้ข่มนามที่ตำบลลุมพลี แล้วเสด็จไปประทับที่ป่าโมก แขวงเมืองวิเศษชัยชาญอันเป็นที่ประชุมพล...”

เป็นที่สังเกตได้ว่า “ป่าโมก” มีมาก่อนหน้านี้อย่างแน่นอน และในตอนนี ป่าโมกขึ้นกับแขวงเมืองวิเศษชัยชาญ

ต่อมา พ.ศ. 2128 เมื่อคราวสมเด็จพระนเรศวรพบกับพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกศ พระองค์ได้เสด็จไปถึงป่าโมกอีก ดังข้อความในพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า

“ในเวลาเมื่อกำลังรวบรวมไพร่พลจัดกองทัพอยู่นั้นได้ข่าวลงมาถึงสมเด็จพระนเรศวรว่า มีพวกกองอาสาเมืองเชียงใหม่ยกลงมาเที่ยวไล่จับคนจนถึง บ้านป่าโมก อีกทางหนึ่ง พอได้ทรงทราบก็รีบเสด็จโดยกระบวนเรือเร็วไปกับสมเด็จพระเอกาทศรถ และข้าราชการที่รักษาพระองค์ในทันใดนั้น พอเสด็จไปถึงตำบลป่าโมกน้อย ก็พบกองทัพสระเรนันสุ ซึ่งพระเจ้าเชียงใหม่ให้คุมพล 5,000 ยกลงมาเที่ยวรังแกราษฎรทางเมืองวิเศษชัยชาญ...”

พระราชพงศาวดารตอนนี้ได้กล่าวถึงป่าโมกว่า “บ้านป่าโมก” บ้าง “ตำบลป่าโมกน้อย” บ้าง บางแห่งยังใช้ว่า “ป่าโมกน้อย” ก็มี

ต่อมา พ.ศ. 2130 เมื่อคราวพระเจ้าหงสาวดีล้อมกรุง ฯ พระราชพงศาวดารได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“...เมื่อเดือน 7 ขึ้น 1 ค่ำ ให้เอาปืนขนาดใหญ่ลงในเรือสำเภารั้งตามขึ้นไปหลายลำ พอเตรียมพร้อมเสร็จ ถึงวันขึ้น 8 ค่ำ ก็ให้เอาปืนใหญ่ระดมยิงค่ายหลวงพระเจ้าหงสาวดี ถูกผู้คนข้างมัลลมาตย พระเจ้าหงสาวดีทนอยู่ไม่ได้ก็ต้องรีบถอยทัพหลวงกลับขึ้นไปตั้งอยู่ ป่าโมก เมื่อกองทัพหงสาวดีถอยกลับไปครั้งนั้น สมเด็จพระนเรศวรรับสั่งให้กองทัพยกติดตามตีข้าศึกไปจนทะเลหาราชทางหนึ่ง ส่วนสมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จโดยกระบวนทัพเรือ ตามตีกองทัพหลวงของพระเจ้าหงสาวดีขึ้นไปจนถึง ป่าโมก อีกทางหนึ่ง”

สำหรับตอนนี้ พระราชพงศาวดารบางเล่มใช้ปากโมกใหญ่ แทนที่จะใช้ป่าโมก

พ.ศ. 2135 คราวสมเด็จพระนเรศวรชนช้าง พระราชพงศาวดารก็ได้กล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวร เสด็จประทับแรมที่พลับพลาชัยปากโมก และทรงพระสุบินนิมิต ณ ที่นั้น ตามข้อความในพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า

“...เคลื่อนกระบวนพยุหยาตราโดยชลมารค ถึงประทับขนานหน้าพลับพลาชัยปากโมก เพลาชายแล้วสองนาฬิกา 4 บาท เสด็จจัดทัพประทับแรมอยู่ ณ ที่นั้น กำหนด 11 ทุ่ม 3 บาท ทัพหลวงจะเสด็จพระราชดำเนินเมื่อเพลา 10 ทุ่ม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระสุบินนิมิตว่า น้ำนองท่วมปามาฝ่ายประจิมทิศ เสด็จลุยชลธิ์เที่ยวไปพบมหากุมภีร์ตัวใหญ่ได้ สัปรุยุทธยุทธนาการ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประหารกุมภีร์ตาย ประทมนต์ ขณะนั้นตรัสให้โหรทนาย โหรอธิบดีทูลทำนายว่าศึกครั้งนี้ใหญ่หลวง จะได้ถึงซึ่งยุทธหัตถี แต่ทว่าพระองค์จะมีชัย จะลุยไล่ประหารปัจจามิตรข้าศึก ดุจพระสุบินว่าเที่ยวลุยกระแสน้ำจะนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงฟังดีพระทัยนัก...”

เหตุการณ์ตอนนี้เกิดขึ้นที่ป่าโมกนั่นเอง และสมเด็จพระนเรศวรก็ทรงมีชัยในการชนช้างครั้งนั้น ตามที่พระองค์ทรงพระสุบินนิมิต

พ.ศ. 2147 อันเป็นสงครามครั้งที่สุดของสมเด็จพระนเรศวร พระองค์ยกทัพจะไปตีกรุงอังวะ แต่ได้เสด็จสวรรคตเสียที่เมืองหางก่อนที่จะถึงเมืองอังวะ ครั้งนี้พระองค์ได้เสด็จเข้าตระพองพลที่ตำหนักป่าโมกด้วย ดังปรากฏในพงศาวดารตอนหนึ่งว่า

“...ก็มีพระราชโองการตรัสให้แต่งพระตำหนักในตำบลป่าโมก ครั้นเสด็จก็เสร็จด้วยพระชลวิมานมาโดยตรงทางชลมารก เสด็จเข้าตระพองพลใน ตำหนักป่าโมก นั้นพระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ก็เสด็จพยุหยาตราจากตำบลป่าโมก เสด็จโดยชลมารคขึ้นเหยียบชัยภูมิตำบลเอกราช ให้ขุนแผนสะท้านฟันไม้ข่มนามโดยการพระราชพิธีชัยสงครามเสร็จ...”

สำหรับตำบลเอกราชนั้นปัจจุบันก็อยู่ในท้องที่อำเภอป่าโมก ต่อมาในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ พระองค์ได้ทำพระราชพิธีสงครามภิเชก แห่เสด็จจากป่าโมกประเทศพระนคร ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า

“...จึงมีพระราชกำหนดลงมาแก่ท้าวพระยาอยู่รั้งพระนครให้แต่งพระตำหนักตำบลป่าโมก ครั้นเสร็จก็เสด็จโดยชลมารคคล้องมายังพระตำหนักในป่าโมก ครั้นเสร็จก็เสด็จโดยชลมารคคล้องมายังพระตำหนักในป่าโมกนั้น พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถอิศวรบรมนาถพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราชโองการตรัสสั่งแก่พระเจ้าธรรมราชาธิบดีให้ตกแต่งการประดับประดาพระราชวังหลวง และตั้งราชวัตรแดรงทั้งสองตราข้างชลมารค แต่พระตำหนักป่าโมกเท่าถึงพระราชวังหลวงและให้ท้าวพระยาทั้งหลายตรวจจัดเรือแห่แห่นทั้งปวงสรรพเสร็จ...”

ต่อมา พ.ศ. 2269 ในแผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 9 (พระเจ้าท้ายสระ) พระองค์ได้เสด็จมาควบคุมการชลอพระพุทธรูปไสยาสน์ วัดป่าโมก (รายละเอียดต่าง ๆ จะได้กล่าวถึงในเรื่องพระพุทธรูปไสยาสน์วัดป่าโมก)

ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 (พระบรมโกศ) ตอนต้นแผ่นดินของพระองค์นั้น พระองค์ได้ทำสงครามกับเจ้าฟ้าอภัยปราชัยหลายครั้ง เจ้าฟ้าอภัยกับเจ้าฟ้าปรเมศรจึงหนีไปทางป่าโมก ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า

“...ฝ่ายพระราชบุตรทั้งสองพระองค์ คือ เจ้าฟ้าอภัยและเจ้าฟ้าปรเมศร เห็นพลทหารปราชัยเป็นหลายครั้งก็สะดุ้งตกพระทัยกลัว ให้เอาพระราชทรัพย์ต่าง ๆ เป็นอันมากลงเรือพระที่นั่งลำเดียวกันก็หนีไปในราตรีกาลโดยทางป่าโมก ฝ่ายทั้งหลายนั้นไม่เต็มใจจะไปด้วย โดดน้ำหนีเสียกลางทาง ครึ่งถึงบ้านเลน จึงเสด็จขึ้นจากเรือพระที่นั่งหนีไปทางบก จวนรุ่งขึ้นเข้าเฝ้าอยู่ในป่าอ้อ ป่าพงแขมอันรกใกล้บ้านเอกราช...”

สำหรับบ้านเอกราชปัจจุบันก็เป็นตำบลเอกราชอยู่ในท้องที่อำเภอป่าโมก และบ้านเลนก็อยู่ในท้องที่ตำบลโผงเผงอำเภอป่าโมกเช่นกัน

และในแผ่นดินสมเด็จพระบรมโกศอีกเช่นกัน พระองค์ได้เสด็จมาฉลองวัดป่าโมก เมื่อ พ.ศ. 2277 (ซึ่งมีรายละเอียดอยู่ในเรื่องพระพุทธรูปไสยาสน์วัดป่าโมกแล้ว)

ในราว พ.ศ. 2439 สมัยที่แบ่งการปกครองของจังหวัดอ่างทอง เป็นอำเภอ นั้น ป่าโมกขึ้นกับอำเภอเมืองอ่างทอง

ต่อมา พ.ศ. 2445 จึงได้ตั้งอำเภอป่าโมกขึ้นโดยแยกไปจากอำเภอเมืองอ่างทอง จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

ปัจจุบันนี้อำเภอป่าโมก มีที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และมีตลาดย่านการค้าอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา (ฝั่งตรงข้ามกับที่ว่าการอำเภอ) การเดินทางจากตัวจังหวัดอ่างทองไปยังอำเภอป่าโมกนั้น จะมีถนนสายอ่างทอง - อยุธยา ผ่านที่ว่าการอำเภอป่าโมก ระยะทางจากอ่างทองถึงป่าโมก 12 กิโลเมตร และถ้าจะเดินทางไปยังอยุธยาหรือกรุงเทพฯ ก็นับว่าสะดวกมากตามถนนสายอ่างทอง - อยุธยา - กรุงเทพฯ ฯ

และปัจจุบันนี้อำเภอป่าโมกแบ่งการปกครองออกเป็น 8 ตำบลด้วยกัน ซึ่งมีชื่อต่าง ๆ กัน คือ ป่าโมก บางปลากด โรงช้าง สายทอง บางเสด็จ โผงเผง เอกราช และนรสิงห์

ชื่อตำบลในท้องที่อำเภอป่าโมก ที่มีประวัติความเป็นมาพอจะมีหลักฐานปรากฏ และจากคำเล่า ๆ กันมามีดังนี้

เอกราช

เป็นชื่อตำบลที่น่าจะเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ในกรุงศรีอยุธยาบ้างเป็นแน่ แต่ก็ไม่หลักฐานการตั้งชื่อตำบลนี้มีแต่ว่าในพระราชพงศาวดารได้กล่าวถึงชื่อตำบลนี้ถึง 2 ครั้ง คือ ตอนที่สมเด็จพระนเรศวรจะยกทัพไปตีเมืองอังวะ ได้เสด็จโดยชลมารคขึ้นเหยียบชัยภูมิตำบลเอกราชนี้และเจ้าฟ้าอภัยกับเจ้าฟ้าปรเมศรได้หนีไปซ่อนตัวอยู่ใกล้บ้านเอกราชในแผ่นดินสมเด็จพระบรมโกศ

นรสิงห์

ชื่อของตำบลนรสิงห์นี้ สันนิษฐานว่า คงจะเป็นชาติภูมิของพันท้ายนรสิงห์ ซึ่งเป็นนายท้ายเรือของพระพุทธรเจ้าเสือ แม้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพก็ได้ตรัสยืนยันว่า “ตำบลนี้เป็นบ้านเกิดของพันท้ายนรสิงห์” ส่วนแต่เดิมหมู่บ้านนี้จะชื่ออะไรไม่มีใครทราบ และเข้าใจว่าคงจะตั้งชื่อใหม่หรือเปลี่ยนชื่อใหม่ตามชื่อของพันท้ายนรสิงห์ก็ได้

ตามพระราชพงศาวดารที่ได้กล่าวว่าพระพุทธรเจ้าเสือได้เสด็จไปชกมวยกับราษฎรในงานฉลองพระอารามแห่งหนึ่งที่ตำบลตลาดกรวด (บางแห่งเรียกตลาดกรวด) แขวงเมืองวิเศษชัยชาญนั้น เล่ากันว่าคู่ชกของพระองค์ คือ “นายสิงห์” นี้เอง และการชกครั้งนั้นเองที่สบพระราชอัธยาศัยของพระพุทธรเจ้าเสือเป็นอันมาก เนื่องจากทอดพระเนตรเห็นฝีมือของนายสิงห์ว่า เป็นคนทรหดอดทนสมเป็นชายชาติวีรโดยแท้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ขุม

เลี้ยงนายสิงห์และให้เข้ามารับราชการอยู่ใกล้ชิดพระองค์ในกรุงศรีอยุธยาแล้วประทานนามใหม่ ว่า “นรสิงห์” แปลว่า “คนปาลสิงห์นักรบผู้มหาโยธิน” และได้โปรดให้นรสิงห์มีตำแหน่งหน้าที่ ถือท้ายเรือพระที่นั่ง จึงได้เรียกกันว่า “พันท้ายนรสิงห์” และพันท้ายนรสิงห์ก็จบชีวิตของตนลง จากตำแหน่งหน้าที่พันท้ายนั่นเอง แต่ก็จบชีวิตด้วยความกล้าหาญและซื่อสัตย์เป็นเลิศ

ดังนั้นชื่อตำบลนรสิงห์อาจจะตั้งขึ้นเพื่อเทอดเกียรติของพันท้ายนรสิงห์ในอดีตก็ได้ และในตำบลนี้ยังมีวัดร้างวัดหนึ่งชื่อว่า “วัดนรสิงห์อีกด้วย

บางเสด็จ

ชื่อตำบลบางเสด็จนี้ก็น่าจะเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ได้เสด็จมาอะไรทำนอง นั้น แต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารเลย

โผงเผง

ชื่อตำบลนี้ทำไมจึงชื่อนี้ไม่มีหลักฐานปรากฏ แต่พระราชพงศาวดารได้กล่าวถึงชื่อนี้ เป็นครั้งแรก ในคราวที่พม่ายกทัพมาประชิดกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ คือ พม่าได้ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาแถวบางโผงเผง

หมู่บ้านทำกลอง

การทำกลองเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่เกิดจากความชำนาญเฉพาะตัว แต่ก็สามารถ ถ่ายทอดไปสู่ผู้ใกล้ชิดได้ เมื่อมีการถ่ายทอดเรียนรู้ โดยการสร้างกลองที่เป็นทั้งเครื่องดนตรี มีความงดงามประณีตอยู่ในงานเดียวกัน จึงมีการร่วมกันทำกันเป็นหมู่คณะในบริเวณบ้านใกล้เคียงนั้นเอง “ย่านทำกลอง” ซึ่งหมายถึงบริเวณที่มีการผลิตกลองเป็นจำนวนมาก นั้นเอง “ย่านทำกลอง” แหล่งใหญ่ที่สุดในขณะนี้ อยู่ที่บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ชาวบ้านที่นี่ทำกลองกันทั้งหมู่บ้าน ทำกลองหลายชนิดและหลาย ขนาด เป็นแหล่งผลิตสินค้าที่ระลึกและเครื่องดนตรีชิ้นเยี่ยมทั้งดนตรีเสาชะแสงหา การผลิตกลองส่วนใหญ่ เป็นกลองที่มีการสั่งเข้ามาและสามารถขายได้สะดวก เช่น กลองยาว กลองทัด กลองแขก กลองที่ระลึกขนาดเล็กๆ ส่วนกลองที่ใช้ในเครื่องดนตรีของภาคต่างๆ มีการทำบ้างเพียงเล็กน้อย ซึ่งจะมีผู้สั่งทำเป็นพิเศษเท่านั้นหมู่บ้านทำกลองที่ตำบลเอกราช อยู่ไม่ไกลจากตัวอำเภอป่าโมกเท่าใดนัก ภายในท้องทุ่งริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาปากตะวันตก จากตัวตลาดป่าโมกและวัดพระนอนป่าโมกวรวิหาร การเดินทางสู่หมู่บ้านทำกลองต้องเข้าไป ตามถนนลูกรัง ผ่านประตูระบายน้ำคลองปลากด และวัดโบสถ์วรดิตถ์ ลึกเข้าไปด้านใน มี บ้านเรือนไทยบ้าง เรือนไม้ธรรมดาบ้างกลางเก่ากลางใหม่รวมกันอยู่เป็นกลุ่มสลับกับไม้ใหญ่ ร่มครึ้ม ที่หน้าลานบ้านและใต้ถุนบ้าน มีกองไม้ถูกตัดเป็นท่อนเพื่อใช้ในการผลิตกลอง ทั้ง ขนาดเล็กและขนาดใหญ่ละลานตาไปหมดแทบทุกหลังคาเรือนเป็นเช่นนี้ทั้งหมู่บ้านจังหวัด

อ่างทอง อยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่งชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพหลักทางการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนาเมื่อว่างงานมาแล้วชาวอ่างทอง ซึ่งได้ชื่อว่า เป็นศิลปินโดยสายเลือด ใช้เวลาว่างจากงานออกแสดงมหรสพต่างๆ เช่น ลิเก เป็นต้น

คณะลิเกที่โด่งดังในปัจจุบัน มักมีต้นกำเนิดมาจาก จังหวัดอ่างทองเสมอ โดยเฉพาะอำเภอบ้านแพรก ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งผลิตลิเกที่มีเลือดเนื้อจากท้องทุ่งนาบ้านนาแล้ว

ด้วยสาเหตุที่มีคณะลิเกจำนวนมากในจังหวัดอ่างทองโดยเฉพาะในอำเภอบ้านแพรกนี้เอง ทำให้มีการริเริ่มผลิตกลองกันในพื้นที่แห่งนี้ เครื่องดนตรีประกอบการเล่นของลิเก คือ วงปี่พาทย์ การผลิตกลองที่บ้านแพรกจึงเริ่มต้นมาจากการทำกลองทัด เพื่อใช้ในวงลิเกนั่นเอง

จากคำบอกเล่าประวัติการเริ่มทำกลองของชาวบ้านปากน้ำเล่ากันว่า เกิดจากบุคคลผู้หนึ่ง ชื่อนายเพิ่ม ภูประดิษฐ์ ซึ่งเป็นนายวงปี่พาทย์ เมื่อราว 50 ปีมาแล้ว เริ่มทำกลองทัดก่อนเป็นอันดับแรก แล้วจึงทำกลองชนิดอื่นๆ บ้าง เช่น กลองแขก กลองยาว และมีการจ้างชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงมาช่วยตัดไม้ ถากไม้ ขุดเจาะ กลึงตัวกลอง แต่ไม่ได้เผยแพร่วิชาการทำกลองนี้ให้แก่ผู้ใด

จึงมีการลอกเลียนแบบที่เรียกว่า “ครูพักลักจำ” เมื่อฝึกฝีมือจนชำนาญแล้วลูกจ้างหลาย ๆ คนจึงแยกตัวเองออกไปประกอบอาชีพผลิตกลองชนิดต่างๆ ขายโดยที่ยังมีความผูกพันกับวงลิเกและลูกค้าจากเวียงนครเกษม ความชำนาญในการทำกลองจึงเพิ่มขึ้น และสามารถส่งไปจำหน่ายได้แพร่หลายมากขึ้น

เป็นเวลานานทีเดียว ที่ชาวบ้านปากน้ำสืบทอดวิธีการผลิตกลองมาจนถึงปัจจุบัน กลองไทยจำนวนมากที่ใช้กันอยู่ในขณะนี้ มีแหล่งผลิตมาจากท้องทุ่งในอำเภอบ้านแพรกแทบทั้งสิ้น นอกจากจะทำกลองเพื่อใช้เป็นเครื่องดนตรีแล้ว ยังผลิตเป็นของที่ระลึก เป็นงานศิลปหัตถกรรมชนิดหนึ่งของชาวบ้านแห่งตำบลเอกราชด้วย

รายนามเจ้าของผู้ทำกลองหม้อบ้านเอกราช

1. นางทองลั่น หยดย้อย อายุ 60 ปี เกิด พ.ศ. 2485 อยู่บ้านเลขที่ 63/2 หมู่ 6 ตำบลเอกราช อ.ป่าโมก จ.อ่างทอง ชนิดกลองที่ทำ คือ ทำกลองทุกชนิด และทำตามคำสั่งของลูกค้า

2. นางล่อง เกตุแจ่ม อายุ 46 ปี เกิดวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2500 อยู่บ้านเลขที่ 46 หมู่ 6 ตำบลเอกราช อ.ป่าโมก จ.อ่างทอง บิดานายวงศ์ เกตุแจ่ม มารดาชื่อนางมา เกตุแจ่ม ชนิดกลองที่ทำ คือ ทำกลองทุกชนิด และทำตามคำสั่งของลูกค้า

3. นางบำรุง ทับทิมใหญ่ อายุ 46 ปี เกิดวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2500 อยู่บ้านเลขที่ 70/1 หมู่ 6 ตำบลเอกราช อ.ป่าโมก จ.อ่างทอง บิดาชื่อ นายชุม มารดาชื่อนางคอบ มีบุตร 2 คน คือ นายรต อุ่นอารมย์ และนางสาวสายชล อุ่นอารมย์ คู่สมรสชื่อนายวิเชียร อุ่นอารมย์ (พิการ) ไม่สามารถผลิตกลองได้ เริ่มทำกลองเมื่อ พ.ศ. 2520 ชนิดกลองที่ทำ คือ กลองยาวใหญ่ กลองร่ำวง กลองยาวเล็ก กลองตุ๊ก (สัมภาระณ์ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2545)

4. นายสนั่น สีเทียนสุข อายุ 38 ปี เกิดวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2507 อยู่บ้านเลขที่ 55/2 หมู่ 6 ตำบลเอกราช อ.ป่าโมก จ.อ่างทอง บิดาชื่อ นายเจ็ก สีเทียนสุข มารดาชื่อนางแคล้ว สีเทียนสุข สมรสกับ นางคิ่ง สีเทียนสุข มีบุตร 2 คน คือ นางสาวสาวิตรี สีเทียนสุข และเด็กหญิงสุพรรณิ สีเทียนสุข เริ่มทำกลองขาย เมื่อ พ.ศ. 2535 ชนิดกลองที่ทำ คือ กลองยาวใหญ่ กลองทัดหรือกลองเพล กลองโพน กลองตะโพน กลองแขก กลองร่ำวง (สัมภาระณ์เมื่อ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2545)

5. นางซัชชาติ คงมัน เจ้าของร้าน สยามกลองยาว อายุ 45 ปี เกิดวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2500 อยู่บ้านเลขที่ 60/1 ตำบลเอกราช อ.ป่าโมก จ.อ่างทอง บิดาชื่อ นายกิม ทรรศย์ มารดาชื่อนางทองอยู่ ทรรศย์ ปู่ชื่อนายเต่า ทรรศย์ ตาชื่อ นายสง พวงกุหลาบ ย่าชื่อ นางทอง ทรรศย์ ยายชื่อ นางยิ้ม เรียนชอบ มีบุตรจำนวน 1 คน เด็กชายจักรชัย ทรรศย์ ชนิดกลองที่ทำ คือ กลองโหว่ กลองยาวเล็ก กลองสองหน้า กลองโพน กลองยาวใหญ่ (สัมภาระณ์เมื่อ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2545)

6. นายบรรพต เจริญสันต์ อายุ 38 ปี เกิดวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2502 อยู่บ้านเลขที่ 34/1 ตำบลเอกราช อ.ป่าโมก จ.อ่างทอง บิดาชื่อ นายแมน เจริญสันต์ มารดาชื่อนางทองปลิว เจริญสันต์ คู่สมรสชื่อนางเจริญ เจริญสันต์ ไม่มีบุตร ชนิดกลองที่ทำ คือ กลองยาวใหญ่ กลองแดง กลองยาวเล็ก กลองทุกชนิดที่ลูกค้าสั่งทำ (สัมภาระณ์เมื่อ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2545)

7. นายสำรวย สระน้อย อายุ 37 ปี อยู่บ้านเลขที่ 55/1 ตำบลเอกราช อ.ป่าโมก จ.อ่างทอง บิดาชื่อ นายทองหล่อ สระน้อย มารดาชื่อนางสมควร สระน้อย มีบุตร 2 คน

ทำกลองขายเมื่อ พ.ศ. 2520 ชนิดกลองที่ทำ คือ กลองยาวใหญ่ กลองยาวเล็ก กลองทัด (สัมภาษณ์เมื่อ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2545)

8. นางสาวใจ โพธิ์ปิ่น อายุ 37 ปี เกิดวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2508 อยู่บ้านเลขที่ 17 ตำบลเอกราช อ.ป่าโมก จ.อ่างทอง บิดาชื่อนายสวิง มารดา ชื่อ นางเจือ ปัจจุบันเป็นหม้าย เริ่มทำกลองขายเมื่อ พ.ศ. 2515 ชนิดกลองที่ทำ คือ กลองยาวเล็ก กลองแขก กลองโตน กลองแดง กลองรำมะนา ที่ใช้ในคณะลำตัด

9. นางสาววรรณ โพธิ์ปิ่น อายุ 47 ปี เกิดเมื่อวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2499 อยู่บ้านเลขที่ 17/2 ตำบลเอกราช อ.ป่าโมก จ.อ่างทอง ชนิดกลองที่ทำ กลองยาวใหญ่ ตะโพน กลองตุ๊ก กลองร่ำวง

วิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากความประวัติดีเป็นมาของการทำกลอง

จากการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา วิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา ที่มาที่ไปของการเกิดขึ้นของหมู่บ้าน โดยมีระยะของการเริ่มต้น นำไปสู่พัฒนาการของการผลิต จนเป็นที่ยอมรับ และถือได้ว่าเป็นชุมชนแห่งการทำกลอง มีพื้นที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ดังจะกล่าวต่อไปนี้

1. ยุคแรก โดยคุณตาเพิ่ม ภูประดิษฐ์ เป็นผู้ให้กำเนิดการทำกลอง

จากการสัมภาษณ์ และสืบค้นจากเอกสาร ผู้วิจัยได้พบว่า การทำกลองของหมู่บ้านแห่งนี้ ได้เริ่มทำขึ้นเมื่อ คุณตาเพิ่ม ภูประดิษฐ์ (ปัจจุบันถึงแก่กรรม) ซึ่งมีวงปี่พาทย์เริ่มผลิตกลองขึ้นใช้เอง และทำการถ่ายทอดให้ลูกหลานทำจนชำนาญ มีการพัฒนาฝีมือการทำกลองขึ้นจนเป็นรู้จักและแพร่ขยายไปยังจังหวัดต่าง ๆ โดยตระกูลภูประดิษฐ์ยังคงสืบทอดการทำกลองอยู่จนถึงปัจจุบัน

2. ยุคพัฒนาการ โดยกำนันหงษ์ฟ้า หดย้อย (พ.ศ. 2520)

ชาวหมู่บ้านทำกลองส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลการทำกลองมาจาก กำนันหงษ์ฟ้า หดย้อย ซึ่งปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว โดยกำนันหงษ์ฟ้าเป็นคนทำกลองที่มีพื้นฐานมาจากการแสดงลิเกและเชี่ยวชาญในเครื่องดนตรีไทยชนิดเครื่องตีเป็นอย่างมาก การทำกลองเป็นสิ่งที่ฝึกฝนและเรียนรู้มาจากสถานที่ต่างๆทั่วประเทศที่ได้ตระเวนไปแสดงลิเกมาแล้ว แล้วนำมาปรับปรุงดัดแปลงจากการทำกลองในสมัยก่อนที่ต้องใช้แรงงานคนมาใช้เป็นเครื่องจักรกลผลิตกลองได้เป็นจำนวนมากและมีคุณภาพดีอีกด้วย

กำนันหงษ์ฟ้าเป็นผู้เมตตาไม่ปิดบังความรู้ ได้รับเชิญเป็นวิทยากรแนะนำอาชีพการทำกลองให้กับชาวบ้าน และบรรยายพิเศษตามสถานที่ต่าง ๆ ตลอดจนสาธิตการทำกลองทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น สาธิตการทำกลองให้กับจังหวัดอ่างทองทุกครั้งที่มีงานของจังหวัด ร่วมสาธิตและจำหน่ายกลองในงานมหกรรมพื้นบ้าน สาธิตการทำกลองที่ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สวนอัมพร สวนสยาม และสวนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และมอบให้อธิบดีนายกรัฐมนตรียพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

กำนันหงษ์ฟ้า หดย้อย เป็นผู้มีผลงานด้านการประดิษฐ์กลองที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ จึงได้รับเกียรติคุณต่าง ๆ ดังนี้

พ.ศ. 2511 ได้รับรางวัลจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม

พ.ศ. 2526 ได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดผลิตภัณฑ์ด้านศิลปาชีพ

พ.ศ. 2533 ได้รับการประกาศเกียรติคุณจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นผู้ที่มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการช่างฝีมือ (ทำกลอง)

พ.ศ. 2537 ได้รับคัดเลือกให้เดินทางไปสาธิตและเผยแพร่ผลงานของสถาบัน สมิโซเนีย กรุงวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา

ดังนั้นจึงวิเคราะห์มูลเหตุที่สำคัญในข้อนี้ได้ว่า กำนันหงส์ฟ้า หยดย้อย หรือ นายหงส์ฟ้า หยดย้อย มีความสำคัญอย่างยิ่งในความเจริญทางวัฒนธรรมกลองของหมู่บ้าน ปากน้ำ แห่งนี้

3. ยุคยั่งยืน

หลังจากที่กำนันหงส์ฟ้า ได้เสียชีวิต การดำเนินกิจกรรมของการทำกลองยังคงปฏิบัติต่อเนื่องกันไป จากการสัมภาษณ์ และสังเกตกิจกรรมต่าง ๆ ปรากฏว่าผู้ที่ทำกลองชาวบ้านปากน้ำส่วนใหญ่มักจะเป็นญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้านที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเช่นเดียวกับการเกี่ยวดองเป็นเครือญาติของชาวบ้านในหมู่บ้านสังคมชนบททั่วไป การทำกลองเป็นงานศิลปหัตถกรรมในครัวเรือน จึงเป็นอุตสาหกรรมเล็ก ๆ ที่มีการจ้างแรงงานรับจ้างทำ แต่ส่วนใหญ่แล้ว ผู้ที่ทำกลองมักจะเป็นคนในครัวเรือนคือ พ่อ แม่ ลูก หรือญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด แบ่งหน้าที่ในการทำกลองตามกำลัง เป็นการช่วยกันทำงานภายในครอบครัวไม่ต้องจ้างคนอื่นหรือถ้าหากเป็นผู้ผลิตกลองรายใหญ่ ถึงขนาดเป็นอุตสาหกรรม เล็ก ๆ แรงงานภายในครอบครัวไม่พอ ก็ต้องจ้างคนในหมู่บ้านมาช่วยกันทำ โดยกำหนดค่าแรงเป็นชิ้นของงาน เช่น การขุดกลองยาว ราคาประมาณ 40 บาทต่อ 1 ลูก กลองทัดหรือกลองเพล หน้า 30 นิ้ว ราคา 500 บาทต่อ 1 ลูก (นางทองลั่นหยดย้อย ให้สัมภาษณ์เมื่อ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2545)

นอกจากนี้ ยังมีโครงการรวมกลุ่มสหกรณ์ทำกลองโดยมีสมาชิกชาวบ้านปากน้ำร่วมกันประมาณ 60 ครัวเรือน ทำเป็นอาชีพหลักนอกเหนือจากการทำนาและเลี้ยงสัตว์ซึ่งเป็นอาชีพแต่ดั้งเดิม การทำกลองนับว่าเป็นอาชีพที่เชิดหน้าชูตาอีกอย่างหนึ่งของจังหวัดอ่างทอง ดังปรากฏอยู่ในคำขวัญของจังหวัดอ่างทองที่ว่า “พระนอนองค์ใหญ่ วีรไทยใจกล้า ตุ๊กตาชาววัง โด่งดังจักสาน ถิ่นฐานทำกลอง”

ตอนที่ 2 ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมกลอง

ตอนที่ 2 ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม เพื่อแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบทางวัฒนธรรม และภาพรวมของวัฒนธรรม ในหมู่บ้านท่ากลอง โดยใช้ ทฤษฎีศาสตราจารย์ ประเวศ วะสี ที่กล่าวถึงสังคมที่มีความเข้มแข็ง ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 8 ประการ ดังนี้

1. มีความหลากหลาย กระจายอำนาจ จึงส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย
2. กระจายรายได้ และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น
4. ความเป็นบูรณาการ
5. สร้างความบรรสานสอดคล้อง (Harmony) และความสมดุลยั่งยืน
6. มีการพัฒนาจิตใจ และจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง
7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม
8. การผดุงศีลธรรมของสังคม

ซึ่งท่านได้ให้คำอธิบายไว้ดังต่อไปนี้

1. มีความหลากหลาย กระจายอำนาจ จึงส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย

วัฒนธรรมที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมแต่ละแ่งต่างกันทำให้วัฒนธรรมนั้นแตกต่างกันไปตามธรรมชาติและสภาพที่เป็นอยู่ ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในถิ่นนั้น ๆ หมู่บ้านท่ากลองเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม กล่าวคือ เดิมหมู่บ้านปากน้ำ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพการเกษตรกรรม เช่น การทำนา การค้าขาย เช่นเดียวกับชุมชนอื่นในละแวกใกล้เคียง นอกจากอาชีพดังกล่าว ชาวหมู่บ้านท่ากลองยังได้ทำกลองขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษนำมาเป็นอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ให้กับตนเอง จนกระทั่งเติบโตเป็นอาชีพที่ได้รับความนิยมนอกเหนือจากการเกษตรกรรม ซึ่งแตกต่างจากชุมชนอื่น จนทำให้ชุมชนหมู่บ้านปากน้ำได้ชื่อว่าเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงในด้านการทำกลอง

สำหรับหมู่บ้านท่ากลองมีลักษณะหลากหลายในด้านของการผลิตกลอง ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลแล้ว ปรากฏว่า มีการชนิดกลองมีจำนวนหลากหลายชนิด เช่น กลองยาว กลองเพลหรือทัด กลองโพน กลองตะโพน กลองรำมะนา กลองแขก กลองตุ๊ก กลองทอม กลองร่ำว กลองปองแป้ง และกลองที่ระลึกลต่าง ๆ นอกจากนี้ยังทำกลองตามคำสั่งของลูกค้าด้วย สำหรับหัวข้อที่ 1 นี้ ผู้วิจัยได้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งเสริมความหลากหลาย ความเป็นตัวของตัวเองทางวัฒนธรรม ซึ่งแบ่งเป็นข้อ ๆ เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ ดังนี้

1.1 การเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม

ผู้ทำกลองมีความเป็นตัวเองทางวัฒนธรรม ซึ่งเห็นได้จากการการมีเอกลักษณ์ของการทำที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา ในแต่ละร้านที่ผลิตกลองออกมาจำหน่ายจึงนำกลอง

แปลกใหม่จากต่างประเทศอื่น ๆ เข้ามาผลิตด้วย เช่น กลองจากประเทศอินโดนีเซีย กลองประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น

1.2 การส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย

จากการสัมภาษณ์ระหว่าง วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2545 ถึง 20 ธันวาคม พ.ศ. 2545 ปรากฏในด้านการส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย คือการไปเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการแสดงออกอย่างนี้เป็นการใช้สิทธิเสรีภาพทางการเมือง ที่ชัดเจน

ด้วยเหตุนี้หมู่บ้านปากน้ำจึงเป็นชุมชนที่มีลักษณะของการรวมกลุ่มกันทางวัฒนธรรม เนื่องจากมีความผูกพันทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงให้คนในสังคมมีความผูกพันซึ่งกันและกัน เป็นลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อการดำรงอยู่ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มกันเพื่อรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น มีการรวมกลุ่มจัดตั้งกองทุน และกองทุนหมู่บ้านของรัฐบาล เป็นต้น

2. กระจายรายได้ และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

การศึกษาประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านปากน้ำ จะเห็นว่า ชาวบ้านในชุมชนชาวหมู่บ้านท่ากลอง โดยเฉพาะในหมู่ 6 หมู่ 7 หมู่ 8 มีสิ่งที่ปฏิบัติอยู่ และถือเป็นวัฒนธรรมอาชีพ โดยส่วนใหญ่มีการกระจายรายได้โดยการแบ่งหน้าที่การผลิต พัฒนาจากสิ่งที่ชาวบ้านมีอยู่แล้ว คือ

2.1 แรงงาน หมายถึง การใช้คนในครอบครัว กล่าวคือเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว เกิดจากการว่างเว้นจากการประกอบอาชีพทำนา เลี้ยงสัตว์ ก็หันมาทำกลองแทน โดยได้รับส่วนแบ่ง ค่าจ้าง ทำให้เกิดการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และการเพิ่มรายได้ของตนเอง ตามศักยภาพที่มีอยู่

2.2 สถานที่ หมายถึง การใช้บ้านเรือนของตนเองเปลี่ยนเป็นบ้านเป็นแหล่งผลิต โดยต่อเติม ขยายบ้านให้รองรับการทำงาน ทั้งการผลิต การจำหน่าย

2.3 กรรมวิธี หมายถึง การสั่งสมความรู้ ประสบการณ์ ความชำนาญ และการสังเกตที่เกิดขึ้นจากการผลิต มีการสืบทอดโดยการไม่ปิดบังความรู้ของกันและกัน ทำให้พัฒนาวิธีการผลิตจนมีคุณภาพ

2.4 การตลาด หมายถึง การทำการตลาดของกลุ่ม ทำให้มีการประชาสัมพันธ์ไปในตัว เมื่อประชาสัมพันธ์ก็เกิดการรู้จัก เมื่อรู้จักก็ทำให้เกิดปริมาณขายที่สูงขึ้น

เมื่อพิจารณาปัจจัยทั้ง 4 ประการ ทำให้ทราบถึงการกระจายรายได้ดังที่กล่าวมา กรณีบ้านปากน้ำจึงเป็นตัวอย่างของชุมชนที่มีทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม มาดำเนินการในระบบธุรกิจชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตของตนเอง ทำให้ชุมชนมีเศรษฐกิจดี สามารถพึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น

หมู่บ้านปากน้ำเป็นชุมชนที่เก่าแก่ชุมชนหนึ่งของจังหวัดอ่างทอง มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีชื่อเสียงที่เป็นแหล่งผลิตกลองที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัด ชุมชนบ้านปากน้ำมีประวัติทางด้านการสืบทอด และพัฒนาความสามารถทางด้านการผลิตกลอง จึงจะเห็นได้ว่าการสืบทอดมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษจนถึงรุ่นลูกหลาน โดยเริ่มจากกลุ่มเล็ก จนกระทั่งต่อมาขยายไปทั้งชุมชน จนเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางไปทั่วประเทศ

ชุมชนบ้านปากน้ำ มีประวัติศาสตร์ของชุมชนที่ยาวนานมาแล้วในด้านการผลิต ในด้านดนตรีไทย และลิเก ยังพบว่าในอดีตได้มีศิลปิน นักดนตรีและลิเกที่มีความสามารถได้สร้างผลงานไว้ให้แก่ชาวบ้านปากน้ำหลายท่าน เช่น นายเพิ่ม ภูประดิษฐ์ โดยตั้งต้นจากวงปี่พาทย์มาก่อน เริ่มผลิตกลองขึ้นใช้เองและถ่ายทอดให้ลูกหลานทำจนชำนาญ จนกระทั่งนายหงส์ฟ้า หยดย้อย ซึ่งเล่นลิเก สามารถสร้างชื่อเสียงมาสู่หมู่บ้านนี้ โดยการประดิษฐ์กลองยาวใหญ่ที่สุดในโลก มีบันทึกในกินเนสส์บุ๊คด้วย จึงทำให้เป็นที่รู้จักและแพร่ขยายไปยังจังหวัดอื่น แต่ปัจจุบันผู้ให้กำเนิดกลอง และผู้ที่ทำให้กลองโด่งดังได้เสียชีวิตไปแล้ว ทั้งสองท่านเป็นผู้มีความชำนาญเชี่ยวชาญในการทำกลองที่จะผู้มีฝีมือเสมอเหมือนมิได้ ท่านยังได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาไว้ให้แก่ลูกหลานและชาวบ้าน สืบทอดการทำกลอง จนเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน นับว่าเป็นความสุขที่เกิดขึ้นจากการมีศักดิ์ศรี

ความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ที่ยาวนานและความสามารถทางการผลิตกลองของชาวบ้านปากน้ำ ดังกล่าวนี้นำให้คนทั่วไปได้รู้จัก และเกิดการยอมรับ ซึ่งทำให้ชุมชนบ้านปากน้ำเป็นชุมชนท้องถิ่นที่เห็นคุณค่าของการผลิตกลอง และสามารถนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ทำให้ชุมชนมีภูมิปัญญาเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และเมื่อเกิดความภาคภูมิใจแล้วจะทำให้คนมีความสามัคคี มีความซื่อสัตย์ ยึดมั่นและมีความคิด และการกระทำอันเป็นอุดมการณ์ร่วมกันไม่เอาเปรียบคดโกงกัน ทำให้พร้อมที่จะเผชิญสิ่งที่เข้ามาจากภายนอก ความเจริญทางด้านวัตถุ ค่านิยมสมัยใหม่ และรวมถึงปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ที่เข้ามานั้น จะไม่สามารถทำให้ชุมชนนี้ล่มสลายได้ เพราะคนในหมู่บ้านร่วมด้วยช่วยกันส่งเสริมและยึดมั่นในวัฒนธรรมกลองของตน ดังนั้น วัฒนธรรมกลองจึงเป็นส่วที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อชีวิตชาวชุมชนบ้านปากน้ำ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นรากแก้วของต้นไม้ที่คอยหล่อเลี้ยง และยึดเหนี่ยวให้กิ่งก้าน ใบ และดอก แดกแขนงเจริญงอกงามต่อไป ซึ่งเป็การส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีศักดิ์ศรีเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

4. มีความเป็นบูรณาการ

หมู่บ้านปากน้ำมีความบูรณาการโดยการนำเอาวัฒนธรรมการทำกลองมาเป็นเครื่องมือที่ทำให้คนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติด้วยกันโดยผลผลิตจากการทำกลองเป็นสิ่งที่ยอมรับในสังคม และบทบาทหน้าที่ของการทำกลองนั้นก็ส่วนร่วมกับชีวิตประจำวัน สำหรับหมู่บ้านปากน้ำในรอบหนึ่งปี ได้มีการจัดให้มีการไหว้ครูกลอง จัดว่าเป็นพิธีกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้ทำกลองมีส่วนร่วมในกิจกรรมครั้งนี้ ส่วนก่อนที่จะเริ่มทำกลองนั้น ผู้เริ่มหัดทำกลองครั้งแรกต้องประกอบพิธี “ยกครูกลอง” ในพิธีประกอบไปด้วยผู้ทำพิธี คือ ครูโชน ซึ่งเป็นชายที่สามารถท่องจำและอ่านบทสวดได้

บทบาทและความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งของวัฒนธรรมกลองที่มีต่อวิถีชีวิตของหมู่บ้านปากน้ำนั้น จะเห็นได้ว่า กลองเป็นเป็นเรื่องของคนทั้งหมดในชุมชนหรือสังคมที่ปฏิบัติร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมถึงจิตใจ ซึ่งดนตรีนั้นเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะปรุงแต่งให้สุขภาพจิตใจมีความสมบูรณ์ควบคู่ไปกับกาย สรุปได้ว่า การทำกลองมีส่วนช่วยสร้างความสัมพันธ์ด้านกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้กับชาวชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

4.1 การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลองกับคน

กลองมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกของชาวบ้านปากน้ำอย่างใกล้ชิด สามารถสร้างแรงจูงใจให้มีส่วนร่วม ดังเช่นกิจกรรมการบรรเลงดนตรีไทยในพิธีกรรมการไหว้ครู พิธีกรรมไหว้ครูกลอง พิธีกรรมในหมู่บ้าน และงานรื่นเริงประจำปีต่าง ๆ ของคนในหมู่บ้าน เช่น วงกลองยาว สามารถนำไปแห่ในงานรื่นเริงประจำปีต่าง ๆ ของคนในหมู่บ้าน ซึ่งทำให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วม และมีอารมณ์ร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ นี้ โดยมีกลองเป็นสื่อกลางทำให้เกิดการรวมกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลองกับคนในหมู่บ้าน

4.2 การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลองกับสิ่งแวดล้อม

กลองกับสิ่งแวดล้อม มีส่วนสำคัญที่จะวิเคราะห์ในเรื่องนี้ กล่าวคือ การทำกลองต้องใช้ไม้เป็นจำนวนมาก เป็นไม้ที่เป็นท่อนขนาดใหญ่ โดยเฉพาะถ้าเป็นกลองทัด ก็จะใช้ต้นไม้ที่มีอายุ 100 ปี ขึ้นไป ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างกลองกับสิ่งแวดล้อมจึงไม่สอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างเท่าที่ควร เพราะทำกลองเมื่อใด ก็จะมีการตัดต้นไม้เมื่อนั้น ดังนั้น เมื่อทำกลองก็จะทำลายธรรมชาติด้วย ในทางกลับกันถ้ามีการคิดค้นวัสดุที่ไม่ทำลายธรรมชาติก็จะทำให้ไม่ทำลายธรรมชาติด้วย

4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างกลองกับความเชื่อ

ในสังคมไทยเรื่องของความเชื่อ เป็นสิ่งที่ลึกซึ้ง ผังยึดอยู่ในวิถีชีวิตของมนุษย์กลุ่มต่าง ๆ เป็นพื้นฐานของการสร้างและรักษาวัฒนธรรมทุกระดับ ลักษณะของความเชื่อมีหลายแนวทางด้วยกัน เช่น ความเชื่อในเรื่องปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติที่ควบคุมสภาวะต่าง ๆ ทำให้เกิดมีกลางคืน กลางวัน ฝนตก แดดออก มีโรคภัยไข้เจ็บ มีคนตาย ความเชื่อ

เรื่องผีสาংเทวดา ความเชื่อเรื่องโลกอนาคต ความเชื่อเรื่องสังคมในอุดมคติ ความเชื่อเรื่องสุริยจักรวาล เป็นต้น สำหรับวัฒนธรรมกลองมีความเชื่อ หรือกฎและข้อห้าม จะต้องเรียนรู้และปฏิบัติร่วมกันเมื่อมีอาชีพทำกลอง และได้เริ่มปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย คือ ห้ามข้ามกลอง และเครื่องมือทำกลอง เพราะจะถือว่าเป็นการลบหลู่คุณิณอุปการณที่ใช้นำมาหากิน จะทำให้ไม่เป็นสิริมงคลกับตัวเอง ห้ามนำไม้จากศาลเจ้าพ่อในหมู่บ้านมาทำกลอง ห้ามนำไม้ดกน้ำมัน เช่น ไม้ตะเคียนมาทำกลอง เพราะเชื่อว่า มีวิญญาณสิงอยู่ในไม้เหล่านี้ และห้ามไม่ให้หาไม้ที่ลักษณะต้องห้าม ที่เรียกว่า “ไม้โพรง บาตรหลวม” คือ ไม้ที่มีโพรงด้านใน บาตรพระก็สามารถใส่ลงไปได้ ห้ามนำมาใช้ทำกลองโดยเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าจะทำให้กลองนั้นเป็นสิ่งอัปมงคล

5. สร้างความบรรสานสอดคล้อง (Harmony) และความสมดุลยั่งยืน

ประสบการณ์ของมนุษยชาติตั้งแต่อดีตมาได้แสดงให้เห็นว่าไม่มีสิ่งใดที่จะเชื่อมความสัมพันธ์ของมนุษย์ให้กระชับได้ดีเท่าเสียงดนตรี เพราะดนตรีเป็นสื่อแห่งจิตใจสามารถช่วยสร้างความบรรสานสอดคล้องได้ ดังเช่น กลองบ้านปากน้ำที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งระหว่างกลองกับสังคม ทั้งนี้เป็นเพราะกลองเป็นสิ่งที่ช่วยให้ความผูกพันเกิดขึ้นในทางจิตวิญญาณของชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การทำกลองย่อมเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความสอดคล้องระหว่างสังคม เศรษฐกิจ และผู้คนซึ่ง ประกอบกันขึ้นอย่างมีคุณค่า

รากฐานที่หยั่งรากลึกของหมู่บ้านปากน้ำแบบเดิม คือ การกลสิกรรม การทำนา และการเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะการทำนามีการร่วมมือการดำนา เมื่อถึงการเกี่ยวข้าวก็จะร่วมมือการเกี่ยวข้าวกันกิจกรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของชาวชนบทที่มีปัจจัยแบบรวมกลุ่มหรือรวมตัว เมื่อมีการรวมตัวกันก็ก่อให้เกิดความบรรสานสอดคล้อง (Harmony) อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนของการดำรงชีวิต เมื่อชาวบ้านปากน้ำได้เปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตจากการทำกลสิกรรม มาเป็นการทำกลอง ชาวบ้านปากน้ำยังคงรักษาปัจจัยแบบรวมส่วนเข้าไว้ด้วยกัน

ดังนั้นความเป็นบูรณาการและความมีรากลึกยาวนาน และเหนียวแน่น รวมไปถึงลักษณะผสมผสาน สอดคล้องกันระหว่างชุมชน ชาวบ้าน มีความหลากหลายแต่ไม่แยกส่วน เมื่อหลากหลายแล้วไม่แยกส่วนจึงก่อให้เกิดความสมดุล

สำหรับผู้ทำกลองหมู่บ้านปากน้ำแสดงให้เห็นถึงความบรรสานสอดคล้องเพื่อดำเนินไปสู่ความยั่งยืนแห่งความเป็นวัฒนธรรม โดยมีปัจจัยต่าง ๆ สร้างกลไกสอดคล้องซึ่งกันและกัน

6. มีการพัฒนาจิตใจ และจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่ได้ถูกกำหนดการพัฒนาให้มุ่งไปสู่การเป็นอุตสาหกรรมโดยไม่คำนึงถึงคุณค่าทางจิตใจและจิตวิญญาณ มนุษย์ปัจจุบันมีการทำงานที่เสมือนเครื่องจักรกลในทุกที่ ในขณะที่มีการใช้ระบบนายทุนเข้ามาจัดการ ยิ่งเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ยึดติดอยู่กับ

อำนาจเงินตรา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วเป็นผลมาจากการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยไม่ยึดหลักความเป็นจริงทางสังคม การเปลี่ยนแปลงค่านิยม วัฒนธรรม ความเชื่อต่าง ๆ จึงค่อย ๆ เสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัด จะเห็นได้ว่า วัดวาอาราม สถานที่สำคัญทางศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เริ่มถูกบดบัง มีการเปิด บาร์ ไนต์คลับ ออบนวด ศูนย์การค้า นับว่าจะทำให้เกิดปัญหาสังคมที่ตามมา

การพัฒนาเข้าสู่สังคมใหม่ ได้เข้าไปลดบทบาทของวัดให้เหลือเพียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น เรื่องของพิธีกรรม เรื่องของงานบุญ เรื่องของการบวชเรียน ซึ่งการพัฒนานี้เป็นพัฒนาทางวัตถุที่ให้ความทางกายเพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงคุณค่าทางจิตใจและจิตวิญญาณ ความเจริญทางวัตถุแต่เพียงอย่างเดียวทำให้เกิดผลกระทบอย่างมากต่อระบบสังคมวัฒนธรรมชนบท ทำให้เกิดการเอาวัดเอาเปรียบในสังคม การฉ้อโกง การขาดศีลธรรมของมนุษย์ เพราะฉะนั้นจึงต้องนำวัฒนธรรมมาพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณของชุมชน เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงถึงคุณค่าของความเป็นคน

ในหมู่บ้านปากน้ำเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณอันลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับการทำกลอง มีความเชื่อในสิ่งเดียวกันดังเช่นพิธีกรรมการไหว้ครูกลอง การแห่ศาลเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน ให้ความสำคัญกับเทพเจ้า ซึ่งพิธีกรรมทำให้เทพเจ้ามีความหมาย ทำให้คนมีความเชื่อถือ และยึดมั่นในสิ่งเดียวกัน เนื่องจากคนมีความรู้สึกว่ามีความเชื่อที่เหมือนกัน จึงเป็นคนกลุ่มเดียวกันจึงก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในพวกพ้อง และมีความห่วงใยซึ่งกันและกัน จึงถือว่าทั้งหมดที่ปฏิบัติกันอยู่ของชาวบ้านย่อมเป็นการช่วยพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้งทำให้คนมีคุณภาพ สามารถสร้างสรรค์ จรรโลงวัฒนธรรมกลองด้วยความเข้มแข็งต่อไป

7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม

ความเข้มแข็งของสังคมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนในชุมชนมีศีลธรรมและต้นเหตุของความเสื่อมเสียศีลธรรมอยู่ที่อำนาจในสังคมไม่ได้ดูล และความสมดุลมีองค์ประกอบคือ เศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ที่เชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกัน ถ้าวองค์ประกอบเหล่านี้เชื่อมโยงกันเป็นบูรณาการ ก็จะทำให้เกิดความสมดุลยั่งยืน สิ่งที่ทำให้เกิดความสมดุลยั่งยืนในสังคมคือวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม เพราะวัฒนธรรมนั้นมีความเป็นชุมชน ความเป็นชุมชนต้องมีการชุมชน การมีองค์การชุมชน ทำให้ชุมชนหรือสังคมเข้มแข็ง ซึ่งลักษณะของสังคมเมืองไทยในปัจจุบันนี้ได้สูญเสียรากฐานทางวัฒนธรรมของตนไปแล้ว เนื่องจากความเจริญทางเทคโนโลยี ระบบอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะวัฒนธรรมทางวัตถุและค่านิยมความคิดต่าง ๆ ที่ได้รับถ่ายทอดจากประเทศที่เราถือว่าเจริญแล้วดี ย่อมมีความสมบูรณ์และมีสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไทย ซึ่งเราได้รับมาเพื่อทดแทนสิ่งที่มียู และขณะเดียวกันก็ไม่ได้สนใจรักษาในสิ่งที่ยังคงอยู่ก็คือวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้วัฒนธรรมในสังคมเมืองเสื่อมสลาย ซึ่งก็คือการสูญเสียรากแก้วทางวัฒนธรรม ทำให้สังคมเมืองกลายเป็นสังคมที่ไม่เข้มแข็ง

สำหรับสังคมชนบทของไทยยังมีสถานภาพเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันหนึ่งในแต่ละชุมชนจะเป็นองค์กรของประชาชนที่ยังคงเป็นแหล่งสำหรับการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ และยังคงรากฐานทางวัฒนธรรมเดิมไว้ได้ ซึ่งบ้านปากน้ำก็ได้แสดงให้เห็นว่าเป็นสถาบันสังคมที่ยังรักษารากฐานทางวัฒนธรรมของตนไว้ได้ ทั้งนี้เนื่องจากมีโครงสร้างทางวัฒนธรรมชนบทจึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

7.1 ระบบการผลิต หรือระบบการทำมาหากิน

ระบบการผลิตเดิมของหมู่บ้านท่ากลองในอดีตเป็นการผลิตเพื่อยังชีพด้วยการทำนา มีการปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ไว้สำหรับการบริโภคในครัวเรือน เป็นเศรษฐกิจแห่งความพอเพียงไม่มีความเดือดร้อนใด ๆ

7.2 ระบบการอยู่ร่วมกัน

ระบบครอบครัวในบ้านปากน้ำ เป็นระบบครอบครัวขยาย ลูกที่แต่งงานมีครอบครัวแล้วส่วนใหญ่มัคงอาศัยอยู่กับพ่อแม่ หรือแยกไปสร้างบ้านเรือนหลังใหม่อยู่ในบริเวณเดียวกัน ดังนั้นการมีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติทำให้สมาชิกเกิดความสนใจในชีวิตความเป็นอยู่ซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเกิด แก่ เจ็บ ตาย รวมถึงการประกอบอาชีพและการให้การศึกษา เป็นต้น

บ้านหงส์ฟ้า เป็นตัวอย่างหนึ่งโดยมีการดำเนินชีวิตที่ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันแบบระบบเครือญาติ เป็นครอบครัวใหญ่ที่ประกอบด้วยสมาชิกหลายวัย จึงต้องมีการจัดระบบงานและความรับผิดชอบให้แก่สมาชิกในครอบครัวตามวัย นอกจากนี้มีการถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านการทำกลองให้แก่เครือญาติและสมาชิกในครอบครัวตามวัย รวมถึงมีการสร้างความสัมพันธ์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกับเพื่อนบ้านอื่น ดังจะเห็นได้จากการเฉลี่ยการผลิตให้กันและกัน การเข้าร่วมพิธีกรรมกับเพื่อนบ้าน เช่น พิธีแห่ศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน การไหว้ครูกลอง และประเพณีประจำปีต่าง ๆ การเข้าร่วมกิจกรรมสังคมโดยการเป็นคณะกรรมการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน การเล่นแชร์ซึ่งจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ช่วยลดความขัดแย้งของคนในสังคม ซึ่งจะทำให้เกิดความสันติสุขในหมู่บ้าน

7.3 ระบบความเชื่อ

ระบบความเชื่อของชาวบ้านปากน้ำเช่นเดียวกับชาวบ้านชุมชนชนบทอื่น ๆ ที่มีความเชื่อ 3 แบบ คือ ความเชื่อแบบดั้งเดิม ความเชื่อแบบพราหมณ์ และความเชื่อแบบพุทธ จึงอาจเรียกระบบความเชื่อของชาวบ้านได้ว่าเป็นระบบความเชื่อแบบ “ผี พราหมณ์ พุทธ” ความเชื่อแบบดั้งเดิมเป็นความเชื่อที่เกิดจากการให้คุณค่ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่และการให้ความเคารพแก่บรรพบุรุษ ความเชื่อแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านปากน้ำเห็นได้จากในหมู่บ้านจะมีศาลเจ้าอยู่ 1 ศาล คือ ศาลเจ้าพ่อจุก ชาวบ้านเชื่อว่าจะปกป้องรักษาและแก้ปัญหาให้คนในหมู่บ้านมีความสุข และวัดเอกราชเป็นความเชื่อร่วมกันระหว่างพราหมณ์ พุทธ อัน

เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้ชาวชุมชนแห่งนี้ดำรงชีพด้วยความมีเหตุผล สัมพันธ์สอดคล้องกับความสุข

สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นองค์ประกอบของโครงสร้างซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชุมชนบ้านปากน้ำที่ได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาโดยตลอด ทำให้บ้านปากน้ำเป็นชุมชนที่มีชีวิต มีการเคลื่อนไหวและในที่สุดได้กลายเป็นชุมชนที่มีความเข้มทางสังคม

8. การผดุงศีลธรรมของสังคม

ชุมชนบ้านปากน้ำเป็นชุมชนชาวพุทธที่ยึดถือและปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมทั้ง 5 ข้อ โดยปกติ อันเป็นจริยธรรมพื้นฐานที่ช่วยในการดำเนินชีวิตของคนไปในแนวทางที่ถูกต้อง ซึ่งการสอนทางจริยธรรมนั้นมีทั้งทางตรงและทางอ้อม บ้านปากน้ำทำให้ชุมชนเกิดความขยันทำมาหากิน และได้มีส่วนช่วยเหลือกิจการของครอบครัวตน เป็นกำลังที่ช่วยสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว ซึ่งทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ช่วยสร้างความเป็นระเบียบวินัยและความรับผิดชอบให้กับชุมชน กล่าวคือ ชาวบ้านทุกคนได้รับการปลูกฝังวินัยในการทำงาน การรู้จักหน้าที่ของตน รวมถึงมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย อีกทั้งยังช่วยลดช่องว่างและสร้างความเข้าใจระหว่างกันและกัน เนื่องจากมีการปฏิบัติหน้าที่โดยแยกส่วนผลิต

เมื่อผู้คนในชุมชนหมู่บ้านปากน้ำมีความเข้าใจในภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของตนต่อสังคมแล้วแล้วปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบ จึงลดลงไปเพราะคนส่วนใหญ่ยังยึดถือและปฏิบัติอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง ในกรอบศีลธรรมอันดี ซึ่งจะเป็นการช่วยพัฒนาจิตใจของคนในสังคม และเป็นการผดุงศีลธรรมเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้

จากการวิเคราะห์การสร้าง ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมให้กับชุมชน ซึ่งใช้ทฤษฎีแนวคิดของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ทำให้เกิดการมองเห็นภาพรวมได้ว่า วัฒนธรรมกล่อมมีอิทธิพลต่อสังคมบ้านปากน้ำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการนำเอาวัฒนธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความสัมพันธ์ด้านค่านิยม ความเชื่อ ความยึดมั่น ทำให้เกิดมีอุดมการณ์ร่วมกัน มีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นับว่าเป็นความสามารถในการแก้ไขปัญหาอันจะเกิดขึ้นในอนาคตได้เป็นอย่างดี เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้สังคมมีความเข้มแข็งดังตัวอย่างชุมชนบ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

ตอนที่ 3 กรรมวิธีการผลิตกล่อง

ตอนที่ 3 กรรมวิธีการผลิตกลอง

การทำกลองที่บ้านปากน้ำตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง กลองที่ชาวบ้านผลิตมีหลายชนิดและหลายขนาดด้วยกัน ในสมัยก่อนอาจจะทำเพื่อเป็นเครื่องดนตรีเพียงอย่างเดียว แต่ในปัจจุบันกลายเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่ผลิตเพื่อเป็นของที่ระลึกของนักท่องเที่ยวอีกด้วย การทำกลองของบ้านปากน้ำ จึงขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดเป็นเกณฑ์

กลองยาวเป็นกลองที่มีการผลิตมากที่สุด นอกจากนั้นก็เป็นกลองขนาดเล็กเป็นของที่ระลึก กลองทัด กลองแขก ตะโพน โทน รำมะนา เป็นต้น บางครั้งก็มีผู้สั่งทำกลองขนาดพิเศษ ซึ่งเป็นการว่าจ้างเป็นครั้งคราวไป

ขั้นตอนวิธีการทำกลองแต่ละชนิด มีวิธีคล้ายคลึงกัน แต่จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดเพราะกลองแต่ละชนิดมีขนาดและรูปร่างแตกต่างกันออกไป วิธีการทำกลองจึงไม่เหมือนกันทุกขั้นตอนเสียทีเดียว

กลองที่บ้านปากน้ำผลิตในปัจจุบัน ซึ่งเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมยามว่างจากการทำนาได้แก่กลองยาว กลองทัด กลองแขก กลองชาตรี หรือกลองตุ้ม ตะโพนไทย รำมะนา กลองเพลขนาดตามแต่ผู้ว่าจ้างต้องการ และกลองขนาดเล็กเป็นสินค้าที่ระลึก โดยมีการทำกลองยาวมากที่สุด นอกจากนั้นยังรับทำกลองที่มีผู้ว่าจ้างเป็นพิเศษทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นกลองไทยหรือกลองสากลต่าง ๆ

จากการออกภาคสนาม ผู้วิจัยได้รวบรวมกรรมวิธีการผลิตกลองเพื่อให้ถ่ายทอดการศึกษาต่อไป ผู้วิจัยจึงแบ่งขั้นตอนการผลิต ดังนี้

1. ขั้นตอนเตรียมวัสดุ
2. ขั้นตอนผลิต
3. ขั้นตอนประกอบ
4. ขั้นตอนประดับตกแต่ง
5. อุปกรณ์การผลิต

ขั้นตอนเตรียมวัสดุ

1. ไม้

ก่อนที่จะมาเป็นกลอง จะต้องผ่านขั้นตอนการผลิตหลายวิธี เครื่องมือและอุปกรณ์ซึ่งนำมาประกอบเป็นตัวกลองที่มีอยู่มากมาย และกลองชนิดต่างๆก็มักจะใช้ตีพอสมควร และตัดได้โดยไม่ผิดกฎหมายไม้ที่นิยมนำมาทำกลองมากที่สุดในขณะนี้คือ ไม้จำจางจากต้นกำมปู

ชาวบ้านจะเหมาธไปรับซื้อตามจังหวัดใกล้เคียง หรือในพื้นที่ที่ไกลออกไป ในกรณีที่ขาดแคลนไม้

ปัญหาเรื่องไม้ที่จะนำมาผลิตกลองเป็นปัญหาใหญ่มาโดยตลอด เพราะต้องตระเวนหาไม้ที่ถูกตัดทิ้ง เพราะกีดขวางการสร้างถนน สิ่งก่อสร้างต่างๆ ซึ่งไม่ใช่เรื่องที่หาง่ายนัก ทำให้ค่าใช้จ่ายแพงมากขึ้นตามไปด้วย

การเลือกไม้ที่ใช้ในการทำกลอง มีหลักเกณฑ์ คือ เป็นไม้ที่โตเต็มที่แล้ว ลำต้นกลมไม่โค้งงอ ไม่มีโพรงขนาดใหญ่และไม่มีตาไม้ในเนื้อไม้มาก จึงจะสามารถนำมาเจาะกลึงได้อย่างสะดวกและได้กลองที่มีคุณภาพดี

2. หนัง

ใช้ในการซึงขึ้นหน้ากลองโดยมีการใช้หนังสัตว์หลายชนิดด้วยกัน หนังแต่ละชนิดจะมีการเลือกใช้ให้เหมาะกับกลองแต่ละประเภท เช่น กลองที่ดีด้วยไม้ก็ควรใช้หนังที่หนากว่ากลองที่ดีด้วยมือหนังที่นำมาใช้แบ่งออกเป็น

หนังสำหรับซึงทำหน้ากลองต้องตัดเป็นแผ่นกลมตามขนาดของหน้ากลอง

หนังสำหรับทำสายปรับแรงเสียงเรียกว่า “หนังเรียด” ต้องตัดหนังเป็นเส้นยาวๆ กว้างประมาณ 1 ซม. แล้วขัดให้เป็นมันเพื่อความสวยงาม

หนังสัตว์ที่นำมาใช้ในการซึงขึ้นหน้ากลองนำมาจากหนังของสัตว์ต่าง ๆ ได้แก่

หนังวัว เป็นหนังที่นิยมนำมาใช้มากที่สุดเนื่องจากเป็นหนังที่บางราคาไม่แพงมาก และหาได้ง่าย นิยมสำหรับกลองที่ใช้มือตี เช่น กลองยาว โทน รำมะนา การหาแหล่งหนังวัวนี้ ชาวบ้านนิยมสั่งจากโรงฆ่าสัตว์ในกรุงเทพมหานคร

หนังควาย เนื่องจากเป็นหนังที่ค่อนข้างหนา จึงทำให้มีความทนทานเป็นพิเศษเหมาะสำหรับใช้ในการทำกลองที่ต้องใช้ไม้ตี เช่น กลองทัด กลองเพล ที่ใช้บอกสัญญาณตามวัดเสียงกลองจากหนังควายจะมีเสียงทึบและไม่ทุ้มเท่าหนังวัว

หนังงู การทำกลองจากหนังงู จัดว่าเป็นหนังที่ให้เสียงไพเราะมากที่สุด นิยมทำกันเฉพาะกลองขนาดเล็กหนังงูมีราคาแพงมาก งูที่ใช้คืองูเหลือมและงูหลาม ตัวหนึ่งใช้ทำกลองได้เพียงหนึ่งหรือสองลูก ทำให้กลองที่ทำจากหนังงูมีราคาแพงและต้องสั่งทำกันพิเศษจริง ๆ

หนังแพะ ในสมัยก่อนมีการนำหนังแพะมาซึงทำหน้ากลองกันมากและใช้เฉพาะกลองที่ต้องการมีเสียงดังแต่ปัจจุบันหนังแพะค่อนข้างหายาก จึงไม่นิยมใช้หนังแพะทำหน้ากลองอีกต่อไป

ขั้นตอนผลิต

1. การสร้างหุ่นกลอง

การสร้างหุ่นกลองหรือการสร้างตัวกลอง ต้องเลือกขนาดของไม้ให้เหมาะสมกับขนาดและชนิดของกลองที่ต้องการ นำไม้มาเลื่อยให้ได้ขนาดของกลองแต่ละชนิดแล้วใช้ขวานตากให้เป็นรูปร่างกลองอย่างคร่าวๆ จึงนำมากลึงด้วยเครื่องกลึงให้ได้รูปร่างและขนาดที่ต้องการ

2. การคว้านกลอง

เป็นการคว้านเนื้อไม้ข้างในตัวกลองออก วิธีการทำจะต้องใช้ส่วานเจาะเป็นรูก่อนเพื่อความสะดวก แล้วจึงใช้สิ่ว ค้อน เจาะตาม และจะต้องเจาะให้ทะลุตลอดทั้งใบ โดยให้เลือกความหนาของตัวกลองไม่เกิน 1 นิ้ว หรือมากกว่านี้กรณีที่เป็นกลองขนาดใหญ่

หากบ้านใดที่มีการใช้เครื่องคว้านหรือเครื่องเจาะรูกลอง ก็ไม่ต้องใช้แรงงานคน ใช้สิ่ว ใช้ค้อน ซึ่งเป็นการประหยัดทั้งแรงงานและเวลาไปได้มากที่สุด

แต่การทำกลองที่ดัดไม่สามารใช้สิ่วใช้ค้อนเจาะรูได้ และหากใช้เครื่องจักรก็ต้องเป็นขนาดใหญ่ ซึ่งมีเพียงน้อยรายเท่านั้นที่ทำได้ การเจาะรูกลองที่ดัดหรือกลองเพลขนาดใหญ่จึงต้องใช้วิธีสูมไฟ เริ่มจากการใช้ส่วานและสิ่วเจาะให้เป็นโพรงเล็กน้อยก่อน แล้วจึงสูมไฟไม้ต้องแรงมากนัก ให้เนื้อไม้กลายเป็นถ่านในระหว่างเผาก็ต้องหมั่นพลิกกลองไปมาทั้งสองด้าน ซึ่งจะใช้เวลาราว 2 – 3 สัปดาห์ หลังจากนั้นจึงใช้สิ่วตกแต่งความเรียบร้อยของผิวด้านใน

3. ดากแดด

ดากแดดหลังจากการทำหุ่นกลองและเจาะรูกลองแล้ว ต้องนำไม้ที่ทำกลองมาดากแดด จนกว่าเนื้อไม้จะแห้งสนิท เพราะถ้าดากแดดไม่นานพอ เมื่อขึ้นหนังหน้ากลองแล้วเนื้อไม้ที่ไม่แห้งจะหดตัวลงเรื่อยๆ หนังหน้ากลองที่ขึ้นไว้แล้วจะหย่อนตามลงด้วยทำให้เสียงกลองเพี้ยน ต้องนำมาขึ้นหนังกลองใหม่ซึ่งเป็นเรื่องที่ยุ่งยากมากกลองโดยทั่วไปใช้เวลาดากแดดประมาณ 1 สัปดาห์ แต่สำหรับกลองขนาดใหญ่ต้องใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 1 เดือน การใช้เวลาดากแดดขึ้นอยู่กับขนาดของกลองแต่ละขนาด

4. การขัดผิว

การขัดผิว กลองที่ผ่านการดากแดดที่แห้งสนิทแล้ว ต้องทำให้เสี้ยนและขนไม้หลุดออก โดยใช้ลนขนหรือเตาฟู่ ลนจนผิวไม้เรียบ ใช้กระดาษทรายขัดอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ผิวกลองเรียบยิ่งขึ้น หลังจากนั้นก็จะใช้ดินสอพองผสมกับน้ำมาทาให้ทั่วตัวกลอง เพื่อให้เนื้อดิน

สอดพองแทรกเข้าไปในเนื้อไม้ที่ขรุขระ แล้วนำไปตากแดดให้แห้งสนิท ชัดผิวให้เรียบยิ่งขึ้น ด้วยกระดาษทรายอีกครั้ง

5. ทาสีและใส่ยากันมอด ปลวก

ทาสีและใส่ยากันมอด ปลวก เมื่อตกแต่งผิวจนเรียบดีแล้ว จึงนำมาทาสีหรือทามันขัดเงาชนิดต่างๆ เพื่อให้เกิดความมันวาวและสวยงามมากขึ้น และก่อนที่จะขึ้นหน้ากลอง ต้องใส่ยากันมอด ปลวกเข้าไปด้านในตัวกลองก่อน เพื่อให้กลองมีอายุการใช้งานยาวนาน

ขั้นประกอบ

1. การขึ้นหน้ากลอง

การขึ้นหน้ากลอง เป็นตอนที่สำคัญที่สุด และต้องใช้เวลาพอสมควร ต้องมีความพิถีพิถัน เสียงกลองจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับขั้นตอนการขึ้นหน้ากลองนี้เอง โดยปกติแล้วผู้ที่คลุกคลีอยู่กับวงปี่พาทย์และเครื่องดนตรี จะมีความชำนาญพิเศษในการขึ้นหน้ากลองดีกว่าผู้ที่ไม่คุ้นเคยกับเสียงกลองเป็นพื้นฐานมาก่อน

2. การตอกหมุด หรือสาวกลอง

หลังขึ้นหนังแล้ว ช่างจะทำการตอกหมุดยึดหนังกลองกับหุ่นกลอง หลังจากนั้นจะทำการตกแต่งโดยใช้มีดตัดส่วนเกินของหนังกลองออก ในการตอกหมุดยึดนี้ใช้เฉพาะกลองทัด กลองตุ้ม เท่านั้น ส่วนกลองชนิดอื่น เช่น กลองแขก ตะโพน สองหน้า เป็นต้น จะใช้วิธีการสาวหนังแทน เพื่อช่วยรั้งให้หนังกลองมีความตึงตามที่ต้องการ

อุปกรณ์การผลิต

1. เครื่องกลึงกลอง

เครื่องกลึงกลอง เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับขัดแต่งกลองให้ได้รูปร่างและรูปทรงตามต้องการ หลังจากการตากกลองโดยใช้ขี้เถ้าให้เป็นรูปร่างอย่างคร่าวๆ แล้วเครื่องกลึงกลองแบบแรกใช้เท้าถีบโดยมีคนถีบหนึ่ง และคนขัดฝนอีกคนหนึ่ง ซึ่งจะเปลืองแรงและเวลามาก ภายหลังได้ดัดแปลงมาเป็นเครื่องกลึงแบบไฟฟ้า ขนาดของเครื่องไม่ใหญ่นัก ที่เครื่องจะมีเหล็กยึดตั้งกลองให้ติดกับเครื่อง เมื่อเริ่มกลึงกลองกลองจะหมุนไปด้วย ผู้กลึงก็ต้องใช้ชะแลงขนาดเล็กปลายแหลม กดลงบนเนื้อไม้ กลึงจนได้รูปร่างที่ต้องการราคาเครื่องกลึง

กลองจะถูกกว่าเครื่องคว้านมาก ดังนั้น ชาวบ้านที่ทำกลองรายย่อย ๆ จึงมีกันเกือบทุกบ้าน แต่การคว้านหรือเจาะรูกลองจะต้องไปจ้างผู้ทำกลองรายใหญ่ทำอีกต่อหนึ่ง

2. เครื่องคว้านเจาะรูกลอง

เครื่องคว้านเจาะรูกลอง เป็นเครื่องจักรใช้มอเตอร์ไฟฟ้าขนาดใหญ่และมีราคาแพง ใช้สำหรับเจาะเนื้อไม้ในตัวหุ่นกลองให้ทะลุถึงกันทั้งสองด้านในสมัยก่อนยังไม่มีเครื่องจักรก็ใช้แรงคนขุดเจาะ เช่นเดียวกับการขุดเรือในปัจจุบัน หากบ้านใครไม่มีเครื่องคว้านนี้ต้องใช้แรงงานคนขุดเจาะก็มีอยู่บ้าง อย่างไรก็ตามก็ต้องใช้วิธีอื่นๆช่วยด้วย เช่นหากเป็นกลองขนาดใหญ่ต้องใช้การสุมไฟเผาเนื้อไม้ข้างในก่อนที่จะนำมาเจาะอีกครั้ง

3. แส้

แส้ ใช้สำหรับดอกลูกหนังกลองด้านข้าง ให้ติดอยู่กับตัวกลอง มีลักษณะคล้ายตะปู แต่มีหัวกลมมนใหญ่ ในสมัยก่อนแส้จะทำจากกระดูกสัตว์ งาช้าง หรือไม้ไผ่ลำแก่ๆ ซึ่งทำได้ยากและใช้เวลามาก ในปัจจุบันจึงหันมานิยมใช้แส้อะลูมิเนียมแทน ราคาค่อนข้างถูกและทำได้สะดวกรวดเร็วกว่า

4. สาแหรก

สาแหรก คือแป้นไม้ มีเหล็กช่วยดึง สำหรับขึ้นหนังหน้ากลองให้ตึง และขึ้นหน้ากลองที่มีขนาดใหญ่

5. เครื่องลอนขน

เครื่องลอนขน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “เตาฟู” เป็นเครื่องสำหรับเผาเส้นขน

การผลิตกลองชนิดต่าง ๆ

1. กลองยาว

กลองยาว การขึ้นหน้ากลองยาวต้องใช้หนังวัว เพราะเป็นหนังที่บาง กลองยาวใช้มือตีและต้องการใช้เสียงที่ทุ้ม นุ่ม ขึ้นแรกก็ต้องตัดหนังให้เป็นวงกลม มีเส้นผ่าศูนย์กลางกว่าหน้ากลองราว 2 นิ้ว แล้วนำไปแช่น้ำไว้ประมาณ 1 วัน เพื่อให้หนังนิ่มจึงนำมาขูดขนและหนังให้บางลงและต้องขูดรอบๆให้บางกว่าบริเวณศูนย์กลาง หลังจากนั้น นำหนังไปตากแดดให้แห้ง เจาะรูที่ขอบให้มีระยะห่างราว 1 ซม. เพื่อไว้สำหรับร้อยหนังที่เรียกว่าไส้ละมานสำหรับผูกสายหนังปรับแรงเสียงนำหนังไปแช่น้ำให้นิ่มอีกครั้งหนึ่งแล้วเอาขดลวดที่มี

ขนาดเท่ากับหน้ากลอง 1 ขด และขนาดเท่ากับคอกกลอง 1 ขด ใช้สำหรับเป็นตัวยึดของสาย โยงปรับแรงเสียง นำขดลวดมาครอบหน้ากลองแล้วพันด้วยหนังหุ้มขดลวด รอจนหน้ากลองแห้งสนิทแล้วใช้เชือกในลอนหรือในสมัยก่อนใช้หนังเป็นเส้นเล็กๆ เรียกว่า “ใส่ละมาน” ร้อยในรูหน้ากลองให้เป็นปมสำหรับร้อยสายโยงปรับแรงเสียงในภายหลังใช้ขดลวดอีกขดหนึ่งครอบที่คอกกลองด้านล่าง แล้วโยงสายปรับแรงเสียงสลับไปมาระหว่างคอกกลองกับหน้ากลอง ในระหว่างนี้ต้องพรมน้ำลงบนหนังให้ชุ่มก่อน แล้วดึงให้ตึงที่สุด จึงสายปรับแรงเสียง บริเวณที่ผิวหน้า ในสมัยก่อนจะใช้รักทาที่บริเวณจุดกึ่งกลางเพื่อให้เป็นที่หมายในการตี และติดข้าวสุกบดผสมขี้เถ้าเพื่อช่วยให้เสียงกลองดีขึ้น ปัจจุบัน รักมีราคาแพงจึงหันมาใช้สีดำทาที่บริเวณกึ่งกลางของกลองแทน

2. กลองทัด

เป็นกลองสองหน้าที่มีขนาดหน้ากลองเท่ากัน กลองทัดเป็นกลองที่ใช้ไม้ตี จึงต้องใช้หนังควายเท่านั้น ขั้นตอนในการขึ้นหน้ากลอง คือ ตัดหนังให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางมากกว่าหน้ากลอง ประมาณ 3 นิ้ว แล้วนำไปแช่น้ำไว้ราว 3 วัน 2 คืน เพื่อให้หนังนุ่มจนสามารถขุดให้บางลงได้จากนั้นนำกลองลงไปวางบนแป้นหมอนใช้หนังที่นุ่มนี้หุ้มลงบนหน้ากลอง แล้วดึงขอบให้ตึงโดยใช้ตะขอเหล็กเกี่ยวกับแป้นหมอนทิ้งไว้ให้หนังขยายตัวเต็มที่ ทุกเช้าจะต้องขยับเกลียวตะขอให้ตึงขึ้นทุกวัน แล้วใช้ก้อนที่หุ้มด้วยผ้าชุบน้ำกลองทุกวัน รวมแล้วกว่า 30 ครั้ง เพื่อให้เสียงดี ทำเช่นนี้ประมาณ 3 – 4 วัน

ใช้สวานเจาะรูรอบๆปากกลอง ในระยะห่างตามสมควร แล้วดอกแสบ ซึ่งทำด้วยไม้หรืออะลูมิเนียมเข้าไปตามรูนั้นเป็นการยึดหน้าหน้ากลอง จากนั้นจึงเปลี่ยนไปขึ้นหน้ากลองอีกด้านหนึ่งด้วยวิธีเดียวกัน แล้วตัดแต่งขอบหน้าหน้ากลองทั้งสองให้สวยงาม ใช้สีดำหรือรักทาที่บริเวณศูนย์กลางของกลองจึงเสร็จขั้นตอนการขึ้นหน้ากลองทัด

3. กลองชาตรี

กลองชาตรีหรือกลองตุ๊ก หรือกลองปาห์ เป็นกลองชนิดเดียวกับกลองทัด แต่มีขนาดเล็กกว่ามาก การขึ้นหน้ากลองชาตรี ทำเช่นเดียวกับกลองทัดทุกอย่าง

4. กลองแขก

กลองแขก ขั้นตอนการขึ้นหน้ากลอง คือ ตัดหนังให้มีขนาดความกว้างเส้นผ่าศูนย์กลางมากกว่าหน้ากลองประมาณ 8 นิ้ว แล้วจึงนำไปแช่น้ำ ขูดขนและหนังให้บางลง

นำไม้มาทำกรอบวงกลมสำหรับครอบหน้ากลอง ให้มีขนาดกว้างพอที่จะครอบหน้ากลองได้ แล้วใช้หนังที่แช่น้ำ หุ้มรอบกรอบไว้ตลอดทั้งอัน ดึงทิ้งไว้ให้แห้งเพื่อให้เป็นโครง

หน้ากลอง แล้วนำมาเจาะรูที่ริมขอบหนัง เพื่อโยงสายหนังปรับแรงเสียงทั้งสองด้าน ดึงสายโยงให้ตึงที่สุดจึงเรียบร้อย

5. ตะโพนไทย

ตะโพนไทย เป็นกลองที่มีสองหน้าแต่ละหน้ามีเสียงต่างกัน หน้าเล็กจะมีเสียงแหลม หน้ากว้างจะมีเสียงทุ้ม การขึ้นหน้ากลอง ทำโดยตักหนังให้มีขนาดกว้างกว่าหน้ากลองราว 2 นิ้ว นำไปแช่น้ำประมาณ 1 วัน เพื่อให้หนังนุ่ม แล้วจึงชุบขนและหนังให้บางลง จากนั้นนำไปตากแดดให้แห้ง แล้วเจาะรูบริเวณขอบให้มีระยะห่างประมาณ 1 ซม. สำหรับร้อยหนัง

ทำขดลวดให้มีขนาดพอครอบหน้ากลองได้ แล้วพันขดลวดด้วยหนัง จึงนำมาครอบหน้ากลองตึงหนังให้ตึงและทิ้งหนังให้แห้ง หน้ากลองที่แห้งนี้นำมาร้อยด้วยหนังที่ทำเป็นเส้นเกลียวตรงที่ได้เจาะไว้ แล้วใช้หนังเรียดมาร้อยกับหน้ากลองทั้งสองด้าน โยงเรียงไปมาจนมองไม่เห็นหุ่นหรือตัวกลอง ซึ่งต้องตึงหนังให้ตึงไปตลอดเวลาด้วย จากนั้นใช้หนังเรียดที่โยงไปมานี้ พันรอบอกกลางตัวกลองเรียกว่า "รัดอก" เพื่อความสวยงามและทำหูสำหรับหิ้วด้านบนบริเวณนี้ด้วย

6. รำมะนา

รำมะนา การขึ้นหน้ากลองรำมะนาทำเช่นเดียวกับกลองชนิดอื่นๆ ชนิดของหนังควรใช้หนังแพะ เพราะมีความบางเหนียวและนุ่ม เสียงจึงไพเราะ แต่ก็สามารถใช้หนังวัวแทนได้

ตัดให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางมากกว่าหน้ากลองราว 2 นิ้ว นำไปแช่น้ำประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วจึงชุบหนังและขนให้บางลง แล้วนำไปตากแดดให้แห้ง เจาะรูที่ขอบโดยรอบเพื่อร้อยใส่ละมาน

นำขดลวดมาครอบลงบนหน้ากลองที่ฐานใช้ลวดดอกลัดติดกับตัวกลอง แล้วใช้เส้นหนังโยงปรับแรงเสียงระหว่างหนังหน้ากลองกับขดลวดที่ดอกลัดไว้กับฐานกลองให้ตึงแล้วโยงสายไปมาระหว่างหน้ากลองและฐานกลอง ใส่หวายเส้นเล็กๆ เข้าไปตามขอบปากกลองกันหนังหน้ากลองหย่อน แล้วใช้ลวดดอกลัดติดไว้ขดลวดกันหนังหน้ากลองหย่อนเช่นเดียวกัน

ขั้นตอนและวิธีทำกลองมีการถ่ายทอดเทคนิคการทำกันทั่วทั้งหมู่บ้านปากน้ำ จึงมีผู้ผลิตกลองกันเป็นจำนวนมาก ทั้งที่รับจ้างทำกันเป็นขั้นตอน และที่เป็นเจ้าของกิจการรายใหญ่

การทำกลองให้มีเสียงดี เทคนิคและวิธีการทำขึ้นอยู่กับความชำนาญ พื้นฐานความรู้ทางด้านดนตรีไทยผู้ที่มีคุณสมบัติเช่นนี้จึงสามารถทำกลองได้ดีกว่าผู้อื่น และมีลูกค้าประจำมากกว่าผู้อื่น

7. กลองยาว

กลองยาว เป็นกลองที่ขึ้นหน้าหนึ่งเดียว ตัวกลองทำด้วยไม้ ตอนหน้าใหญ่ตอนท้ายเรียวเล็กแล้วบานออกสำหรับตั้งเป็นฐาน แล้วมีการโยงปรับแรงเสียงที่ขอบกลองและคอกลอง มีหลายขนาดทั้งเล็กและใหญ่ โดยเฉลี่ยมีความยาวประมาณ 75 ซม. หน้ากลองกว้างราว 20 ซม.

ตรงด้านหน้ากลองยาวจะติดข้าวสุกผสมขี้เถ้าเพื่อถ่วงเสียง ตัวกลองมักนิยมตกแต่งให้สวยงาม โดยการหุ้มผ้าสี เย็บเป็นจีบย่นๆ รอบตัวกลอง ปกตินิยมผูกสายสะพายที่หัวข้อมอบกลอง สำหรับคล้องสะพายป่าผู้ตีใช้มือทั้งสองข้างตีให้เข้าจังหวะ หรือในการรำกลองยาวมักมีท่าทางต่างๆ เช่น สอกล เข้า ประกอบในการตีกลอง

กล่าวกันว่า กลองยาวได้แบบมาจากพม่า โดยที่ไม่ทราบที่มาแน่นอน แต่มีการเล่ากันว่า คราวที่พม่ายกทัพมารบในเมืองไทย ระหว่างที่พักรบก็ร้องรำทำเพลงเล่นกลองยาว ชาวไทยจึงได้แบบอย่างมาจากพม่า และกล่าวกันอีกกระแสหนึ่งว่า กลองยาวนำเข้ามาโดยพม่าพวกหนึ่งในรัชกาลที่ 4 แล้วชาวไทยจึงนำมาเล่นในงานแห่ต่างๆ เช่น งานบวชนาค งานทอดกฐิน และงานรื่นเริง เช่นงานสงกรานต์ โดยจะเล่นเป็นวงมีฉิ่ง ฉาบ กรับ และโหม่ง มีการร้องรับเป็นลูกคู่ เรียกว่าเถิดเทิง หรือ “เถิงบ้องกลองยาว” เป็นที่นิยมกันแพร่หลายกันโดยทั่วไป

พิธีกรรมและกฎข้อห้ามเกี่ยวกับการทำกลอง

ย่านทำกลองบ้านปากน้ำ อยู่ในท้องทุ่งอำเภอเอกราช จังหวัดอ่างทอง ดำรงและรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยไว้อย่างเต็มเปี่ยม เป็นสังคมไทยที่ต้องเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และนับถือบูชาครู ดังนั้น การทำกลองจึงมีพิธีกรรมและความเชื่อโดยเฉพาะ ซึ่งมีการสืบทอดต่อกันมาจนเป็นประเพณีของแหล่งทำกลองบ้านปากน้ำ

ก่อนที่จะเริ่มทำกลองได้ จะต้องประกอบพิธี “ยกครูกลอง” สำหรับผู้เริ่มหัดทำกลองเป็นครั้งแรก ในพิธีประกอบไปด้วย ผู้ทำพิธี คือ ครูโชน ซึ่งเป็นชายที่สามารถท่องจำและอ่านบทสวดได้ และเป็นต้นนำของทุกคนทั้งไป เครื่องเช่น เช่น หัวหมู เป็ด ไก่ มะพร้าว กล้วย ข้าวตอก ไข่ เหล้า ขนมหวานและดอกไม้ จะทำพิธีกันเฉพาะวันพฤหัสบดี เดือนเก้า ข้างแรม จะเป็นแรมกี่ค่ำก็ได้ แล้วแต่ความสะดวก

นอกจากนี้ ยังมีพิธี “ไหว้ครูกลอง” ในทุกๆ ปีต้องมีการไหว้ครูกลองครั้งหนึ่งโดยชาวบ้านที่มีอาชีพในการทำกลองต้องทำพิธีไหว้ครูเช่นเดียวกับพิธียกครูกลอง มีการนัดหมายจัดรวมกันที่บ้านใดบ้านหนึ่ง นับเป็นงานพิธีที่ทำให้เกิดความสามัคคีอีกด้วย

กฎและข้อห้ามเป็นสิ่งที่อยู่ในสังคมไทยมาโดยตลอด เรียกว่าเป็นข้อห้ามของสังคมก็ได้ สิ่งที่คนในหมู่บ้านทำกลองจะต้องเรียนรู้และปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายายแล้วคือ

ห้ามข้ามกลองและเครื่องมือทำกลองเพราะจะถือว่าเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นอุปกรณ์ที่ใช้ทำมาหากิน จะทำให้ไม่เป็นสิริมงคลกับตัวเอง

ห้ามนำไม้จากศาลเจ้าพ่อในหมู่บ้านทำกลอง

ห้ามนำไม้ดกน้ำมัน เช่น ไม้ตะเคียนมาทำกลอง เพราะเชื่อว่า มีวิญญาณสิงอยู่ในไม้เหล่านี้

ห้ามไม่ให้ผู้นำไม้ที่มีลักษณะต้องห้าม ที่เรียกว่า “ไม้โพรงบาตรหลวง” คือไม้ที่มีโพรงด้านใน บาตรพระก็สามารถใส่ลงไปได้ ห้ามนำมาใช้ทำกลองโดยเด็ดขาด เพราะถือว่าเป็นการทำกลองนั้นเป็นสิ่งอัปมงคล

ข้อห้ามดังกล่าว เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปในหมู่ผู้ที่ทำกลอง

สิ่งที่มีผลต่อการทำกลอง

ทำให้เกิดความลำบากในการผลิตและคุณภาพของกลองลดต่ำลง มีเหตุผลหลายประการเช่น การหาไม้มาทำกลอง เป็นปัญหาที่สำคัญที่สุด คือไม้ได้จากต้นก้ามปูและหาได้ยากขึ้นทุกวัน ต้องเหมารถไปรับซื้อกันถึงจังหวัดไกลๆ ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น สร้างปัญหาให้ชาวบ้านปากน้ำอย่างที่สุด ความชื้นในอากาศ เช่น ในฤดูฝน ฤดูหนาว ช่วงเช้าหรือช่วงเย็น ทำให้เกิดผลเสียในกระบวนการทำกลอง ต้องเสียเวลาในการตากกลองมาก และทำให้หนังกลองหย่อนลง ยิ่งฝนตกมากเท่าใด การผลิตกลองก็เป็นไปได้ช้ามาก แต่ความชื้นในอากาศช่วงเช้าเป็นสิ่งที่ดีเช่นกัน ในการขึ้นหน้ากลองตัดตอนเช้าหนังจะขยายตัวเต็มที่ พอในช่วงบ่ายหนังจะหดตัวลงทำให้หน้ากลองตึง ความชื้นเช่นนี้ทำให้กลองมีคุณภาพดี แสงแดด การตากแดดเพื่อให้เนื้อกลองแห้งสนิท เป็นขั้นตอนที่ไม่สามารถข้ามไปได้ เพราะการตากแดดจะทำให้เนื้อไม้ยุบตัวไม่หดขยาย เวลาขึ้นทำไม้เป็นปัญหาหน้ากลองหย่อน ดังนั้น ในช่วงฤดูฝนการทำกลองจึงมีอุปสรรคมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงพักการทำกลองไปทำนามากกว่า

การวิเคราะห์การทำกลองหมู่บ้านปากน้ำ

1. ด้านวิทยาศาสตร์

ผู้ทำกลอง หมู่บ้านปากน้ำ ได้มีการพัฒนาการผลิตจากเดิมในอดีตมีเครื่องมือที่ใช้แรงงานคนเป็นส่วนใหญ่ ทำให้การผลิตกลองในอดีตทำได้น้อย ปัจจุบันพบว่ามีการใช้เครื่องจักรกลที่ช่วยผ่อนแรง และมีความสามารถในการผลิตที่สูง สามารถผลิตกลองได้จำนวนมากขึ้น มีมาตรฐานขึ้นกว่าเดิม

การทำกลองเป็นงานศิลปะที่มีผลต่อความงดงามของดนตรี เครื่องประกอบจังหวะถ้าขาดไปจากวงดนตรีจะทำให้สีสัน (Tone colour) ดนตรีหมดไป หรือขาดความสมบูรณ์ของบทเพลง หมู่บ้านปากน้ำได้แสดงความสำคัญของการทำกลองให้มีคุณภาพ จึงถือว่าการสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนของตนขึ้นอย่างชัดเจน

2. ด้านสังคมศาสตร์

การทำกลองที่หมู่บ้านทำกลองมีการรวมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกันทางสังคม อันได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันอย่างแยกไม่ออก ในอดีตที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าดนตรีเป็นเสมือนเครื่องเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในสังคมทุกระดับชั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ สถานที่ไหน ๆ ก็จะมีงานสนุกสนานรื่นเริงเพื่อแสดงความสุขที่เกิดขึ้นจากการทำงาน จากการดำรงชีวิตที่ปกติสุข สังคมนั้นก็จะนำดนตรีเป็นองค์ประกอบด้วยเสมอ เช่น งานจัดเลี้ยงสังสรรค์ งานมงคล หรือแม้กระทั่งงานอวมงคล ก็จะมีดนตรีสำหรับการประโคม ในดนตรีเหล่านั้นจะมีกลองมโหรีประกอบที่สำคัญอยู่ด้วย นอกจากนี้ กลองมีส่วนสำคัญที่ทำให้เห็นคุณค่า คือ การเป็นสัญญาณในวัดวาอาราม ในชุมชนบางชุมชน หรือบางสังคมที่ต้องใช้กลองเพื่อกำหนดสัญญาณในการปฏิบัติกิจกรรม

3. ด้านเศรษฐกิจ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการผลิตกลอง คือ การได้รับปัจจัยทางการเงินที่จะช่วยส่งเสริมให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น เมื่อผู้ทำกลองทำการผลิตเกิดขึ้น สามารถขายได้ราคา เมื่อได้รับเงินสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความมุ่งหมายที่จะศึกษา ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมการทำกลอง : กรณีศึกษาหมู่บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้า ตามขั้นตอนและรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาประวัติ และสภาพแวดล้อม ของการทำกลอง บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง
2. เพื่อวิเคราะห์ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านทำกลอง บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง
3. เพื่อศึกษากรรมวิธีการผลิตกลอง
 - 3.1 กลองยาว
 - 3.2 กลองเพลหรือกลองทัด
 - 3.3 กลองโทน
 - 3.4 ตะโพน
 - 3.5 กลองรำมะนา
 - 3.6 กลองแขก
 - 3.7 กลองตุ๊ก
 - 3.8 กลองทอม
 - 3.9 กลองร่ำวง
 - 3.10 กลองยาวเล็ก
 - 3.11 กลองปोंงแป้ง

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

วัฒนธรรมการทำกลอง บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

การจัดทำข้อมูล

1. ผู้วิจัยได้ทำการถอดข้อมูลจากเทปวีดีทัศน์ และเทปบันทึกเสียงแล้วทำการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

2. เรียบเรียงข้อมูล สภาพแวดล้อมของจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้านตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
3. นำข้อมูลทางเอกสาร และข้อมูลทางภาคสนามมาประมวล เปรียบเทียบเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงที่สุด
4. นำข้อมูลที่ได้มาสรุปผล โดยตรวจสอบความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของการทำกลอง ณ หมู่บ้านปากน้ำ
5. อภิปรายผลที่ได้จากการออกภาคสนาม องค์กรมวลรวมแห่งความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมครั้งนี้

สรุปผลการศึกษาวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยขอเสนอสรุปผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. นายเพิ่ม ภูประดิษฐ์ เป็นผู้เริ่มทำการผลิตกลองเป็นคนแรกที่หมู่บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ซึ่งโดยเริ่มแรก ผลิตกลองเพื่อใช้ในวงปี่พาทย์ของตนเอง หลังจากนั้นได้พัฒนาไปสู่การผลิตเพื่อจำหน่าย ในเบื้องต้น ได้ผลิต กลองแขก และกลองทัด ก่อน
2. นายหงส์ฟ้า หยดย้อย หรือกำนันหงส์ฟ้า หยดย้อย ซึ่งมีถิ่นฐานบ้านเกิดที่หมู่บ้านท่ากลอง เป็นผู้ซึ่งมีใจรักในดนตรีไทย และลิเก ได้ผลิตกลองขึ้นอีก นายหงส์ฟ้า หยดย้อย เป็นผู้บุกเบิกการทำกลองอย่างจริงจัง มีการนำเทคโนโลยีการผลิตใหม่ ๆ มาใช้ และมีการผลิตกลองที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น
3. ในปัจจุบันการทำกลองกระจายไปยังประชาชนชาวบ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง สามารถสร้างชื่อเสียงให้กับชาวอ่างทอง ดังจะเห็นได้จากคำขวัญ
4. ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านท่ากลอง มีดังนี้

4.1 มีความหลากหลายกระจายอำนาจ และส่งเสริมการเมืองระบอบ

ประชาธิปไตย

ชาวหมู่บ้านท่ากลองมีความหลากหลายกระจายอำนาจ และส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย โดยสังเกตได้จากการมีสิทธิ เสรีภาพ ทางการเมือง สามารถแสดงความคิดเห็น มีโอกาสเลือกประธานชุมชน หัวหน้าหมู่บ้าน เป็นต้น

4.2 กระจายรายได้และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

มีการกระจายรายได้ คือ การแบ่งปันการผลิต การขายซึ่งกันและกัน ซึ่งในทุก ๆ บ้านมีส่วนแบ่งทางการตลาดที่เท่าเทียมกัน แต่มีความแตกต่างกันในด้านของศักยภาพในการผลิต

4.3 ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น

ชาวบ้านทำกลองมีภูมิปัญญา และมองเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมกลอง ทำให้ชุมชนมีศักดิ์ศรี และพบว่าผู้ทำกลองจะมีความสุขที่เกิดจากประชาชนทั่วไปเห็นคุณค่าของการทำกลอง ดังข้อความที่ปรากฏในคำขวัญของจังหวัดอ่างทอง

4.4 มีความบูรณาการ

หมู่บ้านทำกลองมีการไหว้ครูกลอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดการบูรณาการการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ส่วนในด้านที่เห็นได้ชัดเจน คือด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม เป็นต้น

4.5 สร้างความบรรสานสอดคล้อง (Harmony) และความสมดุลยั่งยืน

หมู่บ้านทำกลองสร้างความบรรสานสอดคล้อง ในด้านร่างกาย จิตใจ สังคม กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนของวัฒนธรรมกลองในระดับปกติ

4.6 มีการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง

หมู่บ้านทำกลองมีวัฒนธรรมค่านึงถึงเรื่องจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง สนับสนุนให้ความสุขทางจิตใจ คือ การผลิตกลองที่กำหนดจังหวะ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของผู้เล่นดนตรีโดยทั่วไปทั่วประเทศ

4.7 ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม

หมู่บ้านทำกลองมีองค์กรเป็นของตนเอง มีการช่วยเหลือกันในการเงิน แต่ยังไม่เป็นระบบที่ชัดเจน

4.8 เป็นการผดุงศีลธรรมของสังคม

หมู่บ้านทำกลองมีการผดุงศีลธรรม โดยการใช้ปฏิบัติประเพณีการไหว้ครู ซึ่งทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อคงสภาพของความยั่งยืนของวัฒนธรรม

5. ในการผลิตกลองมีการผลิตกลองในชนิดต่าง ๆ ซึ่งแสดงความเป็นเอกลักษณ์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

5.1 การมีกลองหลากหลายชนิด และขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกค้า โดยลูกค้าสามารถสั่งทำได้ตามความต้องการ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการผลิตที่สูง

5.2 คุณภาพเสียงของกลองเป็นที่ยอมรับของผู้เล่น ทั้งนี้ คุณภาพของกลองมีหลายระดับ ตั้งแต่คุณภาพต่ำ ไปจนกระทั่งคุณภาพสูง ซึ่งราคาขึ้นอยู่กับคุณภาพของกลองอันเกิดจาก ไม้และหนังที่ใช้ผลิต

5.3 ขั้นตอนการผลิตมีทั้งสิ้น 4 ขั้นตอน ได้แก่

5.3.1 ขั้นเตรียมวัสดุ เป็นการนำวัสดุที่เป็นไม้มาตากให้แห้งเพื่อเตรียมกลึงกลอง และการเตรียมหนังเพื่อขึงบนหุ่นกลองขั้นผลิต เป็นการนำไม้มากลึง

5.3.2 ขั้นผลิต เป็นการนำไม้ที่เตรียมไว้มากลึงเป็นหุ่นกลอง ส่วนหนังชนิดต่าง ๆ ก็ทำการย่ำหนัง

5.3.3 ขั้นประกอบ เป็นการนำหุ่นกลองในชั้นผลิตมาประกอบกับหนัง เพื่อให้ได้กลองชนิดต่าง ๆ

5.3.4 ขั้นประดับตกแต่ง เป็นการนำกลองที่ประกอบเรียบร้อยแล้วมาประดับตกแต่งโดยการทาสี ประดับผ้าให้เกิดความสวยงาม และเรียบร้อยขึ้น

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า หมู่บ้านทำกลองมีการเริ่มต้นมาประมาณ 50 ปี และมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมโดยจากปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีของ ศาสตราจารย์ประเวศ วะสี ที่แสดงให้เห็นความยั่งยืนของวัฒนธรรมกลองแห่งหมู่บ้านปากน้ำแห่งนี้ ในการผลิตที่ชาวหมู่บ้านได้แบ่งส่วนการผลิต และแยกการผลิตโดยให้ทุก ๆ คนมีส่วนร่วม นับว่าเป็นการกระจายรายได้ที่เห็นได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้หน่วยงานทั้งจากภาครัฐบาล ภาคเอกชน ก็มีการส่งเสริมวัฒนธรรมกลองแห่งนี้ให้เป็นมรดกทางปัญญา หรือภูมิปัญญาแห่งจังหวัดอ่างทอง จึงระบุได้อย่างชัดเจนว่า วัฒนธรรมกลองจะคงความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า วัฒนธรรมการทำกลอง บ้านปากน้ำ ตำบลเอกราช อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง มีความยั่งยืนของวัฒนธรรมในระดับที่สูงเนื่องจากการได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชน และภาครัฐบาล ซึ่งทำให้เกิดการกระจายรายได้ ตามโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. อิทธิพลที่ทำให้ความสนใจในด้านการศึกษาวิถีการเล่นกลอง
2. ปัจจุบันการนำไม้มาใช้ทำกลองมีราคาสูง และหายาก ควรมีการศึกษาวัสดุอื่นที่สามารถแทนไม้และไม่ทำให้น้ำเสียงของกลองลดลงไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กฤษณา แสงทอง. (2540). เพลงปฏิพากย์ : วัฒนธรรมการดนตรีและภาพสะท้อนทางสังคมของ ชาวตำบลทอง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครสวรรค์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- ก่อ สวัสดิพานิชย์. (2533). แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2539). สื่อส่องวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อมรินทร์พรินติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- กาญจนา อินทรสุวรรณ์. ร.ศ. (2543) พื้นฐานมานุษยวิทยาภาควัฒนธรรม. เอกสารคำสอน ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2544). ชุมชนนิยม : ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย. กรุงเทพฯ : ชัคเชสมิเดีย.
- เกษม อุทยานิน. (2506). สังคมวิทยา. พระนคร : โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- คณะอนุกรรมการโครงการส่งเสริมการดนตรี สำนักมาตรฐาน. (2538). เกณฑ์มาตรฐานสาขาวิชาและวิชาชีพดนตรีไทย. สำนักพิมพ์ประกายพริ้ง : กรุงเทพมหานคร.
- คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจจัดทำหนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยสำหรับเยาวชน. (2525). เมืองไทยของเรา. บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2537). หลักมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จรินทร์ เทพสงเคราะห์. (2540). การศึกษาบทเพลงดนตรีกาหลอในจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- จีรณัย สันทอง. (2543). การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง : กรณีศึกษาดำบลบ้านกลาง อำเภอบำก่อง จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. รัฐศาสตร์ (มานุษยวิทยา). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2530). รายงานการรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ หลักการบรรเลง การขับร้อง และโน้ตเพลง. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กรุงเทพมหานคร. ถ่ายเอกสาร.

- ชโลมใจ กลั่นรอด. (2541). *ทะแยมมอญ : วัฒนธรรมการดนตรีของชาวมอญชุมชนวัดบางกระดี่*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. ศิลปศาสตร์ (วัฒนธรรมศึกษา). มหาวิทยาลัยมหิดล. บัณฑิตวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ณรงค์ฤทธิ์ คงปิ่น. (2539). *การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีของปี่พาทย์มอญ*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. ศิลปกรรมศาสตร์ (ดุริยางไทย) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- โดม สว่างอารมณ์. (2540). *ศึกษาชีวิตประวัติและวิเคราะห์ผลงานการประพันธ์เพลงของจางวางทั่ว พาทย์โกศล. ปริญญาโท ศศ.บ. : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. ถ่ายเอกสาร.
- ชนะรัชต์ อนุกุล. (2543). *กลองสะบัดชัยในสังคมและวัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. ศิลปศาสตร์ (ดนตรี). มหาวิทยาลัยมหิดล. บัณฑิตวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- นที สว่างดี (2542). *การวิเคราะห์เพลงระบำชุดโบราณคดี ประพันธ์โดย มนต์รี ตราโมท*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ หลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตร์ มหาบัณฑิต. ถ่ายเอกสาร.
- บุญยงค์ เกตุคง. (2539). *ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ ครูบุญยงค์ เกตุคง*. พิมพ์ ณ พรินทร์ดิ้ง เซ็นเตอร์ : กรุงเทพมหานคร.
- นิตราพร ทิพา. (2539). *การวิเคราะห์เนื้อหาเพลงพื้นบ้านหมอลำเพื่อการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม*. นิเทศศาสตร์ (นิเทศศาสตร์พัฒนาการ) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. ถ่ายเอกสาร.
- บุญยงค์ เกตุเทศ. (2536). *วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์*. กรุงเทพฯ : ดวงกมลสมัย. ภาควิชาภาษาไทย คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา.
- ประดิษฐ์ อินทนิล. (2526). *ปริทรรศน์ดนตรีไทย*. กมลศิลป์การพิมพ์ : ชลบุรี.
- ประเวศ วะสี. (2537). *วัฒนธรรมกับการพัฒนา*. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. (2518). *ภาษาและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ปรารธนา มงคลรัช. (2541). *เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าม้ง บ้านห้วยน้ำไข อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. รัฐศาสตร์ (สังคมวิทยา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ปัญญา รุ่งเรือง. (2517). *ประวัติเครื่องดนตรีไทย*. กรุงเทพมหานคร.

- พรรณศิริ จุลกาพ (2542) ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรีไทยในตำบลบางปลา : กรณีศึกษาดนตรีไทยคณะสดประเสริฐ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
หลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต. ถ่ายเอกสาร.
- พระธรรมปิฎก. (2538). วัฒนธรรมไทยสู่ยุคเป็นผู้นำและผู้ให้. โรงพิมพ์การศาสนา :
กรุงเทพมหานคร. พิมพ์ครั้งที่ 4.
- พัทธา สายหู. (2542). ขาดิพนธ์วิทยา. วารสารสถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ไพศาล เปลี่ยนข (2541). วารสารวัฒนธรรมไทย : คำภา เมืองโคตร สืบต่องานทำ-
กลองแห่งมุกดาหาร. ถ่ายเอกสาร.
- มนัส สุทธธนท์. (2544). ชุมชนวัฒนธรรมไทยเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยและสุขภาพ
ยาเสพติด. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- มานพ วิสุทธิแพทย์. (2533). ดนตรีไทยวิเคราะห์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2533). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.
- รัชนิกร เศรษฐ. (2532). โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช.
- ลิขิต ชีวเวทิน. (2529). สังคมและการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัย คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิเชียร รักการ. (2529). วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- วิทยา ศรีผ่อง. (2541). วัฒนธรรมการบรรเลงฆ้องวงเล็ก. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.
วิศวกรรมศาสตร์. (การจัดการทางวิศวกรรม). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
บัณฑิตวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วิทย์ พินคณเงิน. (2513). ความเป็นมาของมนุษยชาติ. ชนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งโรจน์การพิมพ์.
- วิภา คงากุล. (2543). ความสำคัญของดนตรีต่อสังคม “ถนนดนตรี” 1 (1) : 43 ตุลาคม
วิบูลย์ เข้มเพลิน, สงกรานต์ ภาคโชคดี. (ม.ป.ป.). ชุมชนกับการพึ่งตนเอง. กรุงเทพฯ :
ถ่ายเอกสาร.
- วลัยศิริ ทรงลักษณ์. (2536). คนทำกลอง. กรุงเทพฯ : เลิฟแอนด์ลิฟ.
- วิเกียรติ มารคแมน (2539) จี๊วแต่จี๊ว กับภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมดนตรี : กรณีศึกษา
คณะเหล่าบ่วงนี้ซ่งป้ง. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. (วัฒนธรรมศึกษา).
มหาวิทยาลัยมหิดล. บัณฑิตวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สงบศึก ธรรมวิหาร. (2540). ดุริยางค์ไทย. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
: กรุงเทพมหานคร.
- สวัสดิ์ ภูเขาทอง. (2532). การดนตรีไทยและการเข้าสู่ดนตรีไทย. กรุงเทพฯ :
เรือนแก้วการพิมพ์.

- สมเกียรติ สายวงศ์. (2540). *การศึกษาและวิเคราะห์ผลงานดนตรีของ ครูประสิทธิ์ ศิลป-
บรรเลง. ปริญญาโท ศศ.บ. : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.*
- สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. (2533). *ประวัติและพัฒนาการของ
ปี่ไทย. มหาวิทยาลัยมหิดล, ป. สัมพันธ์พานิชย์ : กรุงเทพมหานคร.*
- สนบ ครูทเมือง. (2528). *วัฒนธรรมไทย. พิษณุโลก : ศูนย์ศึกษาและวิจัยวัฒนธรรม
พื้นบ้านหัวเมืองฝ่ายเหนือ มศว. พิษณุโลก.*
- สนิท สมักรการ. (2525). *การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคมไทย.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.*
- สนอง คลังพระศรี. (2541). *หมอลำซึ่ง : กระบวนการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดนตรี
ของหมอลำในภาคอีสาน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. ศิลปศาสตร์ (วัฒนธรรมศึกษา).
มหาวิทยาลัยมหิดล. บัณฑิตวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.*
- สมชาย ใจดี. (2528). *ประเพณี และวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.*
- สมพันธ์ เดชะอธิก. (2541). *ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการประสานงานองค์กร
เอกชนพัฒนาชนบท (กป.อพช.) ภาคอีสาน.*
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. แนวทางศึกษา
วิเคราะห์และวางแผน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.*
- สุพัตรา สุภาพ. (2535). *สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา
ประเพณี. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.*
- สุพรรณ พิจารโชติ. (2541). *การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของประเพณีชีวิตใน
จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. รัฐศาสตร์ (มานุษยวิทยา)
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.*
- หวน พันธุพันธ์. (2513). *อ่างทองของเรา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเสรีไทยโกเศศ.*
- อนุমানราชชน, พระยา. (2501). *วัฒนธรรมเบื้องต้น โดยเสถียรโกเศศ. พระนคร :
ราชบัณฑิตยสถาน.*
- อภิชาติ ภูระหงษ์. (2540) *ม้องวง : วัฒนธรรมการสร้างและผลกระทบทางดนตรี.
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. (วัฒนธรรมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหิดล บัณฑิตวิทยาลัย.*
- อภิญญา ดันศิริ. (2539). *ร่มไทรทอง : แนะนำเครื่องดนตรีไทยประเภทดี. กรุงเทพฯ.*
- อานนท์ อาภาภิรมย์. (2517). *สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช.*
- อานันท์ นาคคง. (2537). *เมืองไทย เมืองทอง เมืองไทย เมืองกลอง. ภาควิชาดนตรี
ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.*

- อุดม อรุณรัตน์. (2529). *ดูริยางคดนตรีจากพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยศิลปากร
วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม. พิมพ์ครั้งที่ 2
- Alfred L. Kroeber and C. Kluckhohn. (1952). *Culture : A Critical Review of Concepts
and Definitions*. Parvard University Papers of Peabody Museum of
American Archaeology and Ethnology, vol. 47,
- Edward B. Tylor. (1871). *Primitive Culture*. New York: Harper Torchbooks, 1985, orig.
- Ogurn, Willbert E. (1967). *Order and Change*. Essay in Comparative Sociology, N.Y.,
John Wiley & Sons Inc.
- Julian H. Steward. (1963). *Theory of Cultural Changes*. Urbana, Ill. University of
Leeinois Press.
- Robert Hickok. (1989). *EXPLORING MUSIC*. University of California, Irvine U.S.A.:
Wm. C. Brown publishers.
- Stanley Sadie and Alison Latham. (1993). *THE CAMBRIDGE MUSIC GUIDES*.
University of Cambridge, AUSTRALIA.
- Victor Barnouw, (1963). *Culture and Personality*. Dorsye Prees.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ด้านบุคคล

- 1. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
- 2. เกิดวันที่.....
- 3. อยู่บ้านเลขที่.....
- 4. บิดาชื่อ.....
- 5. มารดาชื่อ.....
- 6. ปู่หรือตาชื่อ.....
- 7. ย่าหรือยายชื่อ.....

ด้านครอบครัว

- 1. แต่งงาน.....
- 2. บุตร.....
- 3. คู่สมรสชื่อ.....ทำงาน.....
- 4. บุตรชื่อ.....ทำงาน/เรียน.....
- 5. ด้านหนี้สิน.....
- 4. เริ่มทำกลองขายเมื่อ.....
- 5. ขายได้วันละ.....
- 6. ขายได้เดือนละ.....
- 7. ชนิดกลองที่ทำ
 - 6.1.....
 - 6.2.....
 - 6.3.....
 - 6.4.....
 - 6.5.....
 - 6.6.....
 - 6.7.....
 - 6.8.....
 - 6.9.....
 - 6.10.....
 - 6.11.....
 - 6.12.....

8. นำไปขายที่ใดบ้าง.....
.....
.....
.....

2. ข้อมูลด้านวัฒนธรรม

1. มีความหลากหลายกระจายอำนาจ จึงส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย

1.1 ท่านมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการผลิตกลองในหมู่บ้านนี้หรือไม่ อย่างไร

ตอบ.....
.....
.....

1.2 ท่านมีโอกาสได้เลือกประธานชุมชน หัวหน้าหมู่บ้าน หรือผู้นำเพื่อส่งเสริม
การขาย และผลิตกลองหรือไม่ อย่างไร

ตอบ.....
.....
.....

2. กระจายรายได้และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

2.1 ท่านมีรายได้จากการผลิตกลองครั้งนี้ ท่านควรแบ่งปันการขายอันนี้ให้กับ
ครอบครัวอื่น ๆ ในหมู่บ้านหรือไม่ อย่างไร

ตอบ.....
.....
.....

2.2 ท่านมีรายได้มีเพียงพอกับความต้องการจากการขายกลองที่ผลิตขึ้น หรือไม่
อย่างไร

ตอบ.....
.....
.....

3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น

3.1 ท่านเพิ่มคุณค่าของกลองโดยการจัดทำกลองให้มีความวิจิตรพิสดารขึ้นหรือไม่ อย่างไร

ตอบ.....
.....
.....

3.2 ท่านมีการปลูกฝังให้เยาวชน ลูกหลานในหมู่บ้านเรียนรู้ในด้านการผลิตกลองนี้หรือไม่ อย่างไร

ตอบ.....
.....
.....

4. มีความบูรณาการ

4.1 นอกจากการผลิตกลองเพื่อขายเป็นรายได้เลี้ยงชีวิตของตน ท่านมีการพัฒนาจิตใจ มีส่วนร่วมทางการเมือง มีการพบปะคบหาสมาคมซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งรักษาสีงแวดล้อมในบริเวณด้วยหรือไม่ อย่างไร

ตอบ.....
.....
.....

5. สร้างความบรรสานสอดคล้องและความสมดุลยั่งยืน

5.1 ท่านมีความร่วมมือในด้านอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากการทำกลองอย่างไร

ตอบ.....
.....
.....

6. มีการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง

6.1 ท่านมีการแสดงความเมตตา กรุณาซึ่งกันและกันในหมู่บ้านของท่านหรือไม่ อย่างไร

ตอบ.....
.....
.....

6.2 ท่านได้ช่วยเหลือเพื่อนบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนในระดับที่สามารถช่วยได้ และมีความยินดีหรือไม่ อย่างไร

જાબ......

7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม

7.1 ท่านเป็นสมาชิกขององค์กร กลุ่ม สหกรณ์ที่ช่วยเหลือการขาย และผลิต
กลองหรือไม่ อย่างไร

ตอบ.....

7.2 มีการรวมกลุ่มเพื่อจุดมุ่งหมายในการขายกลองหรือไม่ อย่างไร

ตอบ.....

8. เป็นการผดุงศีลธรรมของสังคม

8.1 ท่านมีความซื่อสัตย์ต่อการขายสินค้าหรือไม่ อย่างไร

ตอบ.....

9. รายละเอียดเพิ่มเติม

[illegible]

ภาคผนวก ข.
รายนามผู้ให้ข้อมูล

รายนามผู้ให้ข้อมูล

รายชื่อ	วัน เดือน ปีที่สัมภาษณ์	อาชีพ
1. นางทองลั่น หดย้อย อายุ 60 ปี	1 ตุลาคม – ธันวาคม 2545	ทำกลอง
2. นางล่อง เกตุแจ่ม อายุ 46 ปี	1 ตุลาคม – ธันวาคม 2545	ทำกลอง
3. นางบำรุง ทับทิมใหญ่ อายุ 46 ปี	1 ตุลาคม – ธันวาคม 2545	ทำกลอง
4. นายสนั่น สีเทียนสุข อายุ 38 ปี	1 ตุลาคม – ธันวาคม 2545	ทำกลอง
5. นางชัชชาติ คงมัน อายุ 45 ปี	1 ตุลาคม – ธันวาคม 2545	ทำกลอง
6. นายบรรพต เจริญสันต์ อายุ 38 ปี	1 ตุลาคม – ธันวาคม 2545	ทำกลอง
7. นายสำรวย สระน้อย อายุ 37 ปี	1 ตุลาคม – ธันวาคม 2545	ทำกลอง
8. นางสมใจ โพธิ์ปิ่น อายุ 37 ปี	1 ตุลาคม – ธันวาคม 2545	ทำกลอง
9. นางสุวรรณ โพธิ์ปิ่น อายุ 47	1 ตุลาคม – ธันวาคม 2545	ทำกลอง
10. ผู้ใหญ่บ้านปากน้ำ	1 ตุลาคม – ธันวาคม 2545	-

ภาคผนวก ค.
ประวัตินายหงส์ฟ้า หยดย้อย (ก้านหงส์ฟ้า)

ประวัติของกำนันหงส์ฟ้า หยดย้อย

ผู้สืบสานวัฒนธรรมด้วยภูมิปัญญา โดยการนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการผลิตกลอง อันเป็นแหล่งผลิตที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

นายหงส์ฟ้า หยดย้อย หรือกำนันหงส์ เป็นบุตรนายแผน และนางเย็น หยดย้อย เกิดเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2483 ที่บ้านปากน้ำ ตำบลเอราข อำเภอบำมอ จังหวัดอ่าง สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดโบสถ์วรดิตถ์ อำเภอบำมอ เป็นผู้ที่มีชีวิตคลุกคลีอยู่กับวงการดนตรีไทย เมื่ออายุ 13 ปี เริ่มเรียนดนตรีไทยโดยตีฆ้องใหญ่ ซึ่งอาจารย์แสง ตรินิตย์ เป็นผู้ฝึกสอน อายุ 18 ปี หัดลิเก ต่อมาได้แสดงลิเกเป็นอาชีพ และสามารถแสดงได้ทุกตัวตั้งแต่ตัวพระ ตัวโกง ตัวตลก ยกเว้นตัวนาง ได้รับคัดเลือกเป็นกำนันดีเด่นของอำเภอบำมอ และกำนันดีเด่นอันดับ 2 ของจังหวัดอ่างทอง เมื่อ พ.ศ. 2532 ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2535 รวมอายุ 54 ปี

ผลงานสำคัญ

การที่นายหงส์ฟ้า หยดย้อย มีอาชีพแสดงลิเก จึงเป็นเหตุผลักดันให้ริเริ่มผลิตกลองออกจำหน่าย เพราะทราบว่าหากกลองดี ปีพาทย์ดี ย่อมจูงใจให้ผู้แสดงให้ร้องให้รำและผู้ชมก็ชื่นชอบ นายหงส์ฟ้าจึงเริ่มทำกลอง และพยายามประดิษฐ์คิดค้นให้ทันสมัย และใช้ง่ายขึ้น ได้พัฒนาจากเครื่องมือเดิมมาใช้เครื่องมืออุปกรณ์ไฟฟ้า โดยยึดคติที่ว่า “กลองดีต้องเสียงดี” ประกอบกับความเป็นคนช่างคิด ช่างทำ ช่างสังเกต จึงสามารถประดิษฐ์กลองได้ทุกชนิด และมีคุณภาพดีจนได้รับความนิยมเชื่อถือจากผู้ใช้ทั่วไป ส่วนใหญ่ส่งไปจำหน่ายที่ร้านศีกษาภัณฑ์ ร้านนารายณ์ภัณฑ์ วงดนตรีของอาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร และวงดนตรีไทยของ ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์

นายหงส์ฟ้าเป็นผู้เมตตาไม่ปิดบังความรู้ ได้รับเชิญเป็นวิทยากรแนะนำอาชีพการทำกลองให้กับชาวบ้าน และบรรยายพิเศษตามสถานที่ต่าง ๆ ตลอดจนสาธิตการทำกลองทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น สาธิตการทำกลองให้กับจังหวัดอ่างทองทุกครั้งที่มีงานของจังหวัด ร่วมสาธิตและจำหน่ายกลองในงานมหกรรมพื้นบ้าน สาธิตการทำกลองที่ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สวนอัมพร สวนสยาม และสวนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และมอบให้อธิบดีนายกรัฐมนตรียพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

กลองที่นายหงส์ฟ้าประดิษฐ์ขึ้นเป็นสินค้าส่งออกที่สร้างรายได้สูง ให้แก่เยาวชนประมาณ 100 คน นับเป็นอาชีพเสริมหลังจากการทำนา และการเล่นลิเก ซึ่งได้พัฒนาเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างชื่อเสียงให้แก่จังหวัดอ่างทองและประเทศไทย

เนื่องจากนายหงส์ฟ้า หยดย้อย เป็นผู้มีผลงานด้านการประดิษฐ์กลองที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ จึงได้รับเกียรติคุณต่าง ๆ ดังนี้

พ.ศ. 2511 ได้รับรางวัลจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม

พ.ศ. 2526 ได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดผลิตภัณฑ์ด้านศิลปาชีพ

พ.ศ. 2533 ได้รับการประกาศเกียรติคุณจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการช่างฝีมือ (ทำกลอง)

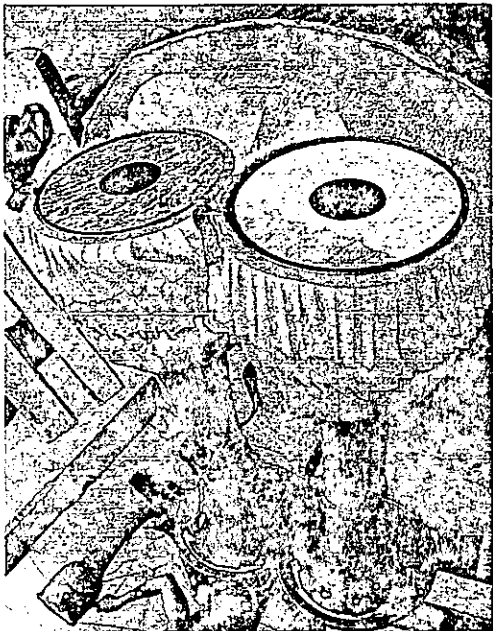
พ.ศ. 2537 ได้รับคัดเลือกให้เดินทางไปสาธิตและเผยแพร่ผลงานของสถาบันสมิโซเนีย กรุงวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา

นอกจากนั้นผลงานของนายหงส์ฟ้ายังได้รับการบันทึกเรื่องราวเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์อีกหลายประการ เช่น รายการน้ำพริกน้ำแรง เกมเปิดโลก ตามไปดู ชีพจรลงเท้า ภาษาสโมสร และสารคดีของประเทศญี่ปุ่น มาเลเซีย อีกทั้งเผยแพร่ทางวารสารและหนังสือพิมพ์ เช่น วารสาร อ.ส.ท. วารสารสารคดี หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ หนังสือพิมพ์ เดลินิวส์ เป็นต้น

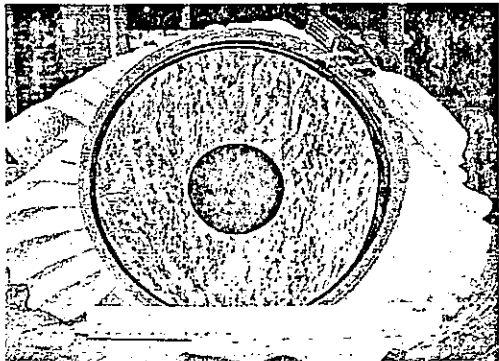
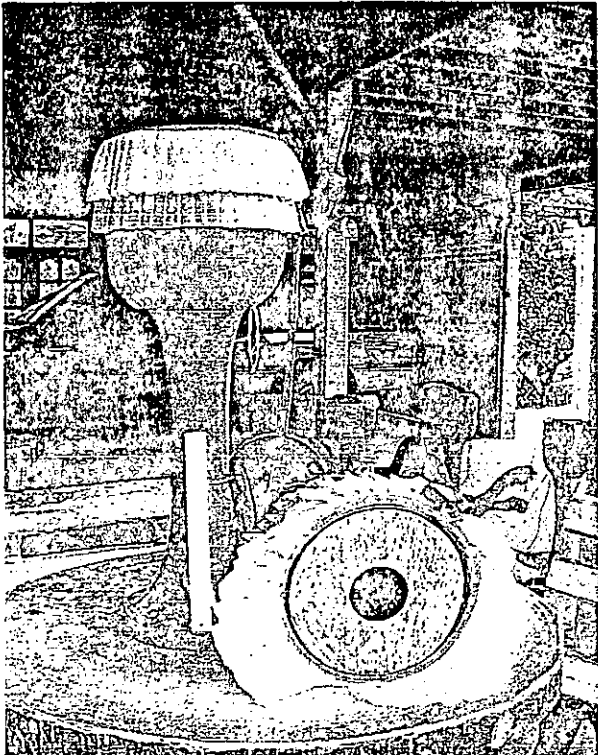
ภาคผนวก ง.
ภาพกล่อง

กลองยาว

ด้านบน

ภาพด้านข้าง

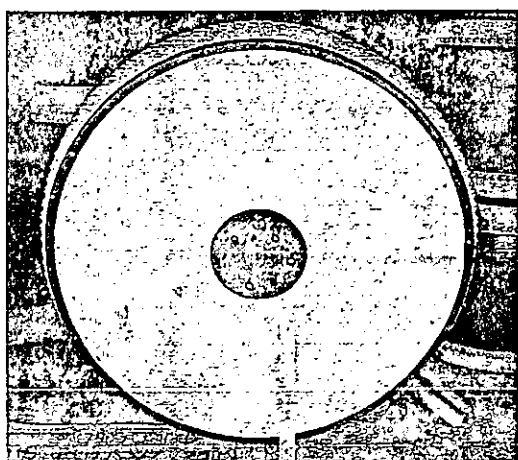
หน้ากลอง

กลองเพลหรือทัด

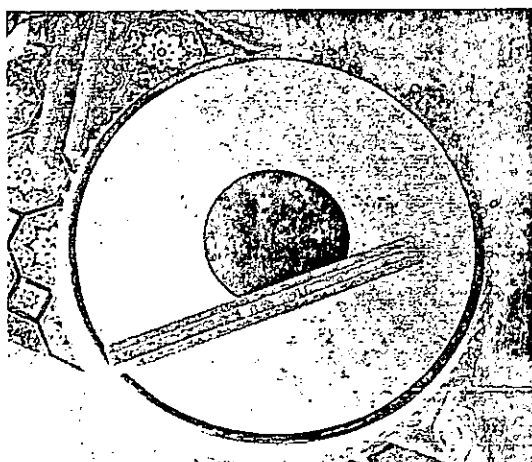
ด้านข้าง

หน้ากลองเพลขนาดใหญ่

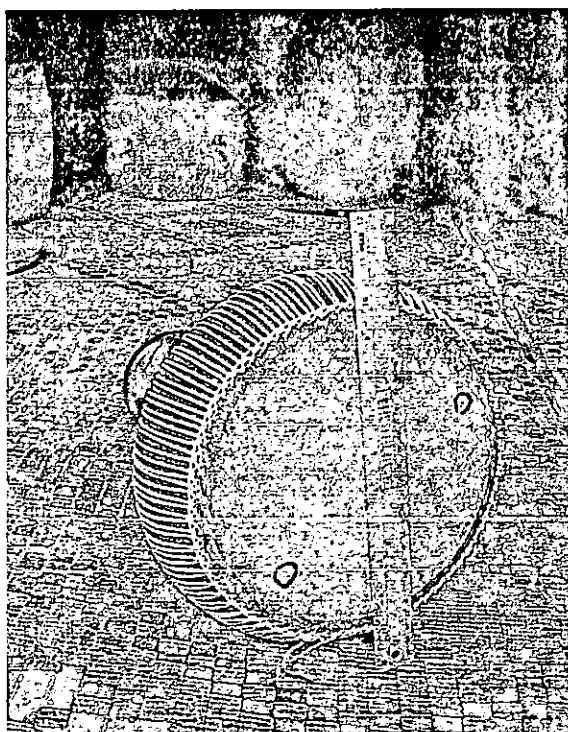
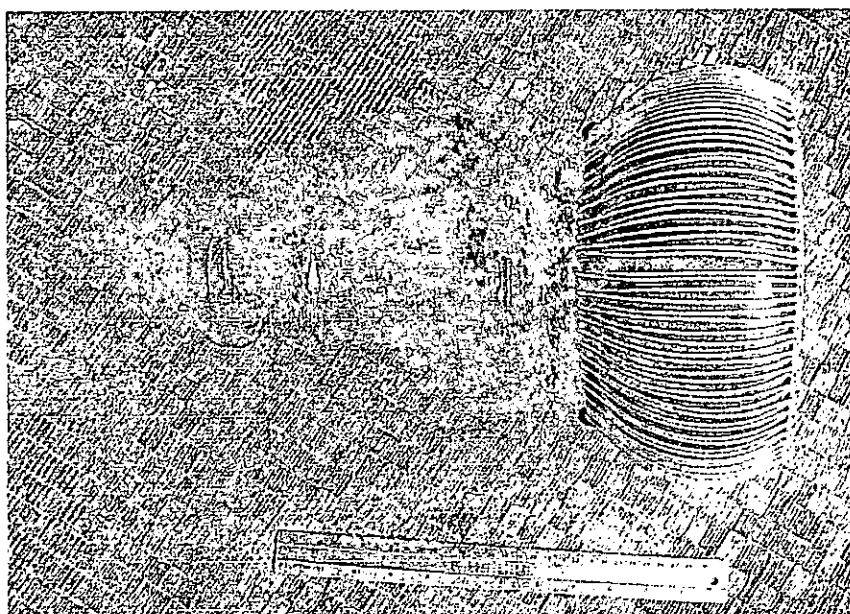

หน้ากลองทัดขนาด 14 นิ้ว

กลองโพน

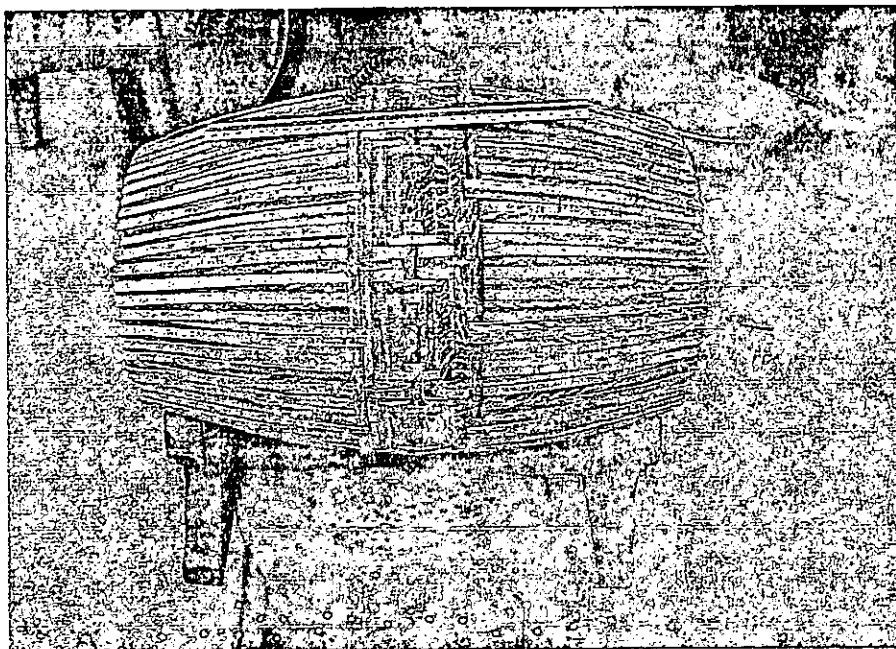
ด้านข้าง

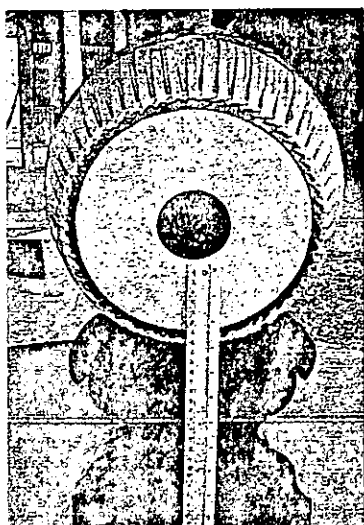
ด้านหน้า

กลองตะโพน

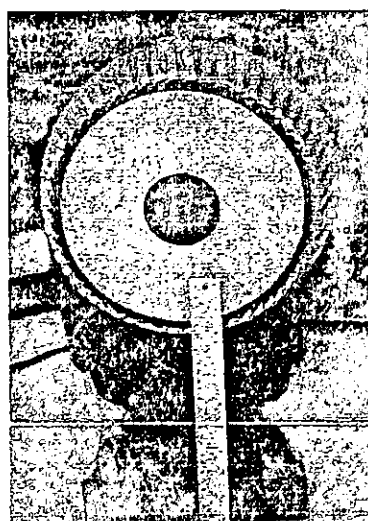
ด้านข้าง

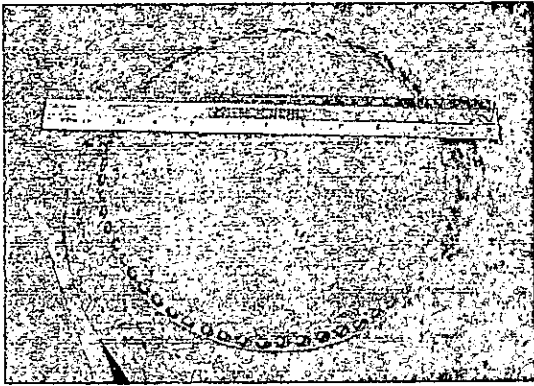
หน้ามัต

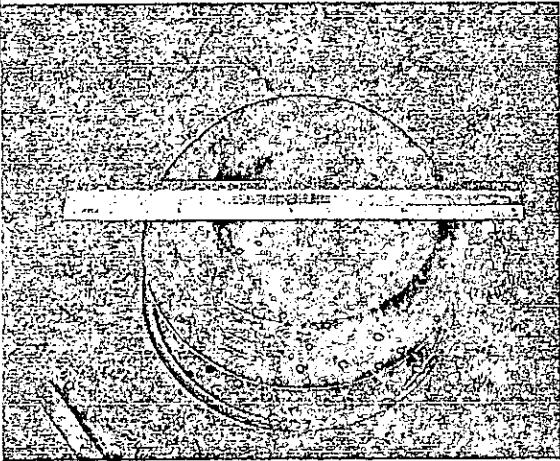
หน้าเท่ง

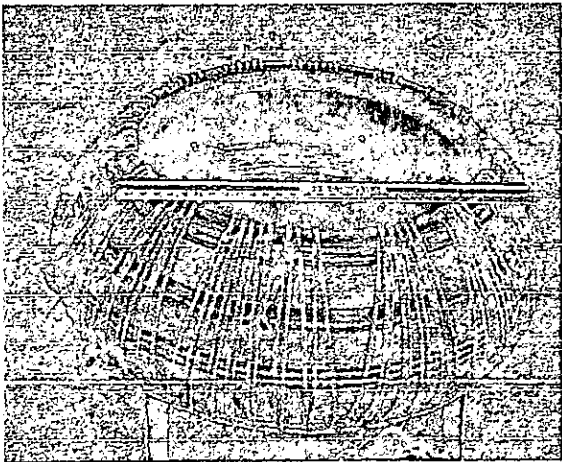
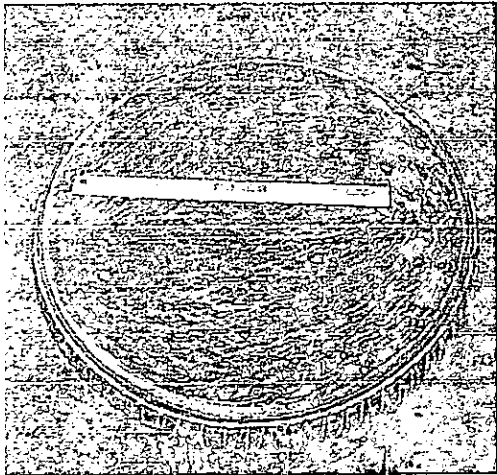
กลองร่ำมะนา

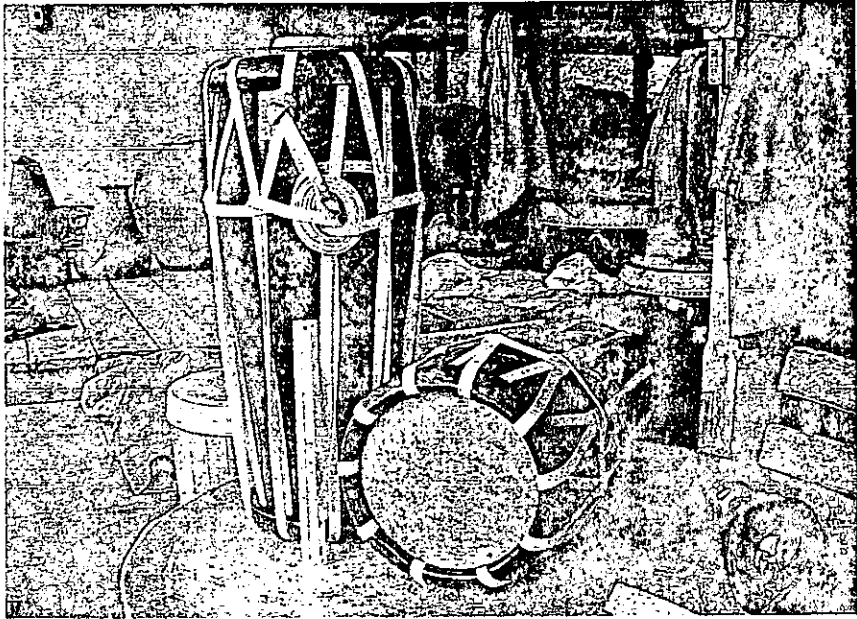
ร่ำมะนามโหรี

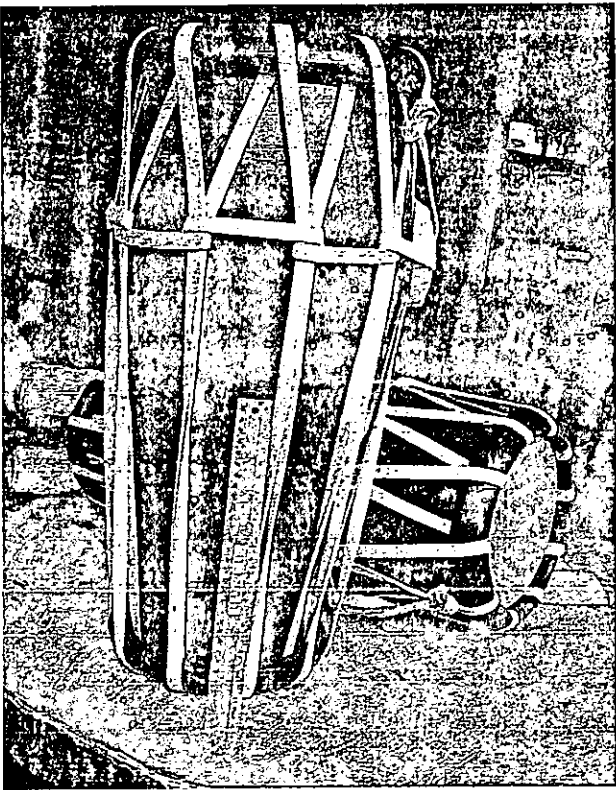
ร่ำมะนาลำดัด

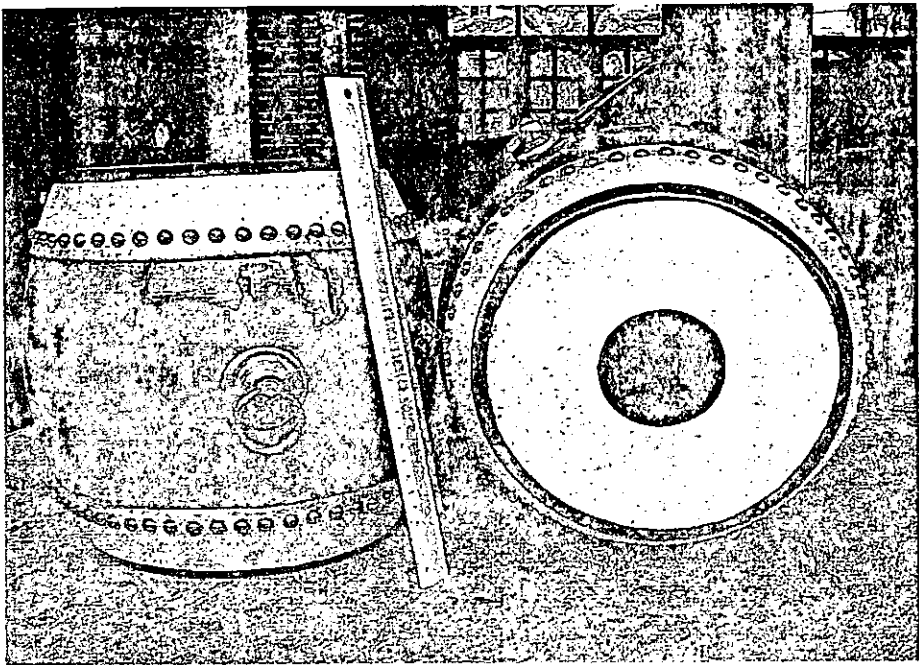
กลองแขก

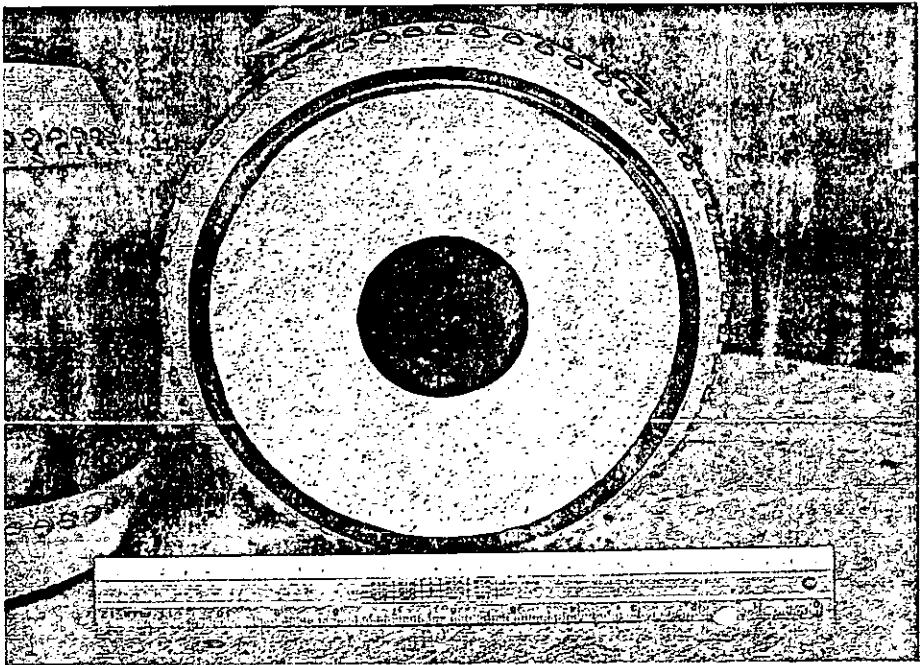
ด้านข้าง

กลองตุ๊ก

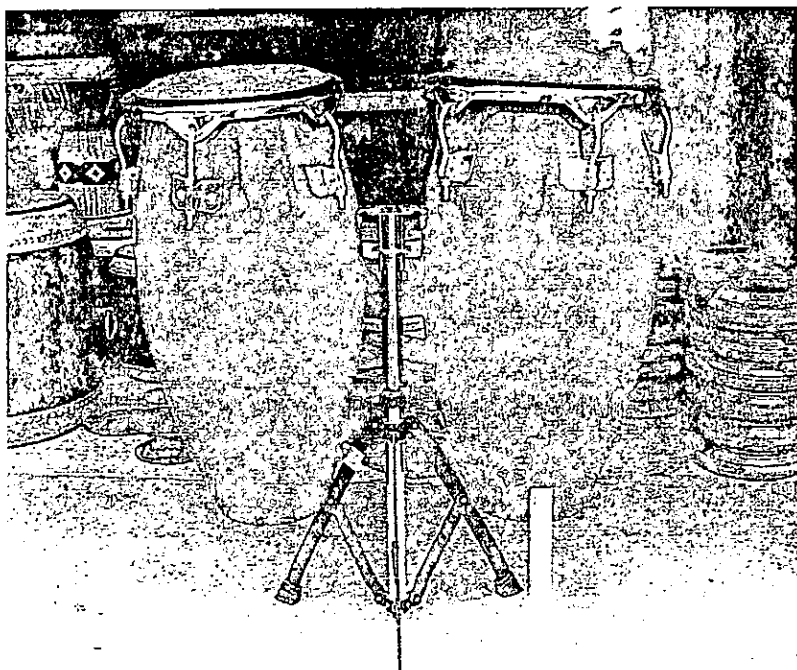

ด้านข้างและด้านหน้า

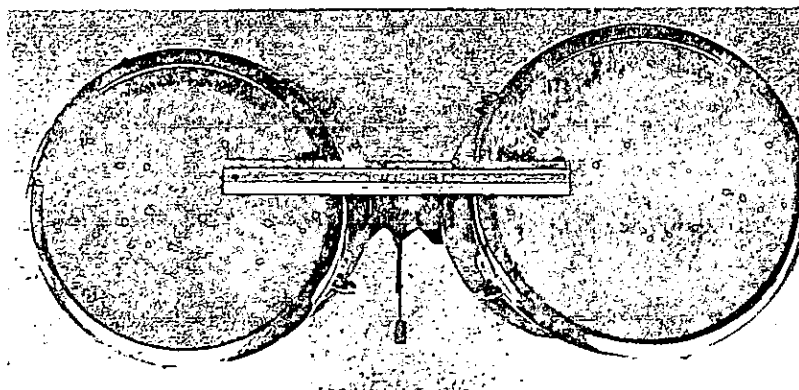

กลองทอม

ด้านข้าง

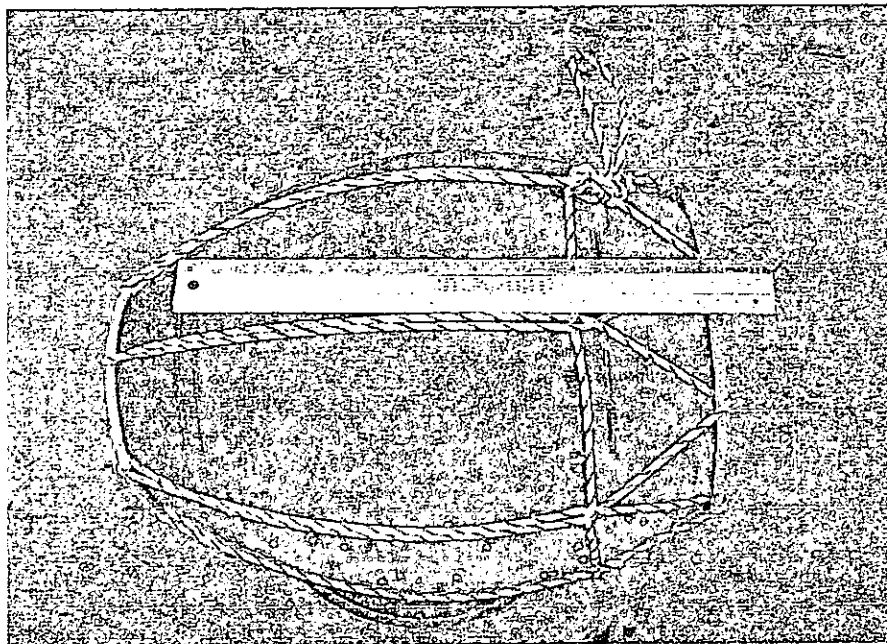

ด้านบน

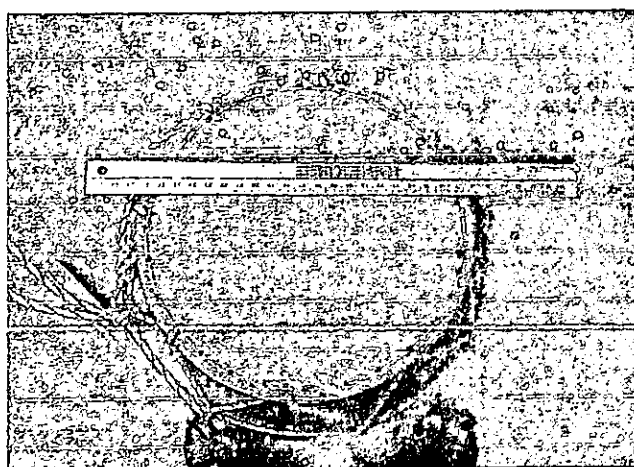

กลองร้าว

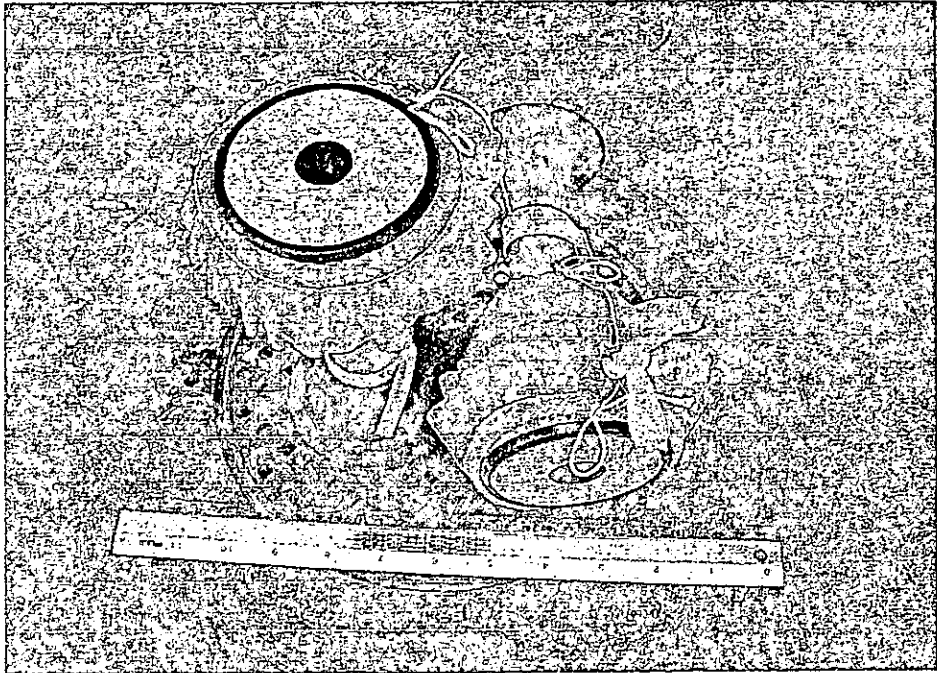
ด้านข้าง

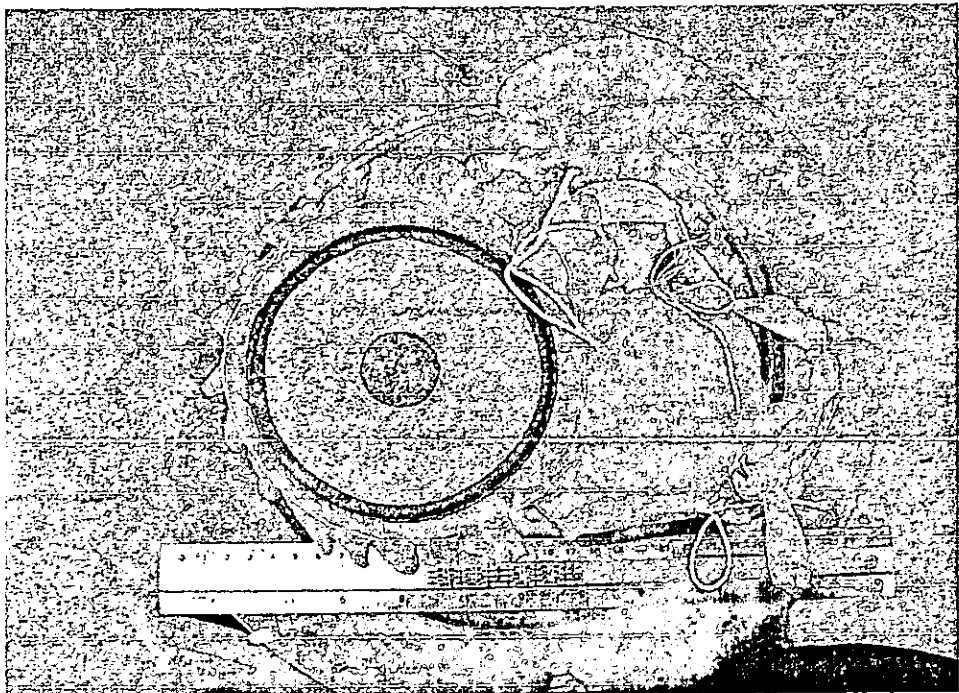
ด้านบน

กลองยาวเล็ก

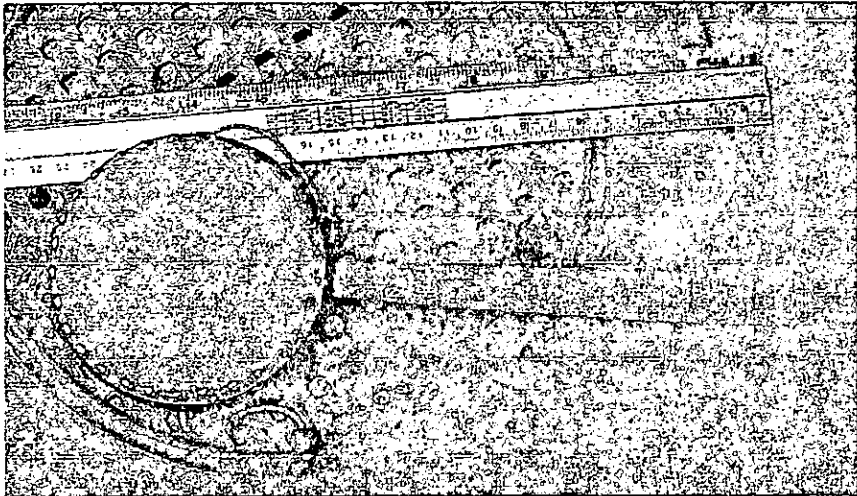

ด้าบนและด้าข้าง

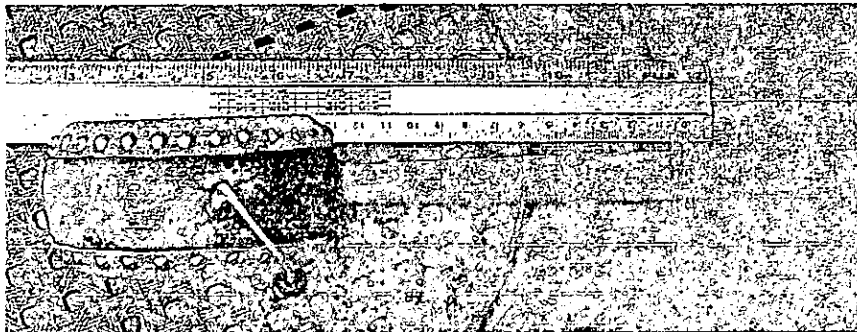

กลองปองแป้ง

ด้านหน้ากลอง

ด้านข้าง

ภาคผนวก จ.
ภาพกิจกรรมทางวัฒนธรรมกลอง

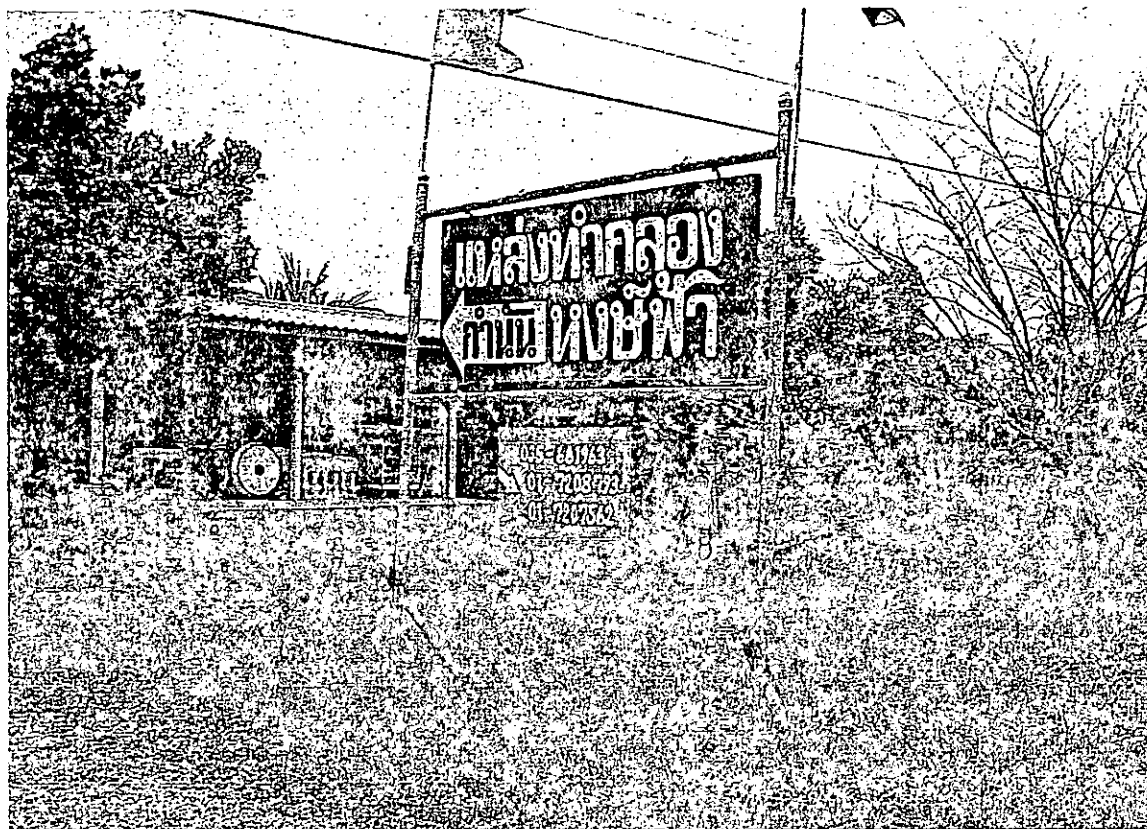
บริเวณทางเข้าวัฒนธรรมกลอง
 ต. เกราะ อ. ป่าโมก จ. อ่างทอง

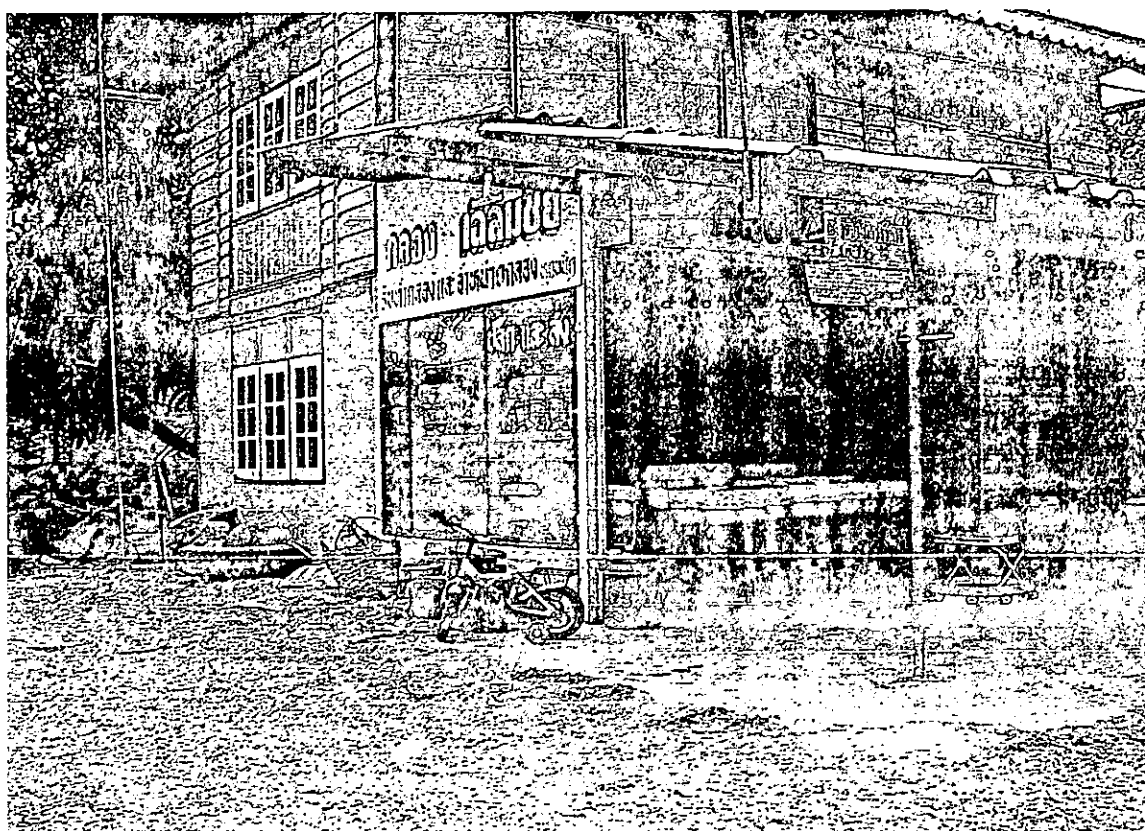
ร้านค้าบริเวณข้างถนนทางหลวง

ทางเข้าแหล่งทำกลอง

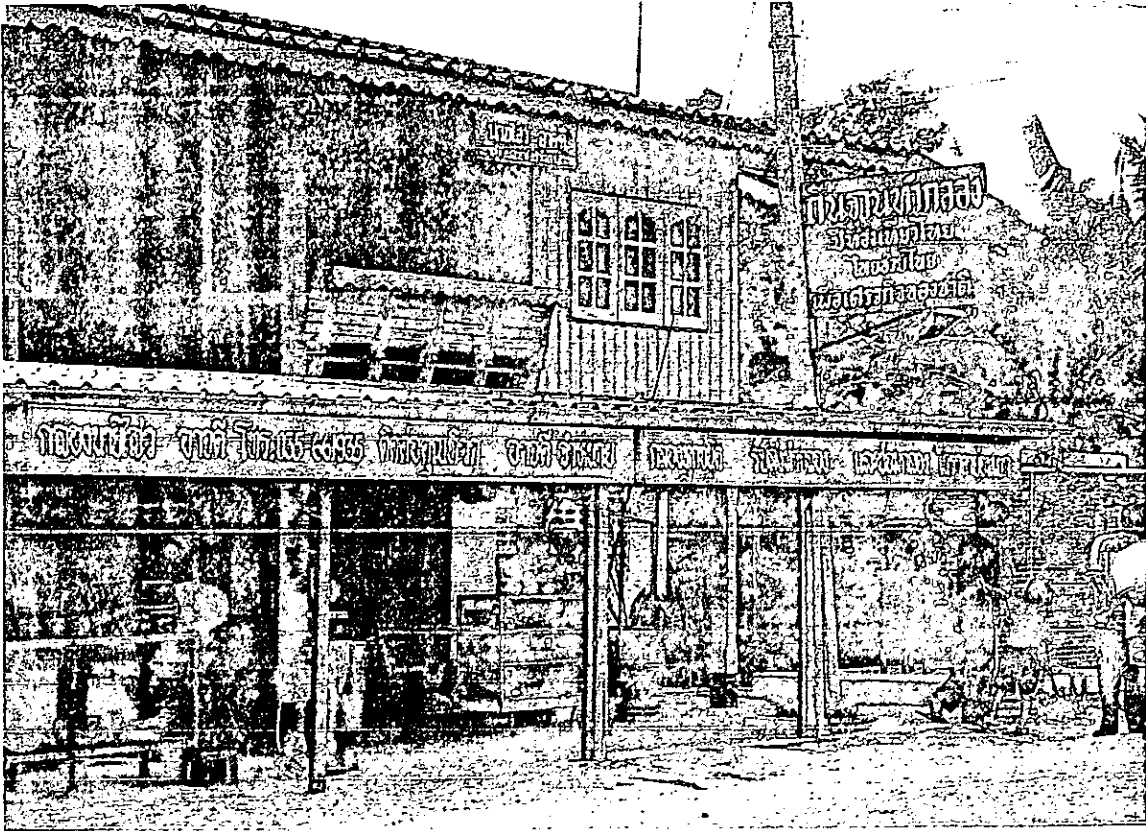
ร้านเฉลิมชัย

ร้านลูกพ่อสรวง

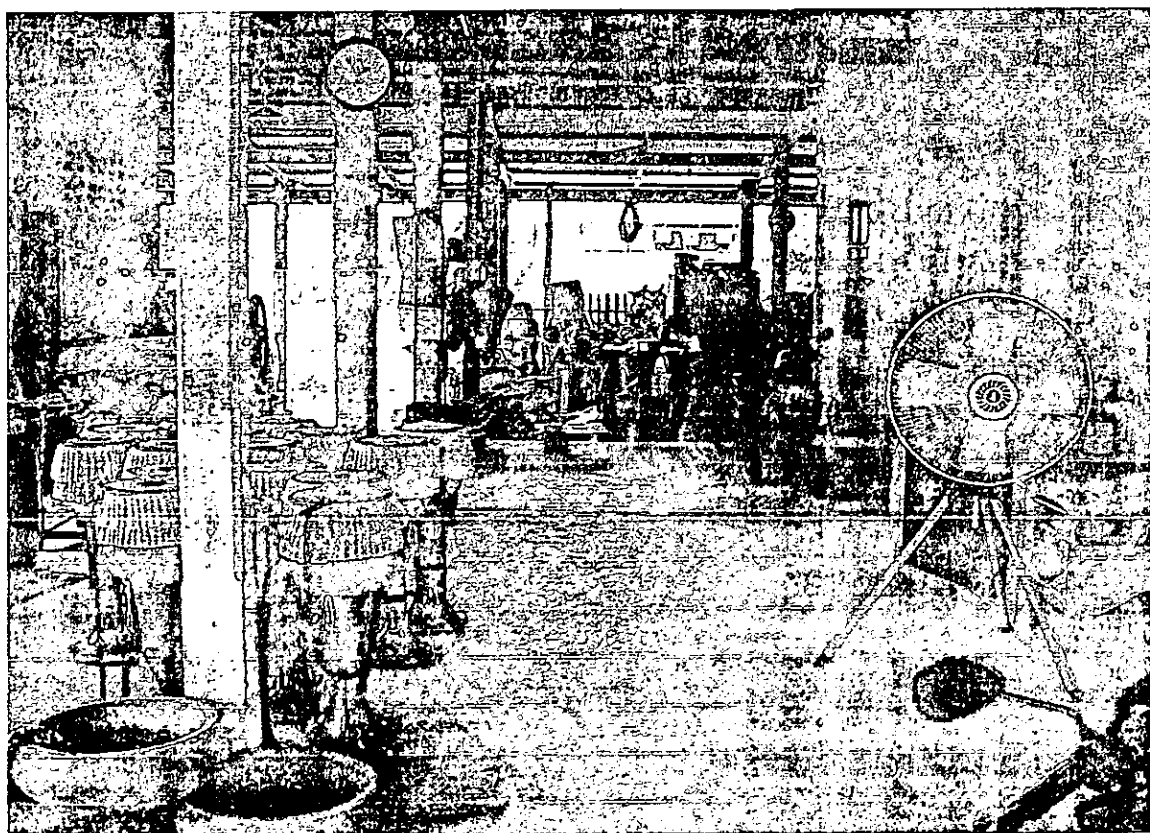

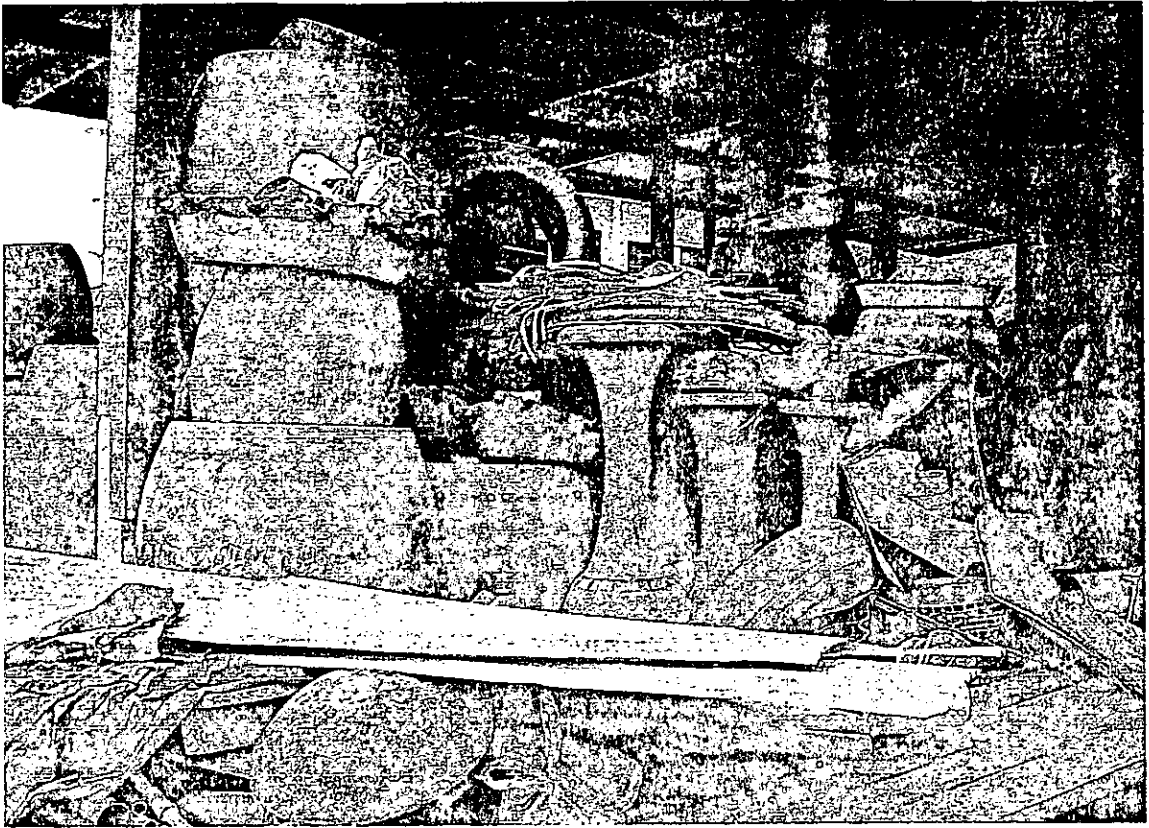
ร้านกลองนางไสว อาจดี

คุณสุวรรณ (ปอก) โพธิ์ปิ่น

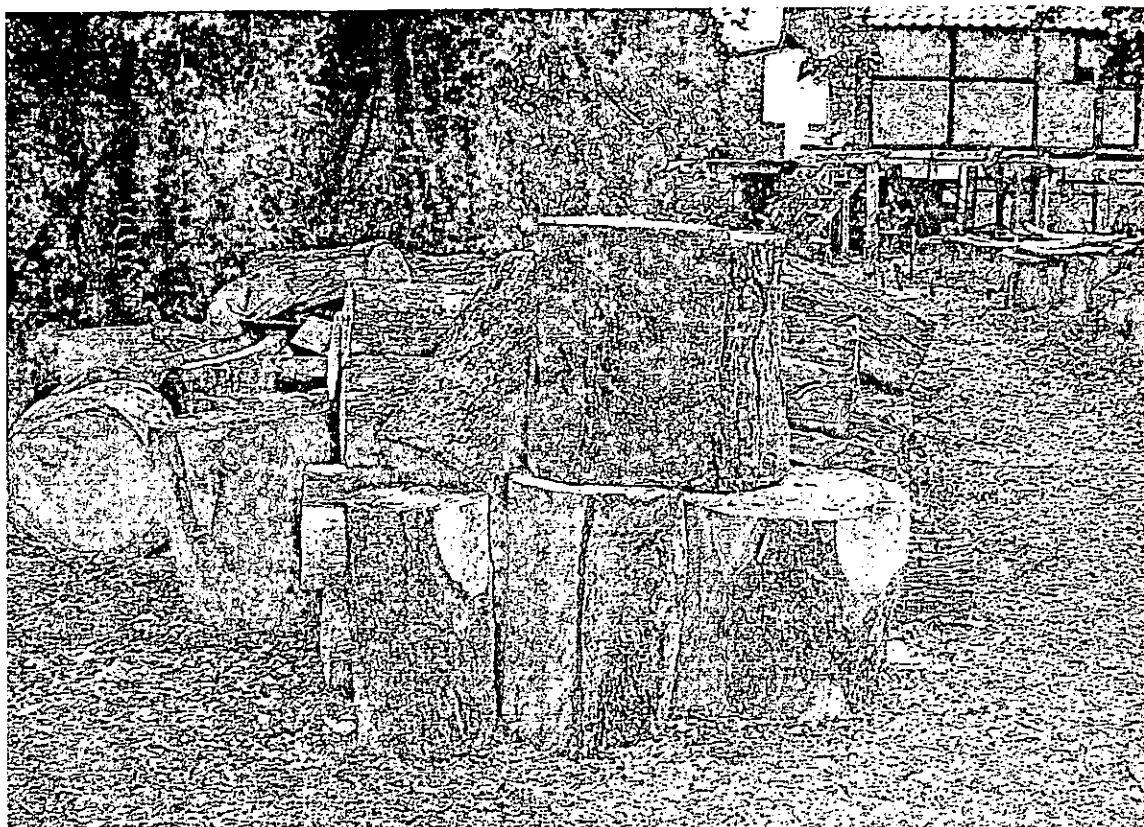

บริเวณที่ทำการกลึงไม่เป็นหุ่นกลอง

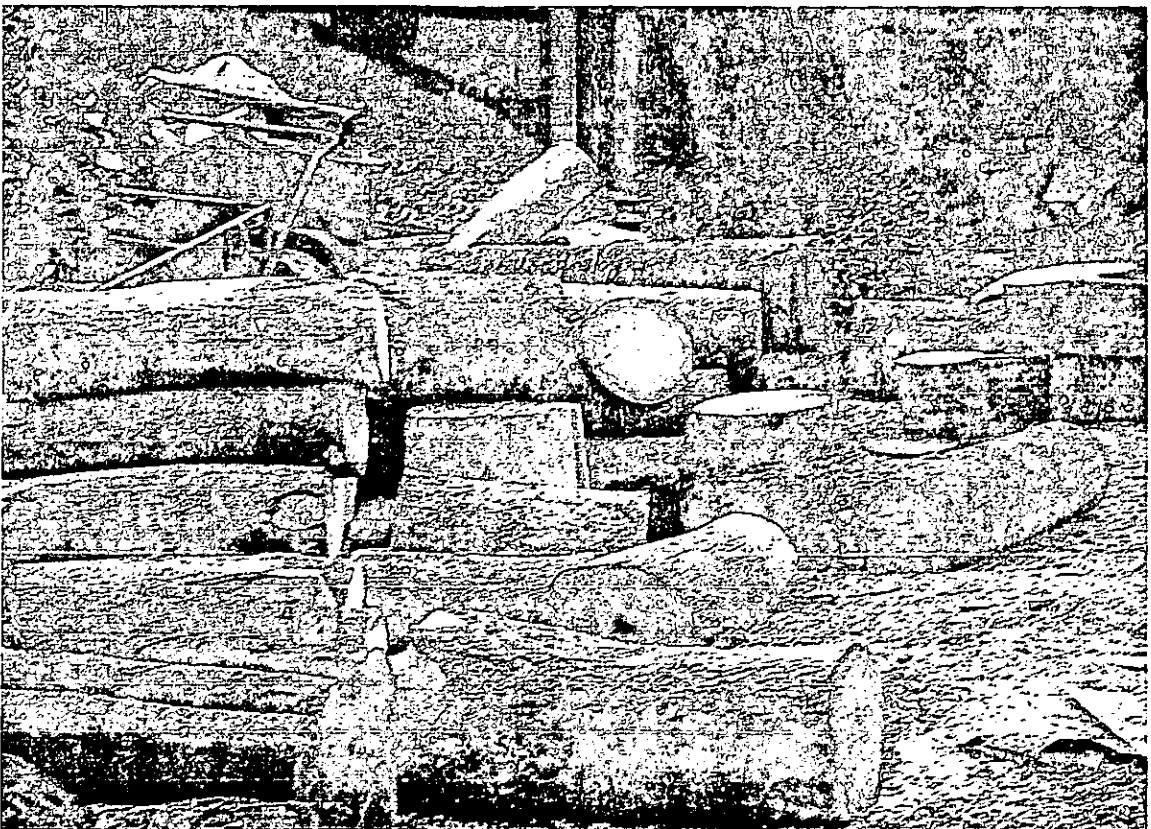
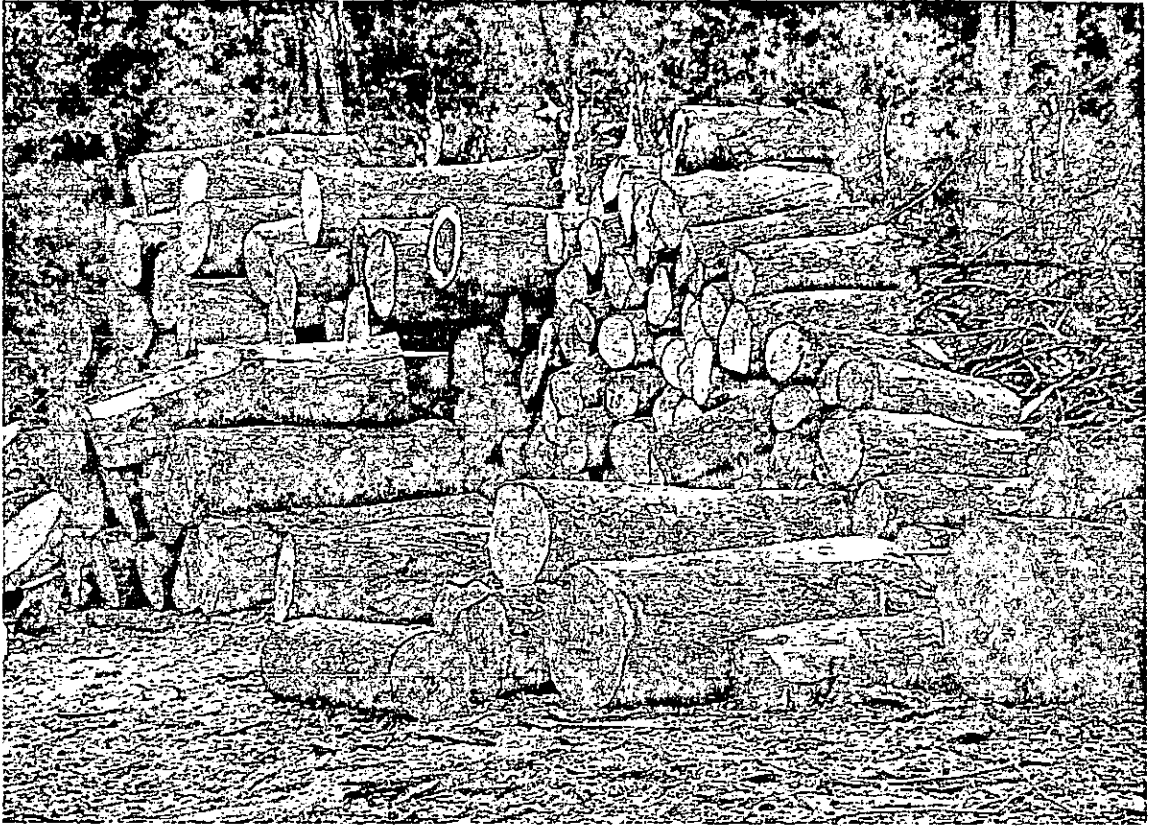
ไม้ก้ามปูที่จะนำมาลึงเป็นกลอง

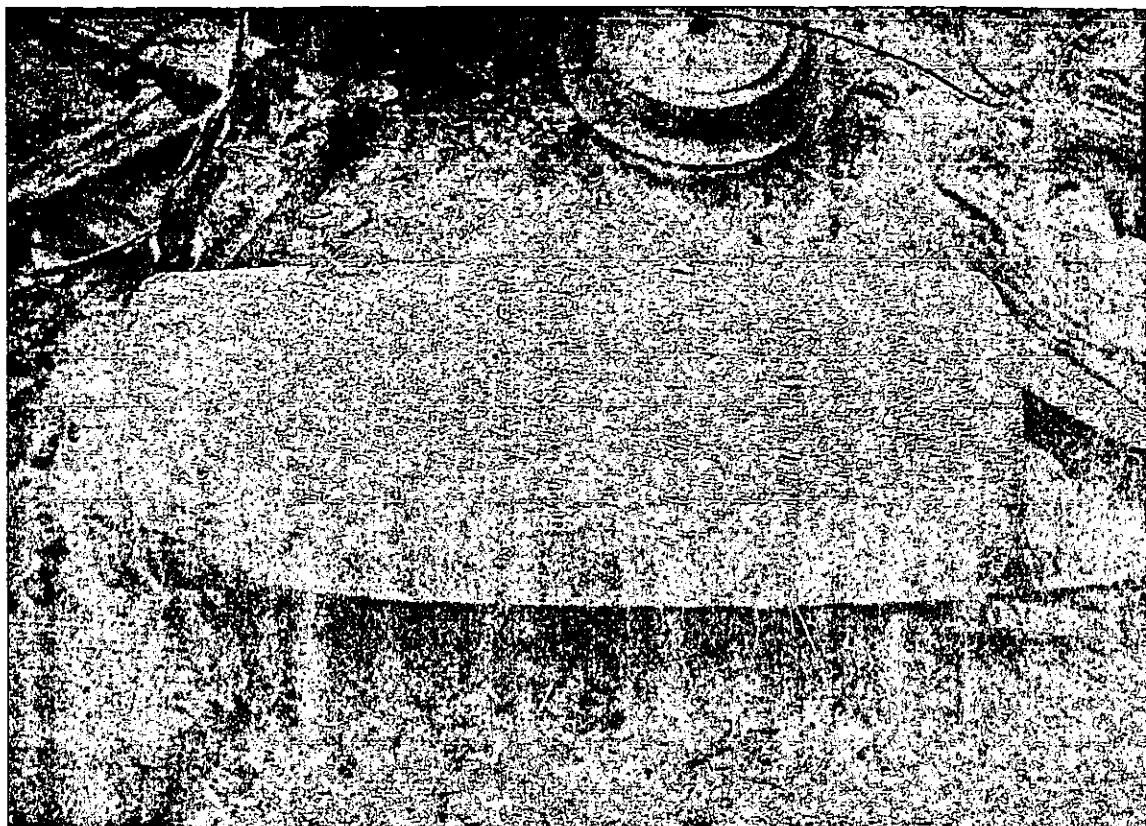

ลานที่วางไม้จะเป็นที่โล่งเพื่อการตากแดดให้ไม้แห้งสนิท

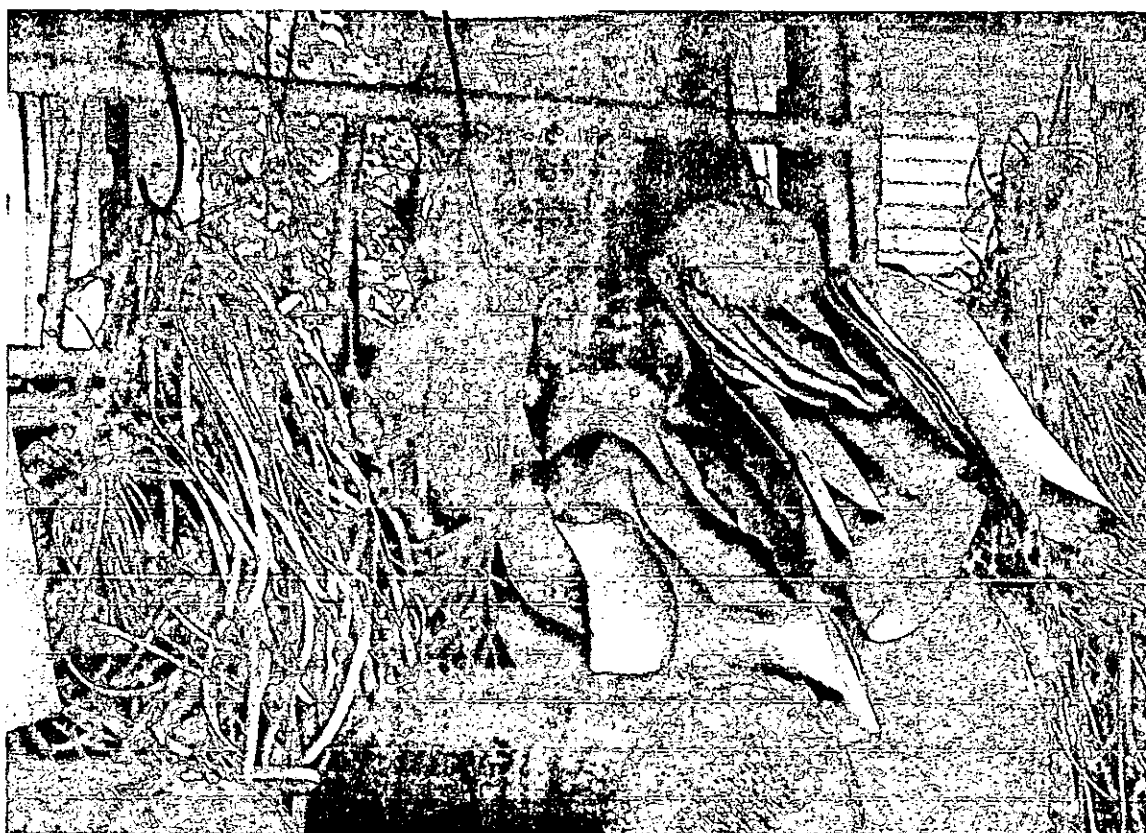

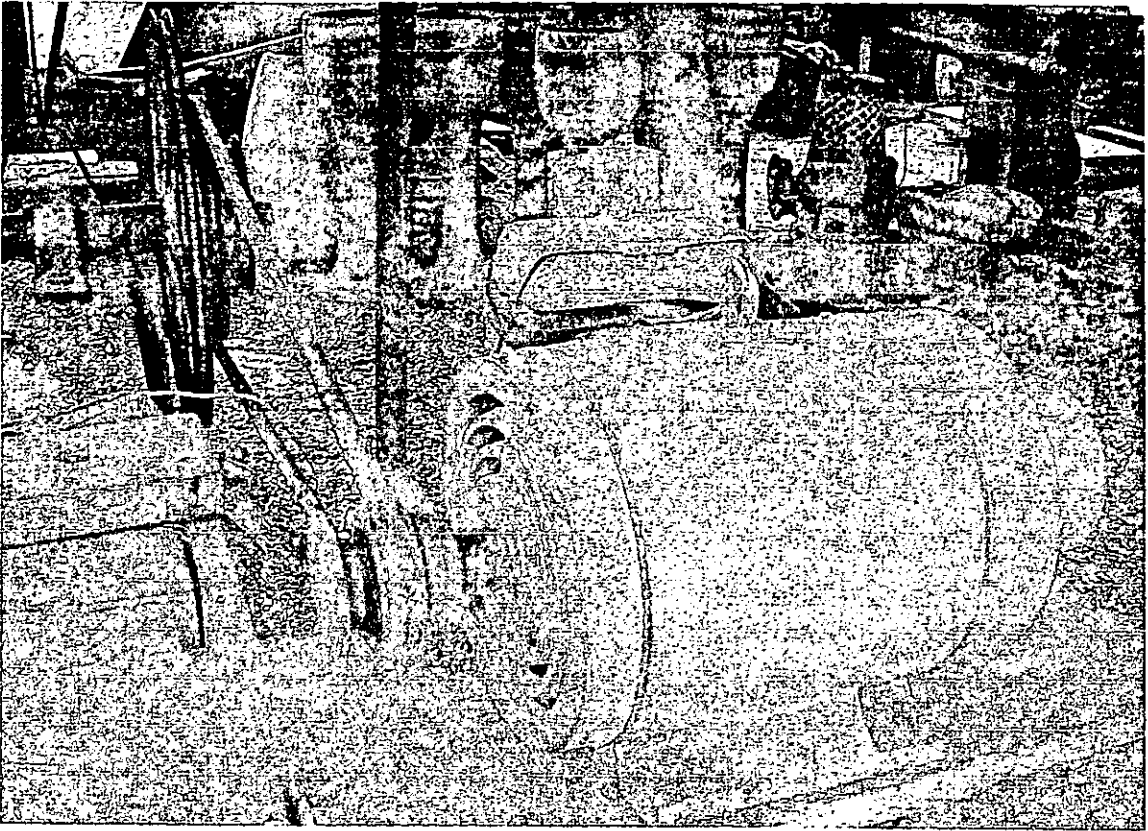
การตัดไม้ให้มีขนาดเป็นท่อน จะทำให้กลึงเป็นหุ่นกลองได้ง่ายขึ้น

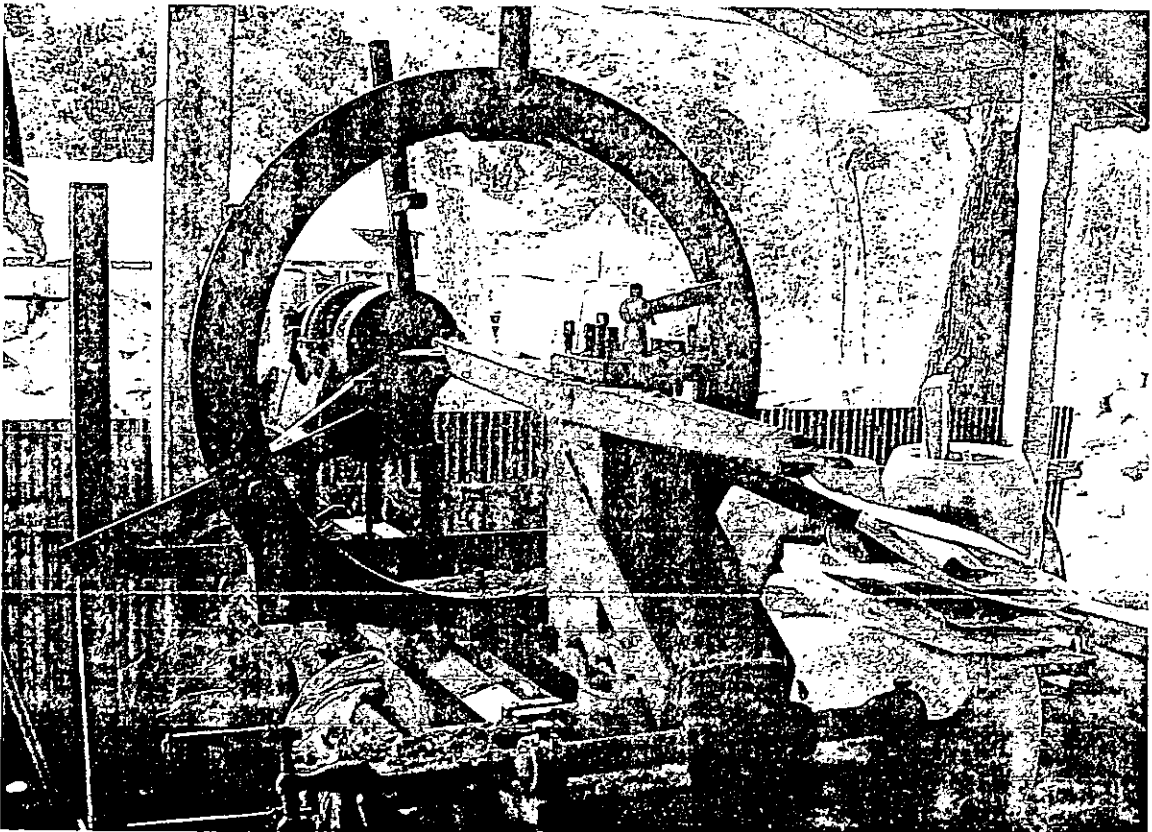

หนังเรียด และหนังที่ใช้ขึงหน้ากลอง

เครื่องคว้านภายในของหุ่นกลอง

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นายประเสริฐ เล้ารัตนอารีย์
วัน เดือน ปี เกิด	วันอาทิตย์ที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2499
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	103/83 หมู่ 6 ตำบลบางรักพัฒนา อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนศรีบุญยานนท์ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2521	จบการศึกษา ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ป.กส. สูง) จากวิทยาลัยครูพระนคร
พ.ศ. 2535	จบการศึกษา ครุศาสตร์บัณฑิต (ดนตรีศึกษา) จากวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
พ.ศ. 2546	จบการศึกษา ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ